

VII. RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

СЛАВЯНСКИЙ АРХИВ. Сборник статей и материалов. Издательство Академии Наук С.С.С.Р. Москва (I), 1959, 355 p.; (II), 1961, 271 p.

Aceste volume de studii și materiale, privind istoria medie și modernă a diferitelor popoare slave, precum și unele probleme de istorie interslavă cu referiri la istoria țării noastre, atrag în mod deosebit atenția istoricilor slaviști. Majoritatea problemelor dezbătute sînt noi sau constituie contribuții noi, bazate pe cercetări de arhive.

Cele patru studii principale ale primului volum se referă la istoria bulgară, iugoslavă și lituaniană. La rubrica «discuții și recenzii» se publică șapte articole privind probleme de istorie cehă, slovenă, bulgaro-rusă, iugoslavă. Unele texte inedite care se publică în volum sînt din istoria poloneză și bulgară.

O problemă importantă de vechi drept slav este tratată de M. Andreev în studiul *Является ли «Закон соудный людемъ» древнеболгарским юридическим памятником* (Este oare codul «Legea judecății oamenilor» un monument de vechi drept bulgăresc?) (p. 3—22). Această problemă a fost dezbătută de-a lungul anilor (1829—1956) de către juriști și istorici ruși¹, bulgari, sirbi și cehi. Potrivit unei teorii mai vechi, textul legii în cauză era considerat un monument de vechi drept bulgăresc. O teorie mai nouă susține însă că această lege și-ar avea originea nu în Bulgaria, ci în Moravia și Panonia. Această din urmă părere este susținută de lingvistul J. Vašica și de juristul și istoricul A. Schmidt.

Reluînd problema, M. Andreev face mai întîi o analiză comparativă a situației existente în momentul creștinării (secolul X) în Bulgaria, pe de o parte, și în Moravia și Panonia, pe de altă parte. Faptul că în acest Cod sînt prevăzute pe de o parte măsuri pentru combaterea păgînismului și pe de altă parte măsuri pentru consolidarea religiei creștine ca ideologie a clasei feudale, duce pe autor la concluzia că legea a fost întocmită în Bulgaria. Un alt argument adus de autor în sprijinul provenienței bulgare a Codului este omiterea în *Закон соудный людемъ* a textului de la capit. XVII al lui «ἐκλογαὶ βυζαντιναί» din care sînt împrumutate o serie de alte articole. Capitolul menționat a fost însă omis pentru motivul că el se referă la combaterea unor erezii încă necunoscute în Bulgaria. În restul Codului figurează o serie de probleme care se găsesc în *Responsa* papei Nicolae la scrisorile țarului Boris, fapt care iarăși indică originea bulgară a Codului.

La argumentele de mai sus, bazate pe analiza Codului, autorul adaugă cîteva contra-argumente la părerile, slab susținute, ale lui I. Vašica și A. Schmidt, și conchide că *Закон соудный людемъ* este un monument de vechi drept bulgăresc, redactat îndată după convertirea poporului bulgar la creștinism.

În articolul *К вопросу о начале второй болгаро-византийской войны при Симеоне* (Cu privire la problema începutului celui de al doilea război bulgaro-bizantin în vremea lui Simeon) (p. 23—29), A. P. Kajdan aduce o rectificare importantă. După părerea istoricului burghez V. N. Zlatarski, campania lui Simeon ar fi început în iulie-august 913. Făcînd această afirmație, V. N. Zlatarski s-a bazat numai pe cronica lui Simeon logofătul și a nesocotit cu totul alte izvoare prețioase, cum sînt «Viața lui Vasilie cel Nou», «Viața patriarhului Eftimie» ș.a. Comparînd aceste și alte izvoare contemporane, A. P. Kajdan

¹ În prezent savanții sovietici M. N. Tihomirov și L. V. Milov au în pregătire o lucrare de mari proporții consacrată acestui monument important al vechiului drept slav în general („Вопросы истории”, vol. 6/1960, p. 124).

stabilește că cea de a doua campanie bulgaro-bizantină a început încă din 912. Ea nu a durat mult, deoarece s-au încercat tratative, care însă nu au reușit și au dus la reluarea în 913 a campaniei începute încă din 912.

Un vechi izvor de istorie iugoslavă este analizat de K. V. Hvostov în studiul *K вопросу об терминологии пона Дуклянина* (Cu privire la terminologia folosită de popa din Duklea) (p. 30—45). Este vorba de *Летопись пона Дуклянина* (Cronica popii din Duklea), cel mai vechi izvor pentru cunoașterea istoriei ținuturilor sîrbești și croate din secolele XI—XII. Astăzi această cronică este cunoscută în traducerea latină, efectuată după originalul care s-a pierdut. În istoriografie s-a dezbătut mai ales problema dacă redacția latină a cronicii aparține unuia sau mai multor autori. Reluind problema, K. V. Hvostov pune în discuție conținutul social-economic al cronicii. Analizînd modul cum sînt folosiți de-a lungul cronicii diverși termeni, ca: rex, imperator, princeps dux, nobilis, knesius, magnates, milites, mai ales termenul *populus*, apoi denumirile unităților administrative, autorul ajunge la concluzia că traducerea latină a cronicii popii din Duklea a fost scrisă în întregime de un singur autor.

P. F. Krapuvîn și I. I. Cernetkaia, în studiul lor *О рукописях и изданиях первого Литовского статута* (p. 46—56) (Despre manuscrisele și edițiile primului Statut lituanian), subliniază marea însemnătate ca izvor istoric, juridic și lingvistic a Statutului lituanian din anul 1529. În articol este vorba de trei manuscrise în limba bielorusă ale statutului, datate în secolele XVI și XVII, precum și de o copie a lui din 1837.

O contribuție nouă la problema husitismului se aduce în prezentarea intitulată *Гуситские сочинения Будышинской рукописи, как источник для изучения социально-политических требований и тактики бюргерской оппозиции в гуситском революционном движении*. (Operele husite din manuscrisul de la Budyšin ca izvor pentru cunoașterea revendicărilor social-politice și a tacticii opoziției orășenești în mișcarea revoluționară husită) (p. 57—80). Este vorba de șase opere satirice ale husiților din 1420, scrise pe pergament și publicate în 1952 sub titlul *«Husitské skladby Budyšinského rukopisu»*. Niciunul dintre cei care s-au ocupat în trecut de acest manuscris nu i-a analizat conținutul. Problemele principale oglindite în cele două satire în proză și în cele patru satire în versuri, cuprinse în manuscrisul de la Budyšin, sînt: proprietatea, autoritatea bisericească, statul feudal și problema națională. Analiza felului cum sînt privite în satiră toate aceste probleme, cunoașterea conținutului revendicărilor social-politice, arată, după cum constată autorul, că toate acestea exprimă interesele husiților moderați, adică ale opoziției orășenești. Aceasta a jucat un rol pozitiv în apărarea orașului Praga și a țării, la începutul mișcării husite. Satirele din manuscrisul de la Budyšin au fost alcătuite tocmai în perioada critică a primei etape din desfășurarea mișcării husite și exprimă mai pregnant caracterul acestei perioade. În comparație cu alte izvoare contemporane, manuscrisul de la Budyšin, deși se caracterizează prin subiectivism, oglindește totuși foarte bine etapa importantă a mișcării husite, în care se tiea spre organizarea tuturor forțelor husiților cehi împotriva «cruciaților» străini. Aceștia reprezentau atît lagărul feudal catolic internațional, cît și reacțiunea internă.

Pe aceeași linie de apreciere critică a izvoarelor de istorie socială în evul mediu, se situează prezentarea de către I. V. Briumlev a urbariilor medievale pentru Slovenia (*Sredneveški urbarji za Slovenijo*), publicate de Milko Kos în anii 1939, 1948 și 1954. Apreciind pozitiv valoarea acestui material documentar pentru știință, recenzentul arată cîteva dintre problemele privind istoria țărănimii slovene ce se lămuresc datorită acestui material.

La «probleme de istorie interslavă», găsim mai întîi prezentarea de către P. N. Olsevskii a unor documente privind legăturile dintre decembristii ruși și societățile revoluționare secrete poloneze (p. 95—115). Este vorba în primul rînd de scrisoarea decembristilor din Kiev, Serghei Muraviev-Apostol și Bestujev-Riumin, adresată contelui Alexandru Hodekevici, prin care se făcea legătura cu organizația revoluționară poloneză. Lămurind problema datării acestei scrisori, autorul arată că scrisoarea, cu tot laconismul ei, aruncă o lumină vie asupra unui moment dintre cele mai importante din legăturile revoluționare ruso-polone. Celelalte documente, prezentate de același cercetător, se referă la activitatea decembristului M. S. Lunin și a căpitanului Igelstrom, unul din organizatorii rebeliunii din Piața Senatului, la 14 decembrie 1825.

O problemă de istorie ruso-bulgară, cu referiri la istoria țării noastre, este tratată de K. L. Strukova, în articolul *К истории русско-болгарских отношений в 1876* (Материалы для деятельности Болгарского центрального общества в Бухаресте) (Din istoricul relațiilor ruso-bulgare în anul 1876. Materiale privitoare la activitatea Asociației centrale de binefacere bulgară din București) (p. 116—126). Despre activitatea acestei Asociații s-a scris cu începere din 1896, fiind publicate în decursul anilor multe materiale și documente. K. L. Strukova adaugă acum la cunoașterea acestei probleme date

și materiale noi, luate din fondurile arhivistice ale Comitetelor slave din Moscova și din Petersburg. Printre altele, în aceste materiale se găsesc date cu privire la numărul bulgarilor din România, numărul bulgarilor plecați voluntari în Serbia ș.a. K. Tancov, redactorul gazetei *Balean*, publicată în limba română, cerea la 14 sept. 1876 ajutor material ca să organizeze o divizie de 10 mii bulgari. Dintr-o altă scrisoare se vede că în septembrie 1876 au venit la București cîțiva participanți de seamă ai răscoalei din aprilie în Bulgaria și au cerut Asociației centrale de binefacere bulgare din București ajutor pentru continuarea luptei. S-a cerut să vină la București un imputernicit permanent al Comitetului slav de la Moscova. Din materialele aflate în arhiva Comitetelor slave se vede că în București existau două Asociații de binefacere bulgare: una alcătuită din « bulgarii cei mai bogați și cei mai influenți în București » și alta alcătuită exclusiv din oameni tineri, fără avere și fără situație. Comitetul slav din Moscova sugera unificarea acțiunii tuturor asociațiilor de bulgari din România. El dorea să sprijine o luptă în cadrul legal a poporului bulgar și nu dorea să contribuie la declanșarea unei răscoale în Bulgaria în toamna anului 1876, cum greșit a afirmat istoricul bulgar Hristo Hristov¹. O astfel de politică și-a găsit oglindire și în programul politic moderat, adoptat la Congresul reprezentanților Asociațiilor de binefacere bulgare din România, care a avut loc la București în noiembrie 1876 și ale cărei lucrări sînt cunoscute din materialele publicate în trecut.

La același moment din istoria Bulgariei se referă și proiectul, necunoscut pînă acum, de organizare a statului bulgar, publicat în acest volum (p. 126—138) de S. A. Nichitin. În trecut au fost cunoscute două asemenea proiecte, dintre care unul este cel adoptat la Congresul sus menționat al Asociațiilor bulgare de binefacere, care a avut loc în noiembrie 1876 la București. Al treilea proiect, care se publică acum, găsit în arhiva personală a ambasadorului rus la Constantinopol, N. P. Ignatiev, se intitulează « Dorințele bulgarilor » și este alcătuit în 26 puncte. El nu poartă nici o dată și nu are nici o semnătură. Pe baza analizei conținutului, S. A. Nichitin îl datează între 15 noiembrie — 11 decembrie 1876. El constată că proiectul a fost întocmit de un grup de burghezi bulgari din Constantinopol care aveau legături cu ambasada rusă. Din grupul de autori a făcut parte și T. Burmov, cunoscut jurnalist și militant pentru eliberarea Bulgariei.

Proiectul oglindește năzuințele unei părți a cercurilor de intelectuali burghezi bulgari și îndată după aceea a influențat în bună măsură poziția diplomației ruse în problema Bulgariei.

Ultimele două materiale din cadrul rubricii « note și documente » se referă la probleme de istorie iugoslavă.

V. I. Freidson tratează despre *Correspondența dintre Rački și Strossmayer ca izvor pentru istoria Croației în a doua jumătate a sec. XX* (p. 139—172).

Între Iosip Iuraj Strossmayer, cunoscut om politic croat, episcop catolic al Croației și Slavoniei, și Franjo Rački, cunoscut istoric și președinte al Academiei de științe din Zagreb, s-a purtat o vastă corespondență timp de 35 de ani (1860—1894). Această corespondență a fost publicată acum 30 de ani de istoricul croat burghez Ferdo Sišić².

Pînă în prezent însă, nici în literatura de specialitate iugoslavă și nici în cea străină, nu s-a făcut o apreciere critică a acestui material. V. I. Freidson face pentru întia dată o astfel de prezentare, scoțînd în evidență marea însemnătate a acestei corespondențe ca izvor pentru cunoașterea istoriei Croației. O atenție deosebită acordă V. I. Freidson datelor din corespondență privitoare la economie și la relațiile sociale. Corespondența oglindește interesele diferitelor grupări sociale, îndeosebi acelea ale burgheziei croate în ascensiune. Din cuprinsul corespondenței se pot vedea de asemenea bazele sociale ale celor două partide politice din Croația acelei vremi. Sînt bogate datele privind lupta politică. Printre altele, aci se găsesc concepțiile federaliste ale lui Strossmayer și Rački. Ei schițează un program « austroslav » de reformă a monarhiei austriece. Ideea iugoslavă, trăsătură caracteristică a ideologiei lui Strossmayer și Rački, își găsește suficientă oglindire în corespondență și recențutul îi acordă locul cuvenit în expunere. Ideea iugoslavismului conținea însă o serie de contradicții pe care nu le putea rezolva burghezia croată. Tendințele contradictorii ale iugoslavismului s-au manifestat în apariția șovinismului croat și sîrb, de asemenea în legătură cu răscoala din Bosnia și Herțegovina în 1875, apoi în problema ocupării Bosniei și Herțegovinei, în problema Bulgariei etc.

Atît Rački cît și Strossmayer au militat pentru realizarea unei apropieri dintre slavii catolici și Rusia. Strossmayer, cu toate că era episcop catolic, a propagat ideia unirii bisericilor catolică și ortodoxă.

¹ Освобождението на България от турско иго 1878—1958 г. Сборник статии. София, 1958, 38 p.

² Korespondencija Rački — Strossmayer. I — IV. Zagreb, 1928—1931.

Strossmayer, Rački și tot grupul lor de adepți au fost exponenți ai curentului liberal de dreapta al burgheziei naționale, grup străin de masele populare și care se temea de mișcarea democratică. Ideologia conservatoare a acestui grup a devenit o piedică în calea luptei poporului croat la sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului XX, când încep să acționeze forțe noi: masele largi țărănești și mișcarea socialistă a tinerei clase muncitoare. În aceste condiții, activitatea lui Strossmayer, importantă la început, își pierde acum însemnătatea. Ideia solidarității slavilor de sud, propovăduită de Strossmayer, a fost însă preluată în continuare și de alte diverse grupări social-politice.

În celălalt articol privind probleme de istorie iugoslavă este vorba de publicarea în Iugoslavia a materialelor de arhive privind diferite probleme de istorie. Cele mai multe materiale publicate din arhive se referă la istorie medie, apoi la istorie modernă și contemporană. Alte materiale se referă la unele probleme speciale cum sînt: istoria Raguzei, istoria răscoalei din 1804—1813, istoria revoluției din 1848, lupta de eliberare a popoarelor Iugoslaviei de sub jugul fascist.

În multe din aceste materiale se găsesc date despre relații romino-sirbe.

La rubrica intitulată « publicații » a volumului, N. P. Bobric publică două poezii în limba poloneză (p. 188—198), găsite în arhivele din Kiev, una a lui Franciszek Karpiński și alta a lui T. K. Węsierski. A. A. Zaitzeva publică (p. 199—206) două scrisori necunoscute ale marelui poet ceh Ján Kollár, iar A. S. Milnikov publică o serie de autografe, de asemenea inedite, ale lui P. Safarik, I. Palkowitsch și Tablic (p. 207—223).

Este foarte interesantă proclamația către țărani a revoluționarului polonez Iulian Maciej Goslar, lansată de acesta în 1846. Textul proclamației, redat și în limba rusă (p. 264—283), este precedat de un studiu dezvoltat al lui V. A. Boris și I. M. Nefedov despre Iulian Goslar (1820—1852).

Un alt moment important din istoria Poloniei, mișcarea țărănească din 1861, este ilustrat în paginile (284—305) ale acestui volum prin 12 documente publicate de I. I. Kostiuszko, culese din arhivele din Moscova. Din istoria contemporană a Poloniei, se publică textul a trei apeluri lansate în vara anului 1917 de către Partidul socialist polonez de stînga (p. 321—328).

Problemele de istorie literară cehă își găsesc loc prin publicarea în acest volum a trei scrisori aparținînd poetului revoluționar ceh, Josef Václav Sládek (1841—1912) (p. 306—320).

În sfîrșit, la această rubrică se reproduce un scurt studiu semnat de V. D. Konobeev despre « Un plan de luptă armată al lui Gh. S. Rakovski în Bulgaria, în perioada războiului Crimeii », publicat și în vol. XVI din « Ученые записки Института славяноведения ». Aici autorul anexează la articol patru acte din care se vede acțiunea lui Gh. S. Rakovski și a lui Ioan Vațov (p. 334—342).

La rubrica cronicii și referatelor se dau unele informații despre « Małopolskie studia historyczne », o revistă nouă care a început să apară în 1958, precum și date despre *Słownik starożytności słowiańskich*, din Wrocław.

Prin varietatea problemelor din istoria economică, politică, socială și literară a tuturor popoarelor slave, volumul de față constituie o contribuție prețioasă la cunoașterea și înțelegerea trecutului acestor popoare și reține atenția oricărui cercetător al problemelor de slavistică.

* * *

Al treilea volum, în ordinea apariției, al colecției « Славянский архив »¹ cuprinde articole, comunicări și miscelanea, privind numeroase probleme de istorie a tuturor popoarelor slave, precum și unele aspecte ale relațiilor interslave.

Majoritatea subiectelor tratate privesc istoria modernă. Cele mai multe din materiale se bazează pe date arhivistice și au în anexe documente inedite în diferite limbi slave, depistate din diverse arhive ale Uniunii Sovietice.

Atît în expuneri, cît și în documente găsim date numeroase care privesc direct sau indirect istoria țării noastre.

Deosebit de interesant este, sub acest aspect, studiul (cu material în anexă) semnat de N. P. Jukovskaia și A. E. Šneider, *Записки Боголюба Каталинича о военно-политическом положении в южно-славянских землях в 1869—1870 гг.* (p. 215—239). Este vorba de

¹ Colecția a fost inaugurată în 1958, cînd s-a publicat primul volum (302 p.). După cum arăta atunci colectivul de redacție, publicația va acorda o atenție deosebită istoriei slavilor de sud și de apus. De asemenea, se anunța că se va da prioritate cunoașterii izvoarelor și se vor scoate în evidență legăturile economice, politice și culturale dintre popoarele slave. Acest program este urmat în toate cele trei volume apărute pînă în prezent. Primul volum, nerecenzat la noi, cuprindea materiale privind istoria polonă, rusă, cehă și iugoslavă.

unul din rapoartele despre situația din Balcani prezentate guvernului rus de către sublocotenentul Bogoliub Catalinici originar din Craina militară a Slavoniei și aflat în armata rusă.

Rapoartele lui B. Catalinici, îndeosebi cel din iulie-august 1870, prezentat aici, cuprind date foarte interesante despre situația din țările balcanice și din România. Acest observator s-a orientat foarte bine și a știut să vadă lucid situația. Raportul lui se caracterizează printr-o poziție justă, progresistă, în aprecierea și caracterizarea situațiilor observate la fața locului. Această constatare este valabilă și pentru partea din raport privind țara noastră.

Inițial B. Catalinici a avut sarcina să cerceteze Bulgaria. Neputând însă să ducă la îndeplinire acest lucru, el a stat mai mult timp în București, unde a observat nu numai situația internă de la noi, ci și situația emigrației bulgare de aici. Referindu-se la situația politică din România, B. Catalinici critică cu asprime regimul impus țării de dinastia Hohenzolern, demascând putreziciunea și corupția acestuia. « Guvernul actual al României nu are nici o autoritate », constată printre altele B. Catalinici (p. 216). Regele nu se bucură de popularitate pentru că e neamț și pentru că « vrea să acapareze în minile sale toate concesiile căilor ferate. Urmărind scopul îmbogățirii, el de asemenea acaparează orice întreprindere a guvernului României. Pentru a preveni răscola de care se simte amenințat, el a împărțit România în 7 brigăzi teritoriale pentru a putea înăbuși mai ușor o eventuală răscolă » (p. 217).

Probabil că raportul are și alte reflexii de acest fel, atât de importante pentru cunoașterea spiritului maselor din România în acel timp. Spre regretul nostru însă, editorii documentului omit din textul raportului publicat tocmai partea privind România, dând integral numai partea privind emigrația bulgară de la noi. Iar afirmațiile de mai sus le spicuim din comentariul autorilor pe marginea materialului documentar publicat.

Emigrația bulgară este găsită și descrisă de B. Catalinici împărțită în două partide adverse: partidul tinerilor sau aripa radicală grupată în jurul lui Levski și Karavelov, și partidul bătrînilor, condus de Hristo Gheorghiev « cel mai bogat bulgar din România » (p. 222). Aripa radicală are puterea reală în sinul emigrației bulgare și ea ar trebui ajutată. Ea a intrat în relații cu diverse comitete revoluționare din alte țări. Un trimis al partidului tinerilor a mers în Elveția, Franța și Anglia, unde a fost primit bine și i s-au promis ajutoare. Acest partid are « o bună parte din ofițeri și medici în armata română și oameni învățați pe ambele maluri ale Dunării. Cei mai mulți se găsesc la Giurgiu, Brăila, Galați, împărțiți în unități, unii avînd și arme » (p. 221). Aripa bătrînilor este caracterizată de B. Catalinici pe drept cuvînt ca trădătoare. Capul ei Hristo Gheorghiev care deține fondul de 60.000 cveronți al vechiului comitet « nu e patriot; are un suflet negru și e probabil că nu va restitui nici o coveică din acest capital; el totdeauna a împiedicat acțiunile duse pentru dezvoltarea culturii naționale » (p. 222).

În raportul său B. Catalinici demască cu vigoare pe consulul rus la București, Offenbach, care și-a asumat rolul nefast de a sprijini partidul bătrînilor și a sabota sau a căuta să compromită pe toate căile partidul tinerilor. Catalinici merge pînă acolo că propune deschis înlăturarea lui Offenbach și acordarea unui sprijin mai substanțial aripei radicale a emigrației bulgare.

În continuare B. Catalinici a vizitat Belgrad, Slavonia, Croația, Dalmația, Muntenegru și insula Corfu. Despre situația din aceste părți el așterne în raportul său observații foarte importante și judicioase. Dintre acestea merită să reținem afirmația făcută în pasajul despre Craina militară că guvernul austro-ungar « atît s-a temut de moldo-români încît pentru orice eventualitate, a trimis la granița Moldo-României 18 batalioane de honvezi pentru a-i ține sub observație atît pe moldo-români cît și pe supușii săi români » (p. 227).

În toate ținuturile vizitate, Catalinici constată existența unui spirit de răscolă împotriva jugului străin și vede inițiative pentru pregătirea luptei de eliberare. « Răscola generală a slavilor de sud pentru eliberare este dorită pretutindeni și peste tot se speră în ajutorul Rusiei » (p. 232), conchide B. Catalinici.

Un alt studiu care ne atrage atenția, prin unele aspecte de relații romîno-bulgare, aparține cercetătoarei A. A. Nikolskaia, *Болгарские революционные прокламации 60-х годов XIX в.* (p. 10—29). În el autoarea dezbate problema, discutată și în trecut, a autorilor proclamațiilor către bulgari în 1862—1868 și 1869. În privința primei proclamații, al cărei text se redă la p. 12—13, se precizează că a fost întocmită de Gh. Racovski și în ea pentru prima dată se lansează ideea insurecției armate generale a bulgarilor. Cea de a doua proclamație, din 1868, oglindește sfîrșitul etapei de organizare a cetelor revoluționare, etapă care își are începutul în 1862. Cercetînd problema autorului adevărat al proclamației din 1868, iscălită de « Guvernul provizoriu din Stara Planina », autoarea ajunge la concluzia că el trebuie căutat în rîndurile « noii » emigrații bulgare venită în țara noastră după războiul Crimeii, alcătuită în majoritate din pături în curs de proletarizare și din intelec-

tuali. Analizînd cu atenție conținutul proclamației, autoarea respinge părerile emise în trecut că redactor al proclamației din 1868 ar fi fost Kasabov și emite teza că ea a fost întocmită de Hristo Botev. Numai acesta a putut, după părerea autoarei, să proclame toleranță față de turci și să cheme la răscoală numai împotriva guvernului tiranic otoman. Deosebirea dintre guvernul otoman și populația turcă se face acum pentru întâia oară, pînă atunci chemările nefăcînd o asemenea distincție. Problema a putut fi pusă în felul acesta numai de Hristo Botev care a trăit în Rusia și acolo și-a făurit concepțiile sub influența democraților revoluționari care făceau o deosebire netă între popor și cîrmuirea nedreaptă. În sprijinul tezei că Botev e autorul proclamației, este invocat și faptul că el lucra la tipografia lui Panicev cînd acolo a fost tipărită proclamația.

Nici proclamația din mai 1869 nu a fost redactată de Kasabov, cum s-a afirmat, ci de Levski cum dovedește autoarea prin analiza comparativă a ideilor cuprinse în proclamație și regăsite în scrisorile lui Levski, uneori chiar cu aceiași formulare. Printre aceste idei e și aceea a colaborării dintre bulgari, sirbi, muntenegreni, romîni.

Odată stabilită paternitatea proclamațiilor, se poate înțelege că ele reprezintă ideologia revoluționarilor-democrați bulgari, ale cărei baze au fost puse de Gh. Racovski și care a fost adîncită de adepții săi în anii 1868—1869. Proclamațiile arată totodată că situația revoluționară din Bulgaria este coaptă și că lupta de eliberare ia forme noi.

Despre un alt revoluționar bulgar, Ivan Vazov, găsim date noi în comunicarea *Неизвестные письма Ивана Вазова*, de V. I. Zidnev (p. 240—257). Cele 12 scrisori inedite care se publică aici, datate în perioada 1887—1910 de la Odesa și Sofia, lămuresc mai multe aspecte ale biografiei lui Ivan Vazov într-o perioadă a vieții lui socotită cea mai obscură. Această corespondență constituie o pagină interesantă a relațiilor literare ruso-bulgare. Nu lipsesc nici aici unele mențiuni în legătură cu țara noastră. Astfel, I. Vazov însuși menționează că emigrația bulgară din România citea cu nesaț rubrica de satiră la adresa ciorbagiilor, îngrijită de Karavelov, la ziarele «Свобода» și «Независимость». (p. 249). În alt loc Vazov pomeneste (p. 244) de «Периодическое списание» care apărea la Brăila pînă în 1876. Traducătorului său Vlad Uznanov, I. Vazov îi trimitea numere vechi din «Знамя», apărut între 1875—1878 la București, pentru a cunoaște poeziile lui Karavelov.

Este interesant materialul *Из истории славяноведения в России*, publicat în culegere de S. A. Vinogradov (p. 30—40). Sînt semnalate fondurile din diverse arhive în care se găsesc materiale despre introducerea catedrelor de slavistică la Universitățile din Rusia, revistele de slavistică, răspîndirea cărților de slavistică, răspîndirea operelor slavistilor străini în Rusia, convocarea congreselor de slavistică, despre istoricii slavisti, printre care A. L. Pogodin, I. V. Iaghiici, P. A. Sircu, S. N. Palauzov etc. Printre altele, în arhive se găsesc și materiale despre trimiterea lui Venelin (în 1830) în Bulgaria, Rumelia, Moldova și Țara Romînească, pentru a studia limba, monumentele vechi etc. și pentru ca «să expună principiile limbii romîne».

În Arhiva Istorică centrală de stat a U.R.S.S. se află documente privitoare la primirea studenților din țările slave la diferite centre universitare din Rusia, acordîndu-li-se burse și înlesniri. Opt dintre cele mai caracteristice din aceste documente, oglîndind etapele dezvoltării relațiilor pe această linie cu celelalte popoare slave în perioada 1857—1889, se publică în volum sub titlul *О помощи России южным и западным славянам в получении образования* (p. 200—214), de I. F. Kovalev, G. M. Nasper și A. D. Pavlinkov.

Problemele de istoria Poloniei sînt tratate în două articole. V. A. Boris și I. S. Miller, în *Воззвание к крестьянам Едварда Дембовского* (p. 88—160) publică proclamația către țărani a revoluționarului democrat polon Dembowski pe care au descoperit-o în Arhiva istorică din Leningrad și care a slujit ca model pentru chemarea lansată de Goslar în toamna lui 1845¹. D. S. Prokofieva comunică (p. 258—271) trei scrisori din 1903 ale scriitorului polon Kazimerz Tetmayer.

În cele trei scrisori ale ilumiiniștilor cehi Kollár, Jungmann și Selakovski, comunicate de A. S. Kișkin sînt menționați Vuk Karadzić, Rodofinikin și Miloš Obrenović. (p. 77—87).

Problema importantului monument de vechi drept slav *Закон судный людьмъ*, dezbătută în volumul precedent, este reluată în volumul de față de L. V. Milov (p. 51—63) sub forma recenziei asupra studiului cercetătorului bulgar Venelin Ganev, cu același titlu². Deși are o serie de laturi pozitive, studiul lui V. Ganev nu reușește să lămurească una dintre problemele centrale ale acestei legi vechi: prezența multor moravisme în textul ei.

O punere la punct face G. M. Lizlov în contribuția sa *Состоялось ли посольство В. В. Унковского на Украину в 1651?* (p. 3—9). El dovedește că această solie la Bogdan Hmelnițki nici nu a avut loc.

¹ Vezi „Славянский Архив“, 1959, p. 264—283.

² V. GANEV, *Закон судный людьмъ*, Sofia, 1959, 620 p.

N. M. Pașavea vine cu propunerea constructivă de a se publica integral manuscrisul lui Sixt din Ottesdorf, izvor de mină înții pentru istoria răscoalei orașelor din Cehia în 1547 (p. 64—73).

În sfârșit, volumul cuprinde și trei materiale privind istoria Iugoslaviei. Dintre acestea menționăm relatarea lui N. I. Hitrov despre încercarea revoluționarului rus Podolinski și a lui V. N. Smirnov care activa în cadrul secției slave a Internaționalei I (p. 237—240) de a organiza tipărirea unui ziar socialist în Croația și Serbia.

I. D. Oceak continuă publicarea materialelor inedite despre revoluționarul democrat sîrb Vasa Pelagić, începută în volumul pe 1958¹, (*Новые данные о связях сербского революционера В. Пелагича с Россией во второй половине 60-х годов XIX в.* p. 161—199). Cele nouă documente inedite, găsite în diverse arhive sovietice, cele mai multe în limba sîrbă, completează unele goluri în cunoașterea perioadei de ședere a lui V. Pelagić în Rusia și mai ales din perioada de la plecarea sa din Rusia pînă la întoarcerea în Serbia, după reținerea în Asia Mică (1865—1871). Ajuns și stabilit la Banjaluca, Pelagić cerea de acolo multe cărți din Rusia. Toate aceste materiale oferă numeroase date pentru cunoașterea lui Vasa Pelagić. Nu este exclus ca în materialele care vor mai fi existind în arhivele sovietice să se găsească mențiuni și despre șederea lui citva timp în România despre care se cunosc prea puține lucruri.

Merită menționat faptul că V. Pelagić în chemarea de 1 mai 1895 redactată de el afirma că ea este o trimbiță care cheamă la luptă împotriva exploatării pe sirbi, bulgari, croați, romîni și greci².

Prin bogăția materialelor noi puse în circulație, prin rectificarea unor date și reconsiderarea critică a unor fapte, acest volum se face indispensabil istoricilor slavisti din țările slave, iar datorită unor referiri la istoria țării noastre el reține atenția deosebită a cercetătorilor noștri.

S. IANCOVICI

WŁODZIMIERZ ANTONIEWICZ (red. resp.), Pasterstwo Tatr Polskich i Podhala, tom. I, Zakład Narodowy imienia Ossolinskiich Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk. Wrocław-Kraków-Warszawa, 1959, 226 p. în 4° + 129 ilustrații

De mai bine de un secol, rind pe rind, etnografii, istoricii, geografii, arheologii, economiștii, zootehnicienii, botaniștii și alți oameni de știință polonezi au manifestat un interes mereu crescînd pentru cunoașterea vieții pastorale din patria lor, inclusiv pentru cercetarea legăturilor și similitudinilor cu păstoritul țărilor din sud-estul Europei, printre care și cel practicat de romîni.

Pe lângă bogata serie de studii individuale, apărute înainte sau după eliberare, specialiștii polonezi și-au propus să alcătuiască o vastă lucrare monografică, în zece tomuri, cu privire la *Păstoritul din Tatra Poloneză și Podhale*. Cu această ocazie, se utilizează în mod critic și într-o nouă lumină rezultatele cercetărilor anterioare, completate substanțial cu materiale dobîndite din expedițiile efectuate în condițiile regimului de democrație populară. Ceea ce garantează nivelul teoretic și caracterul exhaustiv al noii lucrări este fără îndoială faptul că intrunește efortul colectiv și coordonat al unor instituții ca Academia Polonă de Științe, Ministerul Învățămîntului superior, Institutul Național Ossolinski din Wrocław, Centrul științific Cracovia, Universitatea din Varșovia, etc.

Primul tom, recent apărut, este dedicat în întregime aspectelor referitoare la *Fiziografia și geografia păstoritului din Tatra Poloneză și Podhale*. El are următorul cuprins: *Cuînt înainte* de S. Leszczycki, *Istoria studiilor asupra vieții pastorale alpeste în Polonia* de W. Antoniewicz, *Schița fiziografiei munților Tatra și a regiunii subcarpatice de Zofia Radwanska Paryska*, *Problemele geografice ale migrațiilor pastorale de S. Berezowski*, *Pistele pastorale în munții Tatra și regiunea subcarpatică de W. H. Paryski și Protecția naturii și viața pastorală de Zofia Radwanska-Paryska*. Volumul se încheie cu un *index*

¹ „Славянский Архив” 1958, p. 270—302. Se publică șase scrisori și o telegramă din care se vede că Pelagić a obținut ajutoare bănești din Rusia, în perioada 1864—1895.

² „Славянский Архив”, 1958, p. 299.

de localități, de persoane și de lucruri și cu lista ilustrațiilor și hărților, în poloneză și franceză, iar la sfârșitul fiecărui capitol există un rezumat în limba franceză.

Dacă numeroasele probleme tratate în capitolele de mai sus nu pot fi toate trecute în revistă în limitele unei recenzii este, totuși, posibil să se releve unele din constatările și concluziile mai direct legate cu sfera actualelor cercetări etnografice de păstorit din R.P.R. și, implicit, cu aceea a problemei relațiilor romino-slave în raza Carpaților nord-vestici.

Mai întâi trebuie subliniată poziția justă cu privire la moștenire. Aceasta se degajă din toate capitolele, este afirmată de S. Leszczycki în « *Przedmowa* » (*Cuvîntul înainte*) (p. 5—8) și este amplu documentată de W. Antoniewicz « *Dzieje badań pasterstwa górskiego w Polsce* » (*Istoria studiilor asupra vieții pastorale alpestre în Polonia*) (p. 9—26). Autorii monografiei socotesc experiența de cercetări și studii a înaintașilor ca o serioasă bază de plecare, dar, conform învățăturii marxist-leniniste despre moștenire, nu se opresc nici la informațiile și nici la interpretările acestora. Noua orientare metodologică și teoretică a specialiștilor polonezi în studiul vieții pastorale este ilustrată printr-o seamă de interpretări materialiste prezente în cuprinsul celor mai multe din capitolele noii lucrări. De altfel, această schimbare este pe deplin ilustrată de mersul ascendent al preocupărilor științifice poloneze cu privire la păstorit, care a înregistrat pînă în prezent trei etape mai importante. Etapa întâia, caracterizată prin cercetări sumare, își are începutul pe la mijlocul sec. al XIX-lea. Ea este continuată, în primul deceniu al sec. al XX-lea de etapa cercetărilor amănunțite, efectuate mai ales de antropogeografi, istorici și etnografi. În etapa a doua au activat în deosebi cele două școli de la Cracovia: a) școala « antropogeografică » a prof. L. Sawicki și b) școala « istorică și sociologică » a prof. K. Dobrowolski, cunoscute însă prin caracterul lor în bună parte unilateral și implicit, prin lipsa unei orientări științifice marxiste. L. Sawicki este cunoscut la noi și prin cercetările efectuate pe teritoriul Transilvaniei, iar K. Dobrowolski prin studiile în care a relevat legăturile păstoritului polonez cu cel românesc. Din membrii primei școli se mai remarcă W. Kubijowicz (cunosător al păstoritului din Maramureș), Z. Holub-Paciewiczowa (specialistă în locuința și migrațiile pastorale), S. Leszczycki, etc. Din cea de a doua școală poate fi menționat W. Truszkowski, care a efectuat îndelungate cercetări în țara noastră, cu privire la alimentația din zona Făgăraș, la folclorul și graiul rominilor din zona Sălaj, etc. Prof. K. Dobrowolski reunește astăzi studiile și cercetările sale mai vechi într-o amplă sinteză, care va alcătui tomul V al acestei monografii.

Deceniul 1946—1956, în noile condiții social-politice, constituie o etapă superioară, de cercetări colective efectuate nu numai pe o scară vastă, dar și în lumina unei alte concepții științifice, aceea a materialismului istoric, continuu asimilată de cercetătorii polonezi. Etapa a treia corespunde, pe de o parte cu împrejurarea că cel de al doilea război mondial a adus ruinarea economiei pastorale poloneze, iar pe de altă parte a fost urmat de restaurarea, reorganizarea și modernizarea economiei Republicii Populare Polone, precum și de crearea marelui Parc Național din munții Tatra. Aceste împrejurări au schimbat profund și irevocabil vechile forme tradiționale ale păstoritului polonez din Tatra și Podhale.

În « *Zarys fizjografii Tatr i Podtatrza* » (*Schița fizjografiei munților Tatra și a regiunii subtatrice*) (p. 27—75) de Zofia Radwanska-Paryska se întreprinde o cuprinzătoare analiză a caracterelor climatologice, geofizice, hidrologice, de floră și de faună a întregului ținut. Aceste caractere sînt apreciate prin prisma însemnătății lor pentru desfășurarea modului de viață pastoral în general, ca și în diferite perioade ale anului. Din lectura capitolului rezultă clar rolul condiționat al mediului geografic, dar totodată și capacitatea societății omenеști de a se adapta, de a utiliza și chiar de a modifica acest mediu geografic în folosul economiei pastorale.

Autoarea dă o descriere detaliată a văilor parcurse de riurile Dunajec, Poprad, Wag și Orawa și asupra limitelor teritoriale ale munților Tatra și a zonelor aflate la piciorul masivului, îndeosebi a zonelor Podhale, Orawa, Spisz și Liptov, despre care va fi neconținut vorba în corpul lucrării.

Pentru a înlesni înțelegerea condițiilor și perspectivelor de dezvoltare a vieții pastorale din zonele muntoase ale Poloniei, cel mai întins capitol, « *Problemy geograficzne pasterstwa Wedrownego* » (p. 77—146) de S. Berezowski, este consacrat unei analize comparative, care îmbrățișează principalele centre ale vieții pastorale din Asia, Africa și Europa. În ceea ce privește continentul nostru, comparația cuprinde pe larg fenomenul din țările occidentale (Franța, Austria, Germania, Italia, Spania, Portugalia), Cehoslovacia (Boemia, Silezia, Slovacia), țările balcanice (Bulgaria, Jugoslavia, Grecia), Turcia, regiunile caucaziene din U.R.S.S., Carpații din România și Ucraina Sovietică, precum și munții Tatra din Slovacia și Polonia.

Autorul deosebește patru tipuri de migrații pastorale (p. 80—84): 1) nomadismul pastoral, 2) transhumanta (pol.: *transhumancja wahadlowa*, b) *transhumancja wstepujaca* și c) *transhumancja zstepujaca*), 3) vâratul (pol.: a. *gospodarce szlaskie*, b. *zycie pasterskie*; fr. *estivage*; germ. *Sömmern*) și 4) tipul elvețian (*typ helwecki, alpejski*) cu două locuințe sezoniere. În general autorul se păstrează pe linia considerațiilor tipologice făcute anterior de Ph. Arbos, J. Frödin, K. Moszynski, dar mai cu seamă de H. Boesch.

În analiza materialelor, S. Berezowski subliniază asemănarea dintre modalitățile de practicare a creșterii vitelor și păstoritului în Carpații Polonezi și Carpații Slovaci. În adevăr, creșterea vitelor și păstoritul au păstrat pînă în zilele noastre aproape aceleași forme și aceleași procedee tradiționale pe ambele versante ale Carpaților Occidentali (munții Tatra Polonezi și Slovaci, Silezia Poloneză și Cehoslovacă, etc.). În zilele noastre apare treptat o diferențiere între viața pastorală a celor două țări slave: în vreme ce muntenii polonezi (« Goralii ») manifestă o predilecție crescîndă pentru dezvoltarea oieritului, muntenii slovaci dovedesc un interes ascendent pentru creșterea vitelor mari. De asemenea, autorul pune în lumină unele similitudini economice-organizatorice între păstoritul din Slovacia și Bulgaria.

O teză, care rămîne de discutat, susține posibilitatea migrațiilor pastorale și în condițiile economiei și civilizației moderne. În sprijinul acestei teze, și în opoziție cu opinia altor autori care socot anacronice nu numai migrațiile pastorale dar chiar și păstoritul de tip elvețian, autorul prezintă pe larg două situații elocvente din cuprinsul celor două sisteme social-economice contemporane: a) migrația pastorală în munții Alpi, unde economia capitalistă este foarte dezvoltată și b) în munții Caucaz, unde noua orînduire socialistă a facilitat o dezvoltare economică accelerată, bazîndu-se pe evoluția progresivă a condițiilor specifice producției socialiste. Rezultă că tipul de păstorit pendulator și chiar cel transhumant pot constitui și astăzi forme potrivite, prin care creșterea vitelor în turmă se adaptează la terenurile muntoase și alpestre, deoarece este nu numai mijlocul cel mai nimerit pentru acomodarea pasivă la caracterul geografic al acestor terenuri, dar deopotrivă forma cea mai activă de a le utiliza în scopuri productive, atunci cînd ele nu pot căpăta o altă utilizare.

Alături de numeroase alte studii de specialitate referitoare la păstoritul din Europa, autorul acestui capitol, în mai mare măsură decît tot restul autorilor, a utilizat o bogată literatură pastorală slavă (lucrări publicate în U.R.S.S. de către W. Anunczin, G. Badirian, J. Kurow, E. Waliew, etc., în R. P. Polonă de către Z. Holub-Paciewiczowa, L. Sawiecki K. Moszynski, K. Dobrowolski, Br. Kopczynska-Jaworska, etc.; în R. S. Cehoslovacia de către V. Häufler, V. Kurz, etc.; în R. S. F. Jugoslavia: B. Milojević, J. Cvijić, etc.), precum și o bună parte din literatura de specialitate, apărută înainte, dar mai cu seamă între cele două războaie mondiale, referitoare la păstoritul romînilor (T. Cristea, N. Dragomir, T. Herseni, W. Kubijowicz, Emm. de Martonne, Șt. Metes, I. Moga, T. Morariu, S. Opreanu, I. Oțel, Mara Popp, E. Precup, D. Sandru, A. Veress, G. Weigand). În legătură cu cercetătorii fenomenului romînesc citați în studiul prof. S. Berezowski remarcăm un anumit obiectivism al autorului, limitarea la caracterul factologic al sursei, ceea ce-l face să scape din vedere unele poziții teoretice depășite de noile cercetări asupra păstoritului la romîni, efectuate în condițiile create de regimul de democrație populară și anume în lumina materialismului istoric.

După cit cunoaștem, în literatura poloneză și chiar în literatura slavă și romînă de specialitate, studiul publicat, în acest volum, de W. H. Paryski, despre « *Szlaki pasterskie w Tatrach i na Podtatru* » (p. 147—174), constituie cea mai amplă și mai corespunzătoare tratare a problemei. Pe de altă parte, consecvența cu care autorul leagă apariția potecilor și căilor pastorale de comunicație de condițiile materiale, de evoluția social-economică a societăților omenești, face totodată din acest capitol un bun îndreptar metodologic pentru cercetătorii de la noi, atît pentru cei care studiază în domeniul geografiei pastorale, cît și în domeniile etnografiei pastorale și sociologiei pastorale.

Capitolul acesta pune în lumină și multitudinea legăturilor și contactelor între păstorii polonezi și cehoslovaci, frecvența migrațiilor pastorale într-o parte și alta, care au fost posibile pînă la organizarea de către ambele țări, a celor două Parcuri Naționale în munții Tatra Mare din Polonia și Slovacia.

Fără să subestimăm contribuțiile parțiale mai vechi din lucrările unor K. Dobrowolski, A. Sydow, W. Pol, St. Leszczycki, Fr. Dénes, H. W. Paryski însuși, etc. și chiar față de importante contribuții aduse la această problemă de Z. Holub-Paciewiczowa, observăm că în lucrarea de față se realizează un remarcabil progres în ceea ce privește stabilirea și explicația apariției și funcțiilor tuturor formelor de căi utilizate în circulația pastorală din Munții Tatra și zona Podhale.

Dacă autoarea utilizează o bogată literatură poloneză, ucraineană, cehoslovacă, unele surse austriace și germane, în schimb neglijează cu desăvârșire literatura antropogeografică și etnografică românească și sud-slavă.

Ultimul capitol al tomului aparține lui Z. Radwanska-Paryska și se referă la « *Ochrona przyrody a pasterstwo* » (p. 175—192). Aceasta cuprinde o analiză retrospectivă a împrejurărilor economice și istorico-sociale care au permis exploatarea excesivă a pășunilor pădurilor, etc., cu consecințe nefaste pentru economia pastorală însăși, ca și pentru economia națională în genere. Sînt interesante și instructive măsurile luate de Cehoslovacia și Polonia, pentru protecția unor întinse locuri, sub forma Parcului Național din Munții Tatra. Acesta constituie o rezervație naturală destinată exclusiv scopurilor turistice, amenajată corespunzător. Experiența poloneză și cehoslovacă în această privință este nu numai remarcabilă, dar și demnă de împărtășit.

Primul tom al monografiei colective « Păstoritul în munții Tatra Polonezi și Podhale » se impune deopotrivă prin condițiile tehnice excepționale în care a apărut, prin numeroasele hărți, schițe și tabele a căror valoare documentară este întregită de precizia redării, cit și prin fotografiile clare, executate pe teren dintr-un unghi de vedere cu totul potrivit. O bună parte din aceste merite revin, desigur, secretarei de redacție Janina Rudnicka și tehnoredactoarei Emilia Fischerowa.

Cînd vor vedea lumina tiparului și alte volume din această serie, în deosebi referitoare la spectele dialectologice, folclorice și etnografice ale păstoritului din acest sector al Carpaților nord-vestici, vor fi posibile și unele discuții teoretice mai susținute.

NICOLAE DUNĂRE

ANALI HISTORIJSKOG INSTITUTA U DUBROVNIKU. Vol. III (1954), IV—V (1956), VI—VII (1959), 579 + 718 + 439 p.

Volumele Analelor Institutului de Istorie din Ragusa cuprind numeroase articole, studii și note privind diferite probleme de istorie a orașului Ragusa (Dubrovnik), a teritoriului Republicii raguzane și a unor insule de pe lîngă litoralul dalmatin și muntenegrean. O parte din materiale se referă la istoria Serbiei, Croației, Bizanțului și, ceea ce ne interesează în mod deosebit, unele din ele cuprind referiri interesante la istoria țărilor romîne.

Tematica volumelor este bogată și variată, cuprinzînd întreaga perioadă de istorie medie și modernă.

Astfel, o serie de articole privesc probleme de arheologie, în ele fiind vorba de monumente vechi din Ragusa, din Ston, Split și Perast.

O altă serie de materiale privesc istoria medicinei și a farmaciei. Arhivele Raguziei conțin material documentar bogat despre știința medicinei, foarte dezvoltată în trecut în acest oraș. Este meritorie încercarea interesantă a lui Mirko Dražen Grmek de a studia istoria medicinei la croați pînă în secolul al XIII-lea pe bază de limbă, obiceiuri și tradiții¹. Studii din domeniul istoriei medicinei mai semnează: Hrvoje Tartalja, Zdenko Kesterčanek, Dušan Berić și Vinko J. Velnić, care scriu despre tratamentul cu sublimat, aplicat în secolul al VII-lea, despre farmacie, medici și bărbieri — dentiști și despre poemul din 1772 al lui Andrei Lupati privind medicina.

Diferite probleme de drept vechi la Ragusa sînt tratate de Lovre Katić și Iakša Beritić².

După cum era de așteptat, în aceste volume se aduc cîteva contribuții prețioase la cunoașterea unor probleme de istorie a literaturii raguzane, care ajunseser la o mare înflorire în secolul al XVI-lea. Astfel, Iakša Ravlić stabilește³ că opera « Dubravka » a cunoscutului poet raguzan din secolul al XVI-lea, Ivan Gundulić, redă un fragment de viață autentică din Ragusa aceluși timp. Într-un alt articol⁴, același autor stabilește pe baza datelor din arhive că opera principală a lui Ivan Gundulić, poemul « Osman », a fost tipărită pentru întia oară în anul 1826, după vreo cinci ani de tergiversare din partea cenzurii.

¹ Vol. III, p. 9—26.

² Vol. III, p. 135—146; LV — V, p. 71—152.

³ I. RAVLIĆ, *Odras domaće stvarnosti u dubrovačkoj književnosti...*, vol. IV — V, p. 323—354.

⁴ Vol. IV — V, 705 — 718

Dintre materialele referitoare la navigația raguzană reținem îndeosebi studiul « Dubrovački galijun druge polovice XVI stoljeća » al lui Josip Luetić¹, din care reiese că raguzanii construiau în secolul al XVI-lea cel mai bun tip de corabie numit galijun. Istoriei comerțului raguzan îi este consacrat articolul lui Stjepan Vekarić « Dubrovačka trgovačka flota 1599 godine »².

Problemele economice sînt tratate doar în cîteva articole referitoare la situația economică a insulei Vis în prima jumătate a secolului trecut, a orașelor Split și Ragusa, tot în prima parte a veacului trecut și, respectiv, în secolele XVII și XVIII³. Ni se pare că 3—4 articole de analiză a aspectelor economice reprezintă prea puțin în raport cu spațiul alocat altor probleme în paginile volumelor. De asemenea socotim un neajuns faptul că aspectele luptei de clasă sînt studiate numai în două articole din cîte sînt incluse în cele cinci volume ale Institutului. Unul din aceste articole se referă la istoria orașului Zadar (Zara)⁴, iar celălalt la istoricul formării unei posesiuni feudale pe insula Hvar⁵. Lipsa unor preocupări suficiente de fenomenele de bază ale istoriei litoralului adriatic și plasarea pe ultimul plan a problemelor privind luptele sociale, denotă o poziție care nu este de natură să ajute analiza profundă a fenomenelor studiate.

Volumele mai cuprind studii interesante privind unele probleme de istorie politică, de diplomatică, de limbă și toponimie. Printre acestea, atrage atenția studiul etnografic semnat de Olga Oštrić⁶ din care aflăm, printre altele, că obiceiul copiilor din Ragusa de a merge cu urare de Anul Nou se chiamă « Kolende » și că ei merg atunci « kolendati » (= a colinda, p. 468).

Este de asemenea interesant studiul lui Mirko Deanović despre terminologia veche pescărească pe insula Lopud⁷. Acest studiu constituie o continuare a preocupărilor cunoscutei balcanolog Petar Skok. În glosarul anexat expunerii găsim o serie de cuvinte⁸, lămurite de autor prin comparație cu cuvintele asemănătoare din limbile latină, italiană, greacă precum și cu cuvinte din graiul venețian și din graiurile altor insule din Adriatică. În două cazuri se recurge la comparație cu graiul isto-român. Nu ar fi fost de prisos, după părerea noastră, să fie semnalate și unele asemănări izbitoare cu limba română, mai cu seamă în cazul cuvintelor: banca (de șezut), bita, bucca, bracul (citește: brațul), incet, incetat, kâr (despre care autorul zice că nu i-a putut cunoaște proveniența), krăp, mjerla (citește: mierla), sāk, sopa, škajka (scoica) etc. Nu este exclus ca aceste cuvinte să fi fost influențate de graiul romanic din Balcani și din Dalmatia, apropiat de limba română primitivă.

Două studii fac mențiuni despre vlahii balcanici. Într-un raport din secolul al XVIII-lea către guvernul din Viena, analizat de M. Novak⁹, este citată cronică lui Nikola Vučićević — Bona din 1667 care menționează pe vlahi în legătură cu cutremurul de atunci și în legătură cu edificiul spitalului din Ragusa.

Mai numeroase sînt referirile la vlahi în studiul « Dubrovačke vesti o Skender-begu Crnojeviću i Crnoj gori pod njegovom vlašću » al lui Bogumil Hrabak¹⁰. Aci se arată că vlahii din Herțegovina își făceau simțită prezența la granița Republicii raguzane prin acțiunile desfășurate mai intens în perioadele de încetare a campaniilor turcești în Adriatică. De aceea, zice autorul, « Pentru cercetarea istoriei Muntenegrului este foarte edificatoare analogia cu economia și organizarea gentilică a vlahilor din Herțegovina » (p. 425). Autorul studiului constată de asemenea că mișcările în masă ale vlahilor, desfășurate concomitent cu agitațiile muntenegrenilor, au determinat pe turci să intervină și să-și consolideze stăpînirea numind ei cîte un voievod peste mai multe nahii de vlahi. În martie 1514, grupurile de vlahi din Herțegovina erau reprezentate de voievodul din Novi, pe nume Pirvan (p. 427—428)¹¹.

În legătură cu problema vlahilor din nordul Peninsulei Balcanice se poate menționa și topicul de rezonanță românească « Valea Sacă » din Croația, pe care îl surprindem în titulatura nobiliară a lui Theodor Karacsay von Walje Szaka, autorul unor rapoarte din 1831—1838 despre P. Petrović-Njegoš și despre Muntenegru¹².

¹ Vol. VI — VII, p. 129—141.

² Vol. III, p. 427—431.

³ Vol. VI — VII, p. 9—24; 77—96; 267—282; IV — V, p. 417—454.

⁴ Vol. IV — V, p. 503—526.

⁵ Ibidem, p. 659—672.

⁶ Vol. III, p. 443—470.

⁷ Vol. III, p. 149—178.

⁸ Ibidem, p. 153—175.

⁹ Vol. VI — VII, p. 267—282.

¹⁰ Vol. VI — VII, p. 419—439.

¹¹ Acest nume nu este menționat în studiul lui S. DRAGOMIR, *Vlahii din nordul Peninsulei Balcanice în evul mediu*, București, 1959, 224 p.

¹² Vol. VI — VII, p. 173—204.

În alte șase articole găsim referiri la țările romine.

Astfel, în studiul «Dubrovačka nova ekonomska politika početkom XVII veka» al lui Vuk Vinaver¹, principatele dunărene sînt menționate printre țările furnizoare de cereale pentru Raguză, în secolele XVI și XVII. În oștirea de mercenari a Raguzei, alcătuită în general din unguri și din croați, sînt prezenți uneori ardeleni și romîni, cum sînt de pildă Istvan din Ardeal, Lukač din Lugoj (consemnați în anii 1600 și 1603) și Ioan din Țara Românească (consemnat în anul 1614) (p. 443). În alte două rînduri este menționat Banatul. După cum constată Žarko Muljačić² agentul topografiei din Raguză, C. A. Occhi, a fost trimis pe teren pînă la Timișoara (p. 583, 599). Krno Prijatelj³ înregistrează faptul că Iovan Duknović a fost bîscup de Cenad între anii 1493—1500 și că a fost cîțiva ani sculptor la curtea lui Matei Corvin. La acest sculptor s-a referit în scrierile sale și contemporanul Nicolaus Olahus.

Cercetînd o problemă de diplomatică cirilică, Vlad Moșin⁴ găsește analogii între formulele de sancțiune folosite în unele documente slave din țările romine și în documentele din Serbia și din Bulgaria. Argumentînd teza că formula este însușită din actele bizantine, autorul menționează că expresia bizantină *οργή*, caracteristică formulei de sancțiune, a căpătat în actele rominești forma *urgie*, iar în cele slave a fost tradusă prin cuvîntul *гнѣвъ*. Pentru o altă formulă de sancțiune autorul citează un hrîsov din anul 1405 de la mănăstirea Tismana (p. 43), luat din *Monumenta Serbica*.

O poziție nouă adoptă Ljubo Karaman⁵ în problema influenței arhitecturii medievale sîrbești asupra celei din țările romine. El consideră că în trecut s-a exagerat vorbindu-se de o puternică influență asupra stilului arhitectonic din țările romine care ar fi fost exercitată de școala rasciană de la Morava. În realitate, consideră autorul, această influență a fost mult mai modestă și ea se observă în asemănarea dintre ornamentica pe lemn și pe cărți în cele două țări, precum și în asemănarea unor edificii bisericești de la noi cu biserica Lazarița din orașul Kruševac.

Nu încapă îndoială că pe specialiștii noștri în epocă li vor interesa datele biografice noi despre raguzanul Stjepan Rajčević, autorul cunoscutei cărți despre țările noastre «*Osservazioni storiche naturali e politiche intorno la Valachia e Moldavia*», publicată la Napoli în 1788. Aceste date noi sînt comunicate și prelucrate de Nada Beritić⁶, pe baza a 34 scrisori adresate de St. Rajčević cunoscutului istoric Johannes von Müller, în 1794—1798. Cunoștința lui Rajčević cu Müller s-a datorat tocmai cărții sus menționate despre țările romine care l-a impresionat pe Müller, la fel ca și pe alți contemporani. Printre traduceri efectuate după cartea lui Rajčević, găsim și pe cea în limbă germană, efectuată la Strassburg în 1790 (p. 299), care nu se găsește în bibliotecile noastre. Analizînd corespondența lui Rajčević cu Müller, autoarea conchide că St. Rajčević, cu banii cîștigați din negoțul practicat în țările romine între 1774 și 1785, a cumpărat ferma de la Himberg lângă Viena, apoi a mers la Napoli unde și-a tipărit cartea despre țările noastre. De prin anul 1793 el trăiește la Himberg și la Viena. Corespondența găsită oglindește, printre altele, concepțiile politice ale lui Rajčević și păreriile lui asupra evenimentelor epocii. El este împotriva cuceririlor lui Napoleon și împotriva împărțirii Poloniei. În scrisorile lui Rajčević sînt citate titlurile unor lucrări pe care el le-a întocmit dar s-au pierdut. Însă, atît acestea, cît și cele două opere ale lui Rajčević rămase în manuscris, nu depășesc prin importanța și calitatea lor opera sa principală, aceea despre țările romine, care, subliniază autoarea articolului, constituie un document al vremii despre obiceiuri, folclor și altele. Ca atare ea a atras atenția, încît a fost tradusă imediat în alte limbi.

După cum se vede, materialele cuprinse în publicația Institutului de Istorie din Raguză prezintă interes pentru istoria balcanică și pentru istoria țărilor romine, mai cu seamă atunci cînd sînt folosite date noi din bogatele arhive raguzane. În general materialul faptic este bogat, variat și util, în contrast cu orientarea ideologică a revistei care, cînd nu lipsește cu totul, dă o interpretare insuficientă și palidă fenomenelor de bază și de suprastructură.

S. IANCOVICI

¹ Vol. IV — V, p. 417—454.

² «O prvog dubrovačkog tiskara», vol. IV — V, p. 583—612.

³ «Prinos za monografiju o Iovanu Duknoviću», vol. IV — V, p. 305—322.

⁴ Vol. III, p. 27—52.

⁵ «Nekoliko zapisa o srpskoj arhitekturi», vol. IV — V, p. 49—70.

⁶ Vol. VI — VII, p. 297—307.

ETNOGRAFIA POLSKA. Zakład Narodowy Imienia Ossolinskih, Wrocław, Tom I. 1958, 500 p., in 4°. Tom II, 1959, 504 p., in 4°.

Publicația «Etnografia poloneză» și-a început apariția în anul 1958, ca organ al Secției de etnografie a Institutului pentru istoria culturii materiale al Academiei Poloneze de Științe. Primele două tomuri, apărute până în prezent, cuprind un bogat material etnografic, grupat în următoarele rubrici: 1) editoriale și comemorări, 2) articole, 3) studii și materiale, 4) cercetări de teren, 5) lucrări ale catedrelor de etnografie, 6) probleme de artă populară, 6) cronici, 8) recenzii, etc.

Publicația apare în Wrocław, sub conducerea unui comitet de redacție alcătuit din principalii specialiști ai centrelor etnografice poloneze: K. Dobrowolski, W. Dynowski (redactor responsabil), J. Moszynski (decedat la 30 martie 1959), A. Nasz, Janina Rudnicka (secretar de redacție), A. Waligorski, Kazimiera Zawistowicz-Adamska. Primul tom a fost redactat de Anna Kutrzeba-Pojnarowa, iar al doilea de Maria Gladyszowa, ambele din Kraków.

Articolele și materialele publicate în primele două tomuri sînt scrise de savanți cu renume european, precum și de cercetători mai tineri, formați după eliberarea Poloniei de sub jugul fascist. Ele îmbrățișează un domeniu larg de preocupări și constituie tot atîtea contribuții valoroase la cunoașterea istoriei culturii populare făurită în cursul secolelor de poporul polonez prieten.

Dintre numeroasele studii și materiale cuprinse în cele peste 1000 pagini format mare, am dori să atragem atenția asupra celor care pot prezenta un interes deosebit pentru specialiștii în problemele slavo-romine, pentru cercetătorii din secțiile și colectivele de etnografie și artă populară ale Academiei R.P.R., pentru cadrele noastre universitare care predau limbile și culturile slave, etnografia, folclorul și istoria artei populare. Din această categorie fac parte, fără îndoială articolele care ne informează despre diferitele *forme de manifestare ale mișcării etnografice poloneze*, cele referitoare la *cercetările monografice* sau care abordează problemele *atlasului etnografic*.

Din prima grupă trebuie evidențiate patru articole de mari dimensiuni, din tomul II, referitoare la: *Organizarea muncii etnografice în Polonia. Instituțiile științifice și publicațiile* (p. 19—58) de A. Kutrzeba-Pojnarowa; *Catedrele universitare de etnografie în Polonia anilor 1945—1956* (p. 59—108) de Jadwiga Klimaszewska și Anna K. Pojnarowa; *Activitatea științifică a muzeelor etnografice după cel de al doilea război* (p. 109—139) de Mieczysław Gladysz; *Munca de cercetare și publicațiile Societății Poloneze de etnologie* (p. 139—144) de Adolf Nasz.

Primul articol, «*Organizacja pracy etnograficznej w Polsce. Instytucje i wydawnictwa naukowe*», oferă un bilanț critic al căilor urmate și al rezultatelor obținute de mișcarea etnografică poloneză dinainte de primul război mondial și pînă la sfîrșitul primului deceniu de după eliberare. Etapa istorică avută în vedere se caracterizează nu numai prin realizări pozitive, ci și prin dispersarea specialiștilor în institute și instituții diferite, insuficient coordonate între ele. Ei s-au grupat din această cauză în școli și curente orientate unilateral spre unul sau altul din aspectele principale ale culturii populare, spre una sau alta din științele sociale înrudite sau învecinate (sociologia, antropogeografia, lingvistica, istoria, etc.), situate de obicei pe poziții teoretice necorespunzătoare (eclectice, idealiste). Nu arăreori materialele etnografice trebuiau să vadă lumina tiparului în cele mai diferite publicații, adesea mult prea puțin înrudite și, implicit, greu de urmărit de către cei ce ar fi dorit să se inițieze în acest domeniu științific. Asemenea condiții organizatorice n-au fost nici pe departe prielnice unei juste orientări teoretice și ideologice a cercetărilor etnografice.

Din înfăptuirile pozitive ale primei perioade, la loc de frunte se situează înființarea Societății poloneze de Etnologie (P.T.L.) și a organului său, revista «Lud», în anul 1895. Meritul principal al acestora constă în a fi reușit, pe de o parte să grupeze treptat pe toți cercetătorii culturii populare din Polonia — fapt care a înlesnit considerabil acțiunea de reorganizare și de coordonare de mai tîrziu —, iar pe de altă parte să asigure un schimb de informații și de experiență cu principalele centre etnografice din celelalte țări și continente. O seamă de membri mai vechi ai acestei societăți, datorită unor valoroase lucrări — care cuprindeau ample referințe comparative la cultura materială și spirituală a celorlalte popoare slave, a popoarelor învecinate și nu în ultimul rînd la cultura poporului român, au devenit de mult cunoscuți departe peste granițele Poloniei, dobîndind, pe drept cuvînt, un renume european. Printre aceștia pot fi menționați: J. Potocki, L. Sawicki, Z. Chodakowski, J. S. Bystron, A. Brückner, O. Kolberg, K. Nitsch, H. Kollataja, K. Moszynski K. Dobrowolski, J. Gajek, M. Gladys, R. Reinfuss ș. a.

Noile cerințe ale reconstruirii economice, culturale și științifice de după anii 1944—1945, au pus foarte acut problema lărgirii și aprofundării cercetărilor etnografice poloneze, prin dezvoltarea vechilor instituții și institute, muzee și catedre, ca și prin coordonarea muncii de către forul științific suprem, Academia Polonă de Științe. Numai în aceste condiții era posibil să se acționeze eficient împotriva influențelor dăunătoare ale școlilor burgheze de etnografie, printre care cele mai reacționare fiind școala catolică a cercurilor culturale ale lui W. Schmidt și școala funcționalistă a lui B. Malinowski, puse în slujba colonialismului și a clericalismului, care au influențat nefast nu numai vechea etnografie poloneză, dar și pe cea românească, maghiară, germană, etc.

În primul deceniu al perioadei de reconstrucție națională, cum s-a întimplat și în țara noastră, specialiștii polonezi au fost îndrumați cu precădere spre cercetarea diferitelor aspecte ale artei populare din cuprinsul căreia portul, ceramica și mobilierul popular polonez, s-au situat pe întiiul plan. Din anul 1953, o dată cu înființarea Secției de etnografie a Institutului pentru istoria culturii materiale al Academiei polone de științe s-au creat condiții pentru clarificarea și stabilizarea tematicii de cercetări etnografice, inclusiv planificarea problemelor legate strins de istoria poporului, din cele mai vechi timpuri și pînă în perioada construirii socialismului.

În articolul «*Działalność uniwersyteckich katedr etnografii w Polsce w latach 1945—1956*», autoarele se întemeiază pe o bogată documentare bibliografică și pe informațiile primite de la titularii catedrelor (K. Dobrowolski, W. Dynowski, E. Frankowski, J. Gajek, K. Moszynski, A. Nasz, R. Reinfuss, B. Stelmachowska, K. Zawistowicz-Adamska). Se înfățișează mai întii structura organizatorică a învățămîntului etnografic de la universitățile din Varșovia, Cracovia, Lodz, Poznan, Torun, Lublin, Wrocław și etapele de dezvoltare ale acestor catedre. Un loc important îl ocupă prezentarea critică a diferitelor curente metodologice, dintre care în primul rînd direcția mai veche, evoluționistă, cunoscută prin orientarea sa antidialectică, apoi vechea metodă integrală, care, datorită caracterului său eclectic, a lipsit o seamă din studiile etnografice poloneze, din prima jumătate a sec. al XX-lea, de interpretarea materialist-istorică, singura capabilă să explice în mod just cauzalitatea fenomenelor de cultură și artă populară. O atenție deosebită se acordă metodei etnografice a monografiilor regionale reconsiderată care și propune să acorde o atenție deosebită istoricizării materialelor dobîndite în cercetările pe teren. De asemenea, etnografia polonezi dovedesc un interes crescînd pentru cercetarea specificului culturii populare în vederea atlasului etnografic, pentru cercetarea culturii populare a clasei muncitoare din R. P. Polonă, ca și pentru cercetarea noii culturi socialiste. În ceea ce privește programa analitică a catedrelor de specialitate, referitoare la cultura și arta populară, autoarele înfățișează pe larg domeniile care sînt abordate în cursurile etnografice universitare: etnografia popoarelor slave, etnografia europeană, etnografia poloneză, istoria artei populare, folclorul, muzeografia, etc. Numai în condițiile construirii socialismului învățămîntul etnografic universitar din R. P. Polonă reușește să înfăptuiască o orientare teoretică și ideologică unitară, marxist-leninistă, necesară pentru asigurarea unui progres științific continuu.

Unul dintre principalii pivoți pe care se poate întemeia cu succes istoria științei etnografice din Polonia este, desigur, rețeaua muzeală. Istoria colecțiilor etnografice mai importante, principalele materiale publicate cu privire la valoroasele obiecte și documente etnografice pe care le conțin aceste colecții — nu numai referitoare la poporul polonez, dar și la cultura altor popoare europene și extra-europene, formele specifice de popularizare a patrimoniilor muzeale sub forma expozițiilor de bază și a expozițiilor speciale, sînt deosebit de clar puse în lumină în articolul «*Działalność naukowa etnograficznych placówek muzealnych w okresie powojennym*», ca și în bogatele note bibliografice care îl însoțesc. Muzeografia romini — care activează în aproape 220 de muzee, în marea lor majoritate înființate, iar în totalitatea lor reorganizate și îmbogățite în anii puterii populare — au numai de cîștigat din cunoașterea eforturilor și sacrificiilor pe care o altă țară de democrație populară, le-a făcut pentru construirea și reorganizarea instituțiilor muzeale, în cadrul țelurilor generale ale revoluției culturale. Mișcarea etnografică poloneză se poate mindri cu cele peste 150 de muzee etnografice sau secții etnografice muzeale, dintre care mai mult de jumătate au luat ființă numai în urma eliberării de sub jugul hitlerist. Aceste unități muzeale sînt încadrate cu un numeros personal științific pregătit în condițiile unui învățămînt etnografic universitar cu posibilități multiple de specializare, și anume nu numai din punct de vedere teoretic, dar și din punctul de vedere al exigențelor specifice muzeografice (conservare, restaurare, înregistrarea colecțiilor, arhivistică etnografică, biblioteconomie, fototeconomie, desenateconomie, etc. O deosebită luare aminte — prin volumul și valoarea colecțiilor, completate mult în anii puterii populare, prin multitudinea formelor de popularizare a

acestora (inclusiv organizarea expozițiilor de artă populară poloneză peste hotare), prin publicațiile și cercetările personalului științific — ne atrag muzeele etnografice din Cracovia, Varșovia, Lodz, Wrocław, Bytom, Lublin, Olsztyn, Poznań, Toruń și Żakopane. Totodată sînt în curs de construire și dotare noi muze etnografice, dintre care și muzeele în aer liber. Pentru înfăptuirea celor din urmă, o seamă de specialiști polonezi au călătorit în R.P.R. spre a se împărtăși din experiența acumulată în acest domeniu de către Muzeul Satului din București și Muzeul etnografic al Transilvaniei din Cluj.

Un aspect important al activității științifice muzeale îl prezintă documentarea și îndrumarea cooperativelor meșteșugărești de artă populară, a caselor de creație, a tehnicienilor decoratori din industria ușoară a bunurilor de larg consum (în primul rînd în sectorul textilelor și al ceramicii), etc.

În strînsă legătură cu celelalte forme organizatorice ale mișcării etnografice poloneze, trebuie subliniate monografiile etnografice zonale și publicațiile periodice ale muzeelor, la înfăptuirea cărora au primit întotdeauna un puternic sprijin din partea Societății poloneze de etnologie și din partea catedrelor de etnografie de la universități.

Între anii 1945—1957, după cum rezultă din articolul «*Prace naukowo-badawcze i wydawnicze Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego w ostatnim dziesięcioleciu*» s-a desfășurat și o vastă activitate de studii coordonate pe întreaga Polonie. Fără îndoială că punctul de plecare al acestei coordonări l-a constituit Conferința generală a Societății, din iulie 1945. Atunci s-a inițiat ampla lucrare *Atlasul etnografic polonez*, continuată din anul 1953 de către Institutul pentru istoria culturii materiale al Academiei Poloneze de Științe, secția etnografică de la Wrocław, tot sub conducerea științifică a prof. J. Gajek. Societății i-a revenit pe mai departe seria de lucrări cunoscută sub titlul *Atlasul porturilor populare poloneze*, ceva în parte similar cu caietele noastre de artă populară referitoare la port, cu deosebirea că lucrările poloneze îmbrățișează în mai mare măsură și aspectele propriu-zis etnografice.

Un moment însemnat în munca acestei Societăți l-a constituit conferința generală din anul 1954, cînd s-au recapitulat rezultatele dobîndite între anii 1945—1954: 7 volume ale revistei «*Lud*», 6 volume de «*cercetări și materiale etnografice*», alte 6 volume de «*cercetări etnografice*», 17 fascicule zonale din «*Atlasul porturilor populare poloneze*» și 11 fascicule ale «*Arhivei etnografice*».

În anii din urmă coordonarea planurilor de cercetări etnografice pe întreaga Polonie revine Academiei și Societății.

În ceea ce privește a doua latură, care poate prezenta un interes deosebit pentru cercetătorii romîni, problema *monografiilor*, ea a fost multă vreme dezbătută în Polonia, în deosebi în revistele «*Wisła*» și «*Lud*». În periodicul «*Etnografia Poloneză*» este tratată în ambele tomuri apărute pînă în prezent, de fiecare dată articolele respective fiind însoțite de numeroase și remarcabile referințe bibliografice.

În primul tom discuția este prilejuită mai cu seamă de cercetarea colectivului cracovian al prof. M. Gladysz în Silezia, fie că sînt prezentate de acesta («*Prace nad etnograficzną monografią Górnego Śląska*», p. 85—100), fie de colaboratorii săi J. Szydlowski («*Uwagi o pierwotnym osadnictwie Siolkowic Starych*», p. 103—108), A. Zareba («*Z badań dialektologicznych w Siolkowicach Starych*», p. 109—116), etc. În al doilea tom, problema este discutată pe de o parte de Kristyna Adamus în articolul «*Monografie wsi w Polsce. Przegląd problematyki badawczej*» (p. 157—204), iar pe de altă parte în articolele redactate sub conducerea lui W. Dynowski și A. Kutrzeba-Pojnarowa, dintre care în primul rînd trebuie menționat cel referitor la «*Prace nad monografią etnograficzną kurpiowskiej Puszczy Zielonej*» (p. 205—224).

În general se remarcă două tendințe în privința cercetărilor monografice poloneze: una care-și propune ca țintă să îmbrățișeze un complex mai mare de fapte sociale (etnografice, istorice, economice, sociologice, etc.) alta, care-și propune ca, în afară de aspectele etnografice, să se limiteze la acele domenii care sînt strîns corelate cu problemele ridicate de cercetarea strict etnografică, și anume dialectologia, folclorul, istoria culturii și artei populare, legăturile culturale cu zonele etnografice înconjurătoare, etc. Această din urmă direcție a fost sprijinită în trecut de Societatea Poloneză de etnologie (cu sediul la Wrocław) și este astăzi dezvoltată de Institutul pentru istoria culturii materiale al Academiei Polone de Științe și de catedra de etnografie a Universității din Varșovia (W. Dynowski și Anna Kutrzeba-Pojnarowa).

Un al patrulea grup de articole se referă la problemele ridicate de pregătirea *atlasului etnografic polonez*. Înăfptuirea atlaselor referitoare la cele mai diferite fenomene constituie un deziderat dintre cele mai importante pentru toate științele, iar pentru etnografie un moment decisiv în munca de valorificare, de comparare etnică și istorică, dar mai cu seamă

de sintetizare, teoretizare și generalizare științifică. Etnografiile sovietice, poloneze, germane, cehoslovace, unguri, români etc. și-au pus adeseori problema scopului, tematicii și metodologiei atlasului lor etnografic, interesul științific al unei astfel de lucrări depășind granițele proprii țării. Etnografiile poloneze consideră necesar ca acest moment să fie depășit cu succes și în mod obiectiv în cuprinsul fiecărei țări, pentru ca specialiștii să poată trece la elaborarea unor atlase etnografice pe grupe de țări cu mai multe contingente culturale între ele. După părerea acestor etnografi, pentru țările carpato-balcanice, fie acestea slave sau neslave, cercetările pentru atlasele etnografice și dialectologice ar prezenta o acută necesitate, nu numai practică, dar și teoretică.

O contribuție remarcabilă la discutarea atlasului etnografic polonez au adus-o în deosebi: K. Zawistowicz-Adamska (tom. I, p. 68—71); A. Nasz (tom. II, p. 139—144); etc. Problema a făcut mai cu seamă obiectul Secției pentru atlas a Societății Poloneze de Etnologie, bucurându-se de ample discuții în anii trecuți, în cadrul cărora s-au ținut o serie de comunicări de către prof. K. Moszynski, J. Gajek (1947), Maria Frankowski (1949), etc. Acestea au încununat o anume etapă cu conferința din 4—6 aprilie 1952, special convocată pentru a analiza etapele parcurse și rezultatele dobândite în urma chestionarelor difuzate și a echipelor de cercetări trimise în repetate rânduri pe teren de către Societatea Poloneză de Etnologie (secția atlas). Rezultatele dobândite, experiența metodologică acumulată, bogata arhivă de materiale etnografice, sint puse începând din 1953 la dispoziția Institutului pentru istoria culturii materiale al Academiei, secția etnografică academică de la Wrocław, care urmează să ducă la bun sfârșit această operă de bază pentru etnografia poloneză. Cunoașterea chestionarelor, a planurilor tematice pe care le-au elaborat în acest scop specialiștii polonezi constituie un schimb de experiență de un real folos pentru etnografiile români, care, după cum rezultă din proiectele de cercetări ale Institutului de istoria artei din București și ale Secției de istoria artei și etnografie de la Filiala Cluj a Academiei R.P.R., pregătesc și ei un plan de cercetări referitoare la atlasul etnografic al R.P.R. Cu un deceniu în urmă (1951) această problemă a făcut obiectul unei ample discuții în Secția de etnografie și folclor a Societății de științe istorice și filologice din R.P.R. — Filiala Cluj, iar ulterior în Comitetul de coordonare al cercetărilor etnografice de pe lângă Academia R.P.R. Orice experiență cunoscută și analizată critic nu poate decât să folosească împlinirii cu succes a viitoarei noastre sarcini științifice. Alături de cunoașterea experienței bogate a etnografiei sovietice și din celelalte țări socialiste, cunoașterea materialelor și primelor înfăptuiri pe linia atlasului etnografic polonez constituie un ajutor prețios în munca etnografilor și dialectologilor români.

Materialele ilustrative bogate și variate — fotografii, desene, schițe, hărți — ce însoțesc articolele ambelor tomuri, fac și mai accesibilă această publicație, înlesnind asemănările și deosebirile, contribuind la delimitarea ariilor de răspândire și de interferență ale diferitelor fenomene de cultură materială și spirituală, create în cursul secolelor de către popoarele din regiunea noastră europeană, mărginită la nord de Marea Baltică, iar la sud de Marea Mediterană.

NICOLAE DUNĂRE

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS. Slovenská Akadémia Vied, Bratislava, Narodopisny ústav, Anii VII (1959), VIII (1960) și IX (1961).

La Bratislava apare, cu o regularitate exemplară, una din cele mai bune reviste naționale de cultură și artă populară. Este vorba de « Etnografia slovacă », organul Institutului de etnografie al Academiei slovace de științe. În primii cinci ani (1953—1957) s-au publicat trei numere pe an, iar o dată cu anul 1958 această revistă este editată în patru volume anual.

Vom încerca, în cele ce urmează, o prezentare foarte succintă a ultimelor 10 volume, primite până la redactarea recenziei noastre. Ele formează anii VII (1959), VIII (1960) și prima jumătate a anului IX (1961).

Fiecare volum al revistei « Slovenský Národopis » cuprinde studii de teorie și metodologie etnografică și folclorică, de istoria etnografiei și folcloristicii, de istoria culturii și artei populare plastice, literare, muzicale și coregrafice, cercetări de teren, de arhivă și asupra colecțiilor muzeale. Din grupa amintită la urmă se constată un interes particular față de cercetările referitoare la meșteșugurile și industriile cu caracter popular, la agricul-

tură, la formele speciale dezvoltate din această ocupație străveche de masă și de bază totodată, la problemele de arhitectură populară și mai ales cele referitoare la viața pastorală. În legătură cu cercetarea păstoritului și a arhitecturii populare, ca și cu problemele de metodologie, revista militează consecvent pentru dezvoltarea legăturilor științifice cu specialiștii din țările Europei centrale și sud-estice, fie că este vorba de popoare slave sau neslave, cu scopul de a se ajunge în comun la elucidarea problemelor pe care le ridică istoria culturii populare în fiecare din aceste țări, în lumina științei marxist-leniniste.

Din prima grupă de articole, atragem luarea aminte îndeosebi asupra următoarelor: « Problemele metodologice actuale ale științei etnografice » de *Božena Filová* (SN, VIII, 2, p. 177—188), « Punctele de contact între filologie și folclor în domeniul terminologiei » de *A. Habovštiach* (IX, 1, p. 138—142), « Metode de cercetare utilizate pentru explorarea folclorului muzical în Slovacia » de *A. Elscheková* (IX, 2, p. 309—314), « Etnomuzicologia și electroacustica » de *O. Elschek* (IX, 2, p. 295—309), ca și asupra celui care înfățișează « Activitatea secției pentru propagarea științifică a ateismului de pe lângă Institutul etnografic al Academiei Slovace de Științe » de *Ľ. Horváthová* (VIII, 1, p. 162—163).

Pe plan metodologic, direcția Institutului, B. Filová, subliniază atașamentul ferm al etnografilor și folcloriștilor slovaci pentru orientarea marxist-leninistă, pentru adoptarea unei perspective istorice consecvente, întemeiate pe materialismul istoric, ca și pentru cercetarea multilaterală a fenomenelor de cultură și artă populară. Printre căile care asigură aplicarea în practică a acestor deziderate teoretice și metodologice se acordă o atenție principală metodei colective de lucru, care s-a generalizat în practica cercetărilor etnografice slovace atît în ceea ce privește munca de investigație pe teren cît și de analizare critică a rezultatelor. Totodată, această metodă de lucru formează singura cale care face posibilă îmbrățișarea cu succes a numeroaselor aspecte pe care viața, creația culturală și artistică populară le relevă din belșug, la fiecare pas, nu numai în sinul vechilor forme de manifestare, cît și deopotrivă în cazul noilor manifestări social-culturale dezvoltate în cuprinsul modului de viață socialist.

În articolul dialectologului A. Habovštiach se scot în relief importante puncte de contact între filologie și folclor, o seamă de procedee tehnice și de țeluri științifice comune ale dialectologiei și folclorului literar. Autorul observă că prin coordonarea cercetărilor din aceste sectoare științifice este cu puțință să se dubleze cantitativ și calitativ materialele de teren pentru cunoașterea terminologiei populare. O bună organizare a muncii în colectiv, stabilirea de comun acord a unor reguli minimale pentru transcrierea fonetică a expresiilor locale, au avut ca rezultat nu numai materiale folclorice mai bogate și mai fidel redată, dar și materiale lexicale și fonetice mai valoroase. Adevărul este valabil și invers. Conjugarea cercetărilor și confruntarea rezultatelor dobîndite pe de o parte în cercetările de teren etnografice și folclorice, iar pe de altă parte în investigațiile lingvistice de teren oferă o bază serioasă studiilor referitoare la terminologie, prin aceea că leagă nemijlocit explicația cuvintelor de conținutul tematic sintetizat în aceste cuvinte și de obiectele înseși, lucrurile, ființele, acțiunile sau sensurile materiale avute în vedere în viața și accepția poporului care le utilizează și le dă rost practic social.

Fără îndoială că și cealaltă experiență pe care a dobîndit-o Institutul de la Bratislava în munca pentru propagarea științifică a ateismului, așa cum rezultă din articolul mai sus citat, ar merita să fie pe larg împărtășită folcloriștilor romîni, în vederea atingerii unuia din țelurile revoluției noastre culturale.

Fără îndoială că cele mai interesante materiale ce privesc istoria etnografiei și folcloristicii le formează biografiile unor etnografi marcanți, ca acelea referitoare la polonezul Kazimierz Moszynski 1877—1959 (VII, 4, p. 513—516), Vilém Pražák septuagenar (VII, 3, p. 337—341), Jozef Vydra 1884—1959 (VIII, 1, p. 153—159), Pavol I. Safárik a 100-a aniversare de la moartea sa (IX, 2, p. 161—167), etc., precum și bibliografiile publicate periodic referitoare la mișcarea etnografică și folcloristică slovacă (de ex., aceea din SN, XI, 1, p. 147—160).

Este îndeosebi cunoscută discuția aprinsă în problema etnografiei și folclorului țiganilor din România, în cursul căreia s-au criticat vechile vederi reacționare, rasiste, ce și făcuseră lor într-o serie de studii. Lectura articolelor publicate de E. Horváthová — « Problema țiganilor după 1945. Cîteva aspecte istorice și etnografice » (VIII, 2, p. 240—254) și « Țigani înaintea imigrației » (IX, 1, p. 3—24) ne poate fi, după părerea noastră, de un real sprijin în munca de reconsiderare critică a unora din lucrările romînești cu privire la această grupă de populație, spre a se pune în circulație unele materiale faptice, în fond valoroase pentru istoria culturii populare.

De asemenea, cercetătorii romîni ai istoriei medicinei și ai etnografiei medicale (etnoiatria) găsesc informații utile în articolul « Priviri asupra originii colportajului medica-

mentelor (oleicarii) în Valea Turieșului » de J. Hrozič (VII, 3, p. 342—355), o seamă dintre acești « oleicari » străbătând în evul mediu, adeseori, și lăsând urme pe o mare întindere a teritoriului patriei noastre.

Anticipăm mai sus interesul particular pe care-l prezintă cercetările etnografice asupra materialelor arhivistice și asupra colecțiilor muzeale. În adevăr, muzeografia romini în fața cărora se ridică de atâtea ori probleme teoretice de interes imediat în construirea expozițiilor, ca și istoricii de artă populară au ocazia să cunoască nu numai o metodă, dar și răspunsuri utile și materiale cu o valoare istorico-comparativă remarcabilă într-o serie întreagă de articole, ca « Boiangeria de imprimat pinzeturile » de J. Trnka (VII, 1, p. 55—88), « Producția pinzei în districtul Spiš la sfârșitul sec. al XVIII-lea » de A. Spiesz (IX, 2, p. 243—258), « Cuțitarii la Slovenská Lupča » de G. Balaša (VII, 4, p. 643—646), « Producția clopotelor la Zázrivá » de J. Obrucký (IX, 2, p. 270—282), etc.

Alături de articole în care se arată cum în feudalism și capitalism arta populară era frînată, (« Limitarea produselor artisanale ale districtului Gemer între 1813—1818 » al etnografei M. Jeršová, IX, 2, p. 282—294), studiile apărute în revistă fac cunoscute rezultatele pozitive obținute în Cehoslovacia socialistă, pe linia dezvoltării moștenirii artistice populare articolele « Arta figurativă populară, căile sale în timpul nostru » de S. Kováčicová (VIII, 2, p. 189—226), « Ansambluri artistice profesionale de cîntece și dansuri populare în Slovacia; problemele lor și evoluția acestora » de Z. Bokesová (VIII, 2, p. 227—239), « Competiția producătorilor de artă populară organizată în cinstea celei de a XV-a aniversări a Democrației populare cehoslovace » de J. Palicková și E. Palicková (VIII, 4, p. 652—657), etc.

De asemenea, pentru interesul lor istorico-etnografic și istorico-comparativ, merită atenția specialiștilor romini — a muzeografilor și cercetătorilor deopotrivă — o serie de articole ca cele referitoare la « Gropile de grâu în evul mediu » de B. Polla (VII, 4, p. 517—559), sau la « Înmagazinarea grîului » (VII, 1, p. 105—114), « Reflexii asupra evoluției instrumentelor de arat conservate în muzee » (VIII, 1, p. 73—120), « Clasificarea instrumentelor slovace de arat » (IX, 1, p. 25—45) și « Perseverarea formelor arhaice ale agriculturii în unele regiuni ale Slovaciei și cauzele sale » (VIII, 2, p. 255—267), ultimile patru aparținînd etnografei V. Urbancová; precum și « Aratul și semănatul locurilor în țelină și a cîmpurilor noi defrișate în Slovacia de vest » de J. R. Nižnanský (VIII, 1, p. 121—152), « Numele populare ale prunilor în Slovacia occidentală » de J. Vrla (VII, 1, p. 101—105), « Culesul fructelor » de M. Markuš (IX, 2, p. 190—242), « Evoluția vîntătorilor populare în Slovacia » de R. Bednárik (VII, 4, p. 613—643) sau « Podgoriile în Micii Carpați » de E. Kahounová (VIII, 1, p. 3—72) ș.a.m.d.

În etapa actuală cînd etnografia romini pregătesc atlasul etnografic al R.P.R., ca și o seamă de lucrări asupra vieții pastorale în strînsă legătură cu practicarea agriculturii, cunoașterea evoluției uneltelor de arat păstrate în muzeele slovace (Muzeul național slovac din Martin, Muzeul slovac de la Bratislava, Muzeul național din Praga, muzeele regionale din Košice, Prešov, etc.) și a clasificării acestor unelte de către specialiștii slovaci, ar fi de un real folos. Întemeiate pe un vast material etnografic și de teren, pe cele mai însemnate surse bibliografice slovace, morave, ceh, sovietice, poloneze, iugoslave, ungare, germane, austriace și pe unele surse românești (Nopcsa), cele două articole menționate mai sus pun și rezolvă probleme de un mare interes nu numai pentru etnografia slovacilor și a slavilor în general, dar permit și confruntarea în cele mai amănunțite aspecte (morfologie, evoluție, terminologie, etimologie) cu datele etnografiei românești. Materialul iconografic publicat (reproduceri de stampe din secolele anterioare, fotografii, desene, schițe tipologice), înlesnește operația comparativă a cărei utilitate și posibilitate este mai mult decît evidentă. O seamă de tipuri și variante de plug prezente în bogatul material ilustrativ ce însoțește cele două articole, printre care plugul de șes cu corman fix și plugul de deal-munte cu corman schimbător, sînt deopotrivă cunoscute la romini, pe teritoriul R.P.R.

Multă vreme rămasă într-o stare înapoiată și într-o cunoaștere limitată a istoriei sale, Slovacia obține în condițiile socialismului cunoașterea aprofundată și multilaterală a istoriei culturii materiale a poporului său. Acestui țel științific măreț îi răspund și unele articole etnografice, ca « Manuscrisul lui Reuss asupra istoriei locuitorilor din Valea Hronului » de S. Kováčicová (VII, 2, p. 277—314), « Privire asupra istoriei comunale în regiunea Hronului superior » de P. Horváth (VII, 3, p. 446—453), « Vechi testamente în regiunea Hronului superior » de N. Markuš, « Descoperirea de cuptoare ceramice medievale la Hlohovec » de B. Pola și E. Rejholec (IX, 2, p. 259—269), « Materiale etnografice asupra districtului Orava în literatura din sec. al XIX-lea » de V. Urbancová (IX, 2, p. 168—189), etc.

Dintre cercetările de teren efectuate în anii construirii socialismului, după cum rezultă din materialele publicate în cei doi ani luați în considerare în această recenzie, cercetarea

referitoare la zona etnografică a Hronului superior a constituit preocuparea de competență a Institutului de etnografie al Academiei slovace de științe, atât ca o problemă de interes național, cât și ca o contribuție de seamă cu care specialiștii slovaci se prezintă în cadrul lucrărilor despre viața pastorală și colonizarea valahă, coordonate de către «Comisia internațională pentru cultura populară din regiunea carpatică».

Din numeroasele și variatele teme de folclor care au văzut lumina în coloanele revistei «Slovenský Národopis» menționăm câteva, nu numai pentru valoarea lor metodologică și teoretică, dar și pentru interesul lor comparativ. Din prima categorie fac parte «Caracterul muzicologic al folclorului în regiunea panoniană a Slovaciei» de R. Hrovatin (VII, 3, p. 377—386), «Trei înregistrări a două jocuri» de J. Podolák (VII, 1, p. 114—128), «Elementele folclorului în vechea literatură slovacă» de J. Minárik (VII, 2, p. 201—222), etc. Din a doua grupă se remarcă mai cu seamă «Cîntecul bilciului» de L. Droppová (VIII, 4, p. 529—553), «Resturi de obiceiuri relative la calendar» de M. Dzubáková (VII, 4, p. 569—583), «Formele ritmice ale «c e a r d a ș u l u i» și melos-ul poporului din Voivodina Ukraină» de O. Tymoko (VII, 1, p. 89—100), etc.

Tot pe plan folcloric reținem interesul institutului de la Bratislava pentru cunoașterea culturii tradiționale a grupelor de populație slovacă aflate în afara hotarelor țării: «Proverbe, dictonuri și preziceri slovace la Pivnica — Jugoslavia» de P. Zihlavský (VII, 1, p. 132—138), «Ghicitorile slovacilor din Ungaria» de R. Zátka (VII, 1, p. 129—131), «Cîteva date pentru studiul etnografic al satului slovac Hâromhuta din Ungaria» de etnograful maghiar Z. Ujváry de la Debrețin (VII, 2, p. 241—276), «Starea actuală a cercetărilor asupra folclorului slovac în România» de S. Burlasová (VIII, 4, p. 628—640), etc. Cercetarea folclorului slovac din sînul altor comunități etnografice mai mari nu prezintă numai un interes național, dar și unul metodologic și teoretic. Publicarea unor asemenea materiale oferă posibilitatea unor dezlegări metodologice pentru cercetarea influențelor etnice reciproce, de o valabilitate teoretică mult mai generală decît raportul concret pe care îl vizează informațiile locale sau zonale înregistrate pe un teritoriu limitat. Articolul publicat de folclorista Sona Burlasová, care ne-a vizitat țara în anul 1959, pe lângă aceea că conține principalele sale rezultate dobîndite cu ocazia cercetărilor personale întreprinse pe teritoriul R.P.R. (Noua Huta, Budoii, Nădlac, Rez, etc. din raza Oradiei, Aradului și Timișoarei), constituie și o prezentare comparativă și critică. Autoarea expune permanent materialele colecționate personal în confruntare cu unele cercetări mai vechi, dintre care în primul rînd cu cele întreprinse de B. Bartok, J. Segá și I. R. Nicola, precum și cele ale Casei regionale a creației populare de la Oradea.

Dacă în coloanele revistei de la Bratislava se pot întîlni materiale privind aproape întreaga tematică etnografică, fără îndoială că pentru două din aspectele culturii și artei populare se manifestă o predilecție deosebită: arhitectura populară și viața pastorală.

Atenția dată istoriei arhitecturii populare are ca punct de plecare interesul cultural de a înregistra, conserva și studia această ramură a artei populare slovace, pentru valoarea ei deosebită atât din punct de vedere etnografic și artistic, cât și din punct de vedere istoric. Numai indicarea cîtorva din titlurile referitoare la acest domeniu al creației populare slovace, este suficientă spre a releva atât aspectele cercetate, cât și interesul orînduirii socialiste pentru cunoașterea, păstrarea și dezvoltarea comorilor moștenite. Și arhitectura de lemn slovacă, cu o seamă de similitudini morfologice de-a lungul și de-a latul Carpaților românești, ucrainieni, polonezi și cehoslovaci, alcătuiește una din cele mai remarcabile înfăptuiri de acest gen.

Din chiar coloanele revistei s-a subliniat «Sarcina cea mai urgentă — studiul sistematic al arhitecturii populare pe întreg teritoriul Statului», după cum o arată V. Prazák (VIII, 3, p. 389—399). Alții, ca eminentul etnograf J. Mjartan, au pus «Problema protecției eficace a arhitecturii populare» (VII, 4, p. 584—589). Dintre cercetările publicate, unele pot servi comparativ și metodologic cercetătorilor romîni care, de asemenea, au dobîndit rezultate remarcabile în cercetarea acestui domeniu al artei noastre populare, efectuate aproape pe întreg teritoriul R.P.R. Ne gîndim mai ales la «Materialele în ajutorul istoriei arhitecturii populare» de P. Horváth (IX, 1, p. 112—118), «Contribuții la studiul construcțiilor populare pentru agricultură» de St. Mruškovič (VIII, 3, p. 431—467), «Construcțiile cu mai multe etaje» de J. Scheybal (VIII, 3, p. 494—501), «Case cu portal în Slovacia de vest» de S. Svecová (VIII, 3, p. 468—493), «Contribuții la studiul construcțiilor populare în vechea regiune de limbă germană în apropiere de Kremnica» (VII, 1, p. 3—54) și «Casa în regiunea Orava» (IX, 1, p. 46—111) ambele de V. Prazák, apoi «Noi contribuții la studiul locuinței slavilor de sud» de J. Mjartan (VIII, 3, p. 400—430), etc.

Preocupările deosebit de intense ale specialiștilor slovaci pentru cercetarea vieții și culturii populare pastorale se explică atât prin însemnătatea păstoritului și creșterii vitelor

în vechea economie a Slovaciei, cit și prin legăturile și implicațiile economice și etnografice pe care practicarea acestei ocupații în Carpații nord-vestici le-a dat naștere în cursul unei conviețuirii de secole cu popoarele vecine și conlocuitoare (români, ucraineni, polonezi, etc.). Dacă aceste legături etnografice între popoare sînt suficient de vizibile în multe ramuri ale culturii și artei populare, ele apar pe alocuri chiar izbitoare în sectorul vieții pastorale carpatice, în special și carpato-balcanice, în general.

Fără să epuizăm lista numeroaselor materiale etnografice pastorale publicate în această revistă slovacă, considerăm că indicarea citorva titluri poate să ofere cititorului român nu numai o imagine asupra interesului manifestat pentru acest domeniu, dar și o posibilitate pentru a surprinde implicațiile acestor cercetări în sfera relațiilor științifice cu specialiștii țărilor învecinate. Numele etnografului Ján Podolák apare cel mai frecvent: «O călătorie de studii în Austria» (VII, 3, p. 462—467), «Călătorie de studii în România» (VIII, 1, p. 164), «Moduri tradiționale de iernarea vitelor pe Hronul superior» (VIII, 2, p. 268—322), «Cercetări noi asupra vieții pastorale în Carpații din România» (IX, 1, p. 119—137), etc.

Bogate în considerații de teren, unele articole deschid larg orizontul studiilor comparative slavo-române, a căror necesitate apare tot mai acută. În această categorie pot fi amintite «Creșterea animalelor domestice la Budmerice în evul mediu» de C. Ambros (VII, 4, p. 560—568), «Creșterea tradițională a oilor la munte (Salašnictvo) în zonele Kysuca și Váh» de J. Stika (VIII, 2, p. 323—370) și «Materiale referitoare la studiul vieții pastorale în Slovacia» de etnografa poloneză Br. Jaworska de la Łódź (VII, 3, p. 387—432). În studiile pastorale mai sus menționate se întîlnesc o sumedenie de termeni referitori la construcțiile pastorale, activitățile pastorale, funcțiunile pastorale și produsele laptelui (găleată, colibă, sălaș, comarnic, strung, stîină, leasă, baci, brînză, urdă, jîntiță, etc.) care vădesech îndepărtate și strînse relații romîno-slave, a căror explicație științifică obiectivă este așteptată de la dezbaterile comune organizate periodic de către Comisia internațională pentru cultura populară în regiunea carpatică, de la Bratislava.

Pentru cei interesați de dezvoltarea legăturilor științifice romîno-slave atragem atenția asupra mai multor dări de seamă cu privire la reuniunile și contactele între specialiștii în studiul culturii populare din regiunea carpatică a Cehoslovaciei, Poloniei, Romîniei, etc., dări de seamă publicate în 1959 (VII, 3, p. 467—472), 1960 (VIII, 1, p. 159—162) și 1961 (IX, 2, p. 314—316). Anii 1960 și 1961 sînt bogați și în referințe directe la mișcarea etnografică și folcloristică din R.P.R.: recenzie «Revistei de folclor» (VIII, 1, p. 171—174), muzeele etnografice în aer liber (VIII, 3, p. 502), «Starea actuală a cercetărilor asupra folclorului slovac în Romînia» de S. Burlasová (VIII, 4, p. 628—640), «Cercetări noi asupra vieții pastorale în Carpații din România» (IX, 1, p. 119—137) de J. Podolák, etc.

Citorul revistei «Slovenský Národopis» se pune la curent deopotrivă și cu literatura de specialitate europeană, atît din țările slave cit și din celelalte țări, deoarece în coloanele acesteia se înserează cu regularitate publicațiile străine (*cuprinsul* acestora, *note* și nu arareori *recenzii* referitoare la noutățile etnografice și folcloristice de peste hotare, ca și din țară).

Studiile și materialele din revista de la Bratislava, care însumează în cei nouă ani și jumătate de apariție un număr de aproximativ 4.500 pagini în 8° pot fi urmărite cu multă înlesnire cu ajutorul *sumarului* redat la fiecare număr în cinci limbi (slovacă, rusă, germană, engleză, și franceză) și cu ajutorul *rezumatelor* într-una din limbile de mare circulație printre specialiștii culturii și artei populare (rusă, engleza, franceza sau germana), precum și datorită bogăției de reprezentări plastice (fotografii, desene, hărți, schițe, etc.) nu rareori policrome. Coperta și în general întregul volum se bucură de o prezentare grafică de o valoare artistică și sugestivă remarcabilă.

NICOLAE DUNĂRE

CARPATICA, Academia Scientiarum Slovaca, Bratislava: An. I (1960), nr. 1; an. II (1961) nr. 1—2.

Sub auspiciile Academiei Slovace de științe, apare la Bratislava buletinul informativ al *Comisiei internaționale pentru cultura populară din regiunea Carpaților*, intitulat «Carpatica». Pînă în prezent au apărut două caiete ale acestui buletin, cu un material ce privește îndeaproape raporturile etnografice romîno-slave.

Primul caiet (an. I, 1960, nr. 1) cuprinde articolele: *La commission internationale pour les études de la civilisation carpatique*, de Ján Podolák — Bratislava; *The Pastoral culture of the Carpathians and the Balkans as a subject for international scientific co-operation*, de Kazimierz Dobrowolski — Cracovia; *Les Premières délibérations en vue de la collaboration dans les études de la civilisation carpatique*, de Jarmila Pátková — Bratislava.

Caietul al doilea (an. II, 1961, nr. 1—2), apărut după reuniunea de la Starý Smokovec a Comisiei internaționale pentru cultura populară din regiunea Carpaților (noiembrie 1960), cuprinde: *La Conférence sur l'étude de la culture pastorale de la région carpatique*, de Ján Podolák; *La Section Polonaise de la Commission internationale pour l'étude de la culture populaire de la région carpatique*, de Anna Kowalska-Lewicka — Cracovia; *La Section tchécoslovaque de la Commission internationale pour l'étude de la culture populaire de la région carpatique*, de Ján Podolák; *Investigations de 1960 sur le chalet dans les Carpates Polonaises*, de Bronisława Kopeczynska-Jaworska-Lodz.

În primul articol, autorul pleacă de la constatarea că regiunea munților Carpați, care cuprinde importante teritorii aparținând unor state din centrul și sud-estul Europei, a făcut de mai multă vreme obiectul cercetărilor antropogeografice, etnografice, sociologice, istorice și lingvistice. Decenii de-a rândul, o seamă de cercetători din aceste domenii au întreprins numeroase investigații pe teren, în sațe, în arhive și muzee, cu scopul de a clarifica problemele pe care le pune istoria culturii materiale și spirituale creată de popoarele legate de aceste ținuturi muntoase. Dintre numeroasele probleme care au fost ridicate, până astăzi două ocupă locul de căpetenie: viața pastorală în Carpați și, în strinsă corelație cu aceasta, pătrunderea unor grupe de populație veche românească în raza Carpaților nord-vestici.

Dintre formele de colaborare științifică internațională care au luat naștere în vederea cercetării acestor ținuturi, J. Podolák se referă la două: *Comisia slavă pentru cercetarea păstoritului în Carpați și Balcani*, întemeiată de antropogeografi, a cărei bogată activitate s-a desfășurat între cele două războaie mondiale și *Comisia internațională pentru cultura populară din regiunea Carpaților* (titlu dobândit în urma dezbaterilor de la conferința din noiembrie 1960), înființată de câțiva ani, din inițiativa Institutului de etnografie și folclor al Academiei Slovace de științe și a Secțiilor de etnografie din Cracovia și Varșovia ale Institutului de istorie a culturii materiale al Academiei Polone de științe.

După cum rezultă din același articol, experiența dobândită de-a lungul anilor în colaborarea științifică dintre țările de democrație populară a permis reprezentanților din centrele etnografice ale acestor două academii de științe să ajungă la un acord pentru o colaborare pe termen lung și pe o scară mare. Pentru atingerea acestui scop au avut loc la Cracovia, Bratislava și Varșovia, trei conferințe succesive ale reprezentanților științelor etnografice din cele două țări fondatoare ale Comisiei.

Din articolul *Cultura pastorală din Carpați și Balcani ca subiect pentru cooperarea științifică internațională*, al prof. K. Dobrowolski, rezultă că începuturile fenomenului demografic-economic cunoscut sub numele de «colonizarea valahă», își are începuturile încă de la finele sec. al XII-lea, o dată cu emigrarea unor grupe de păstori români care de obicei străbăteau mai întâi Carpații ucraineni dar se îndreptau și direct spre Slovacia, pentru a se stabili în cele din urmă în anumite părți din teritoriile actuale ale Poloniei și Cehoslovaciei. Cunoscând controversile manifestate în concluziile diferiților cercetători polonezi, slovaci, cehi și români în legătură cu problema de mai sus, Dobrowolski vede o singură soluție pentru rezolvarea ei: lărgirea actualei cooperării științifice polono-cehoslovace și atragerea în reuniuni și cercetări comune a oamenilor de știință din toate țările străbătute de Carpați sau învecinate cu acești munți.

În articolul semnat de J. Pátková, se subliniază de la început faptul că la reuniunile de până în prezent, alături de etnografi, folcloriști și istorici ai artei populare, Comisia a atras la lucrări și pe specialiști din alte științe umanistice (arheologie, istorie, lingvistică, sociologie, etc.). Autoarea dă o imagine cuprinzătoare despre conținutul tematic și orientarea științifică a primelor reuniuni care au pregătit înființarea Comisiei internaționale pentru cultura populară din regiunea Carpaților. Astfel, la Cracovia, în februarie 1959, după cuvântul inaugural, rostit de către prof. W. Dynowski (Varșovia), în care s-au precizat scopurile principale ale reuniunii, a urmat expunerea prof. K. Dobrowolski, la care ne-am referit mai sus. J. Podolák a înfățișat starea actuală a cercetărilor etnografice cehoslovace în general și a aceloră privitoare la problemele din regiunea Carpaților în special, printre care în primul rând rezultatele cercetărilor monografice asupra zonei Hronului superior. J. Pazdur (Varșovia) a vorbit despre cercetările Secției de istorie din Institutul pentru istoria culturii materiale al Academiei Poloneze de științe, în care s-a insistat asupra problemelor de istorie a agriculturii, de minerit, de economie forestieră, de onomastică, demografie, etc., relevând

totodată lumina nouă pe care o aruncă acestea asupra problemelor istorice și etnice. Din partea aceleiași secții a Institutului de istoria culturii materiale, s-au mai prezentat comunicări despre populația istorică a ținutului Nowy Sącz (Plachcinska), cu privire la cercetările efectuate asupra istoriei minelor în Polonia și în special din munții Tatra (Molenda), precum și cu privire la istoria și tehnica pășunatului oilor în Carpați (Baranowski).

Problemele etnografice ale păstoritului, ale relațiilor dintre păstorit și agricultură și ale relațiilor slavo-române au făcut obiectul comunicărilor prezentate de către: prof. M. Gladysz (Cracovia) despre cercetările întreprinse în zona Beskizilor silezieni; prof. R. Reinfuss (Cracovia) cu privire la problema păstoritului valah la Huțuli și Lemki, punând în discuție caracterul agricol-pastoral al relațiilor slavo-române (valahe); Anna Kutrzeba-Pojnarowa (Cracovia) a relevat însemnătatea cercetărilor istorice pentru a cunoaște diferitele etape ale pătrunderii vechilor valahi în Carpații nord-vestici, consecințele economice și etnografice ale acestor contacte inter-etnice; J. Zborowski a făcut un raport asupra lucrărilor relative la Galiția, în care din nou s-au scos în relief întrepătrunderile dintre ocupațiile agricole și cele pastorale; Bronisława Jaworska (Lodz) a expus cercetările asupra păstoritului din munții Tatra, iar prof. Kazimiera Zawistowicz-Adamska (Lodz) a expus criteriile principale ale planului comun de cercetări carpatice.

În continuare, autoarea prezintă lucrările reuniunii de la Varșovia, la care etnografia slovaci au adus o seamă de contribuții remarcabile. Astfel, A. Huska a înfățișat punctul de vedere al științei marxiste slovace în problema cercetărilor carpatice și în primul rând asupra vechii colonizări valahe; J. Mjartan a expus rezultatele cercetărilor etnografice slovace, J. Pátková pe cele referitoare la industria casnică și meșteșugurile populare, J. Žatko cercetările folclorice slovace, iar E. Bosková despre fondurile arhivelor științifice referitoare la domeniul civilizației carpatice și valahe conservate în Institutul etnografic al Academiei Slovace de științe. Din partea poloneză au făcut expuneri, la aceeași reuniune, prof. M. Gladysz despre planurile cercetărilor etnografice poloneze și despre realizările obținute în întocmirea bibliografiei etnografice asupra Carpaților; după cum s-au mai făcut expuneri interesante referitoare la folclorul muzical (Sobieski), folclorul literar (Sadownik), despre cercetările istorice (J. Pazdur), despre magia în Galiția (Bazinska), precum și despre terminologia populară întrebuintată în creșterea oilor (S. Szyfelbein). Din cuprinsul conferinței de la Varșovia, autoarea mai menționează proiectul de plan elaborat de etnografia slovaci, prezentat de J. Mjartan, și care prevede studiul organizării pășunatului, al producției lactate, al terminologiei pastorale și al explorării metodice a arhivelor pentru stabilirea izvoarelor esențiale privitoare la colonizarea valahă, precum și crearea unei subcomisii speciale pentru coordonarea problemelor teoretice și metodologice.

Caietul al doilea (an. II, 1961, nr. 1—2) este dedicat în întregime reuniunii de la Stary Smokovec, din noiembrie 1960. După cum rezultă din articolul semnat de J. Podolák, prin problemele puse și soluțiile organizatorice, metodologice și științifice obținute, noua consfătuire a jucat un rol deosebit de important în conturarea și definitivarea țelurilor și în precizarea planurilor viitoarelor cercetări și studii comune sau paralele. S-au prezentat și discutat cinci rapoarte etnografice cu privire la cercetarea vieții pastorale în Carpați: două din aceste rapoarte au fost pregătite de delegația cehoslovacă (Ján Podolák din Bratislava și Jaroslav Štika din Brno), alte două de către delegația poloneză (Anna Kowalska — Lewicka din Cracovia și Bronisława Kopezińska-Jaworska din Lodz), precum și de către delegatul român Nicolae Dunăre. (*Noile cercetări românești asupra vieții pastorale și unele probleme etnografice din zona carpato-balcanică*). Delegația cehoslovacă a mai prezentat patru rapoarte prin care s-au scos în relief contribuțiile aduse și posibilitățile multilaterale pe care le pot oferi alte discipline istorico-sociale la cercetările etnografice din Carpați, și anume istoria și arhivistica (J. Kočíš), dialectologia și în general lingvistica (A. Habovštiak), muzeografia (L. Kunz), cercetările bibliografice (R. Žatko) și cele folclorice muzicale (O. Elschek). S-au constatat numeroasele posibilități oferite de aceste discipline în cercetările vieții pastorale și a « colonizării » valahe în Carpații Nordici și Occidentali. În continuare, J. Podolák arată că s-a discutat proiectul de *chestionar* pentru cercetarea unor aspecte din viața pastorală în Carpați, prezentat de Br. Jaworska și definitivat, în urma discuțiilor, de un colectiv desemnat *ad-hoc* (Br. Jaworska, J. Štika, J. Podolák, N. Dunăre). O atenție deosebită acordă autorul amplei program de lucru pentru anii viitori, schițat în raportul său de șeful delegației poloneze, M. Gladysz.

În cadrul aceleiași reuniuni s-a discutat și adoptat *statutul*, Comisiei, în care se arată structura ei organizatorică, inclusiv posibilitatea de aderare și a altor țări interesate în elucidarea problemelor de cultură și artă populară din regiunea Carpaților și din zonele învecinate cu aceasta. Deși conferința de la Stary Smokovec a avut ca obiectiv principal problemele vieții pastorale, s-a subliniat cu hotărâre caracterul etnografic multilateral al comisiei de la

Bratislava și necesitatea de a colabora cu reprezentanții unor științe sociale înrudite, în scopul aprofundării problemelor etnografice pe care le ridică cercetarea regiunilor din raza lanțului carpatic.

Spre deosebire de reuniunile anterioare, în care mai persistau confuzii principiale și tematice — în loc de cultura populară din regiunile Carpaților, se propunea cercetarea culturii carpatice; în loc de a se fi subliniat caracterul etnografic și folcloristic al comisiei internaționale de la Bratislava, se lăsa impresia că aceasta este deopotrivă arheologică și istorică, lingvistică și etnografică — de data aceasta s-au făcut progrese din punct de vedere teoretic și ideologic ajungându-se la o clarificare substanțială a preocupărilor tematice care urmează să facă obiectul cercetărilor membrilor comisiei. După cum rezultă din partea finală a aceluiași articol, la aceste cercetări vor fi atrase deopotrivă și muzeele etnografice.

Următoarele articole cuprind dările de seamă asupra activității secțiilor polonă și cehoslovacă ale comisiei internaționale pentru studiul culturii populare din regiunea carpatică. Ele ne dau o imagine clară despre amploarea și varietatea cercetărilor în curs și a celor programate pentru anii viitori.

Articolul « *Cercetări făcute în anul 1960 asupra stinelor din Carpații polonezi* » dă informații prețioase asupra activității pe teren a Secției poloneze și asupra economiei păstorești din aceste regiuni, unde urmele păstorilor români se mai păstrează în termeni ca: « *baca* » (citește bața) — conducătorul stinei, sau « *bryndza* » (fo'osit pentru a desemna brinza de oaie).

Etnografia, folcloristii și istoricii artei populare ca și istoricii, lingviștii, antropologii, etc., au posibilitatea să cunoască, din paginile buletinului « *Carpatica* », cele mai noi preocupări tematice și orientări teoretice cu privire la cercetarea culturii și artei populare carpatice. Un interes deosebit prezintă pentru noi, faptul că în această primă etapă a cercetărilor organizate de Bratislava și Cracovia se acordă o atenție deosebită așa-zisei « *colonizări* » valahe, adică răspindirii rominilor în direcția Carpaților ucraineni, polonezi și cehoslovaci, precum și consecințelor etnografice ale contactelor dintre populația românească, cu deprinderi și preocupări agricole, pastorale, meșesugărești, cu populațiile slave cu deprinderi și preocupări agricole din zonele etnografice aflate în raza Carpaților Nordici și Occidentali. Spre deosebire de trecut, noile cercetări, făcute în lumina materialismului istoric, au toate șansele de a fi riguroase obiective.

NICOLAE DUNĂRE

O. S. AHMANOVA, I. A. MELCIUK, E. V. PADUCEVA, R. M. FRUMKINA *О точных методах исследования языка (О так называемой «математической лингвистике»)* Editura Universității din Moscova, 1961, 162 pag.

În ultimii ani, în Uniunea Sovietică a apărut un mare număr de lucrări consacrate problemelor teoretice și practice în legătură cu lingvistica matematică și cu aplicarea metodelor de cercetare statistică la studiul structurii limbii. Un interes deosebit se acordă traducerii automate. Autorii sovietici îmbogățesc continuu cercetarea științifică, aducând contribuții noi sau precizări în domeniul elaborării algoritmilor mașinii de tradus, contribuții la întocmirea dicționarelor de frecvență etc.

Cartea pe care o recenzăm, prin caracterul ei de sinteză corespunde unei necesități științifice reale, întregind și continuând cercetările de specialitate anterioare.

După cum precizează în cuvîntul introductiv O. S. Ahmanova — unul dintre autorii acestei lucrări și redactorul ei principal — « *cartea propusă reprezintă o încercare de expunere a unor rezultate obținute de știință în domeniul aplicării metodelor exacte la cercetarea limbii* »¹. Autorii cărții nu pun în discuție problema adîncirii studiilor de

¹ Introducere, p. 3.

lingvistică prin metodele logicii matematice, precizând că această problemă importantă cere un studiu de sine stătător.

Titlul acestei lucrări colective « Despre metodele exacte în cercetarea limbii » este, de fapt, o parafrază lămuritoare a subtitlului « Despre așa zisa lingvistica matematică » — denumire folosită în mod curent în știința contemporană pentru a desemna noul mod de abordare a cercetării faptelor de limbă. Matematica oferă nenumărate posibilități pentru a pătrunde mai adânc în « mecanismul » limbii. Ea înlesnește « descifrarea » proceselor comunicării și transpunerea datelor lingvistice în forme noi, elaborate cu ajutorul mașinilor electronice. Aceasta duce la dezlegarea unor probleme subtile, care erau de neînvinș în trecutul nu prea îndepărtat.

O. S. Ahmanova începe prin a arăta că, atribuind expresiei « lingvistică matematică » valoarea de termen, s-ar putea naște unele confuzii. S-ar putea crede — spune autoarea — că s-a creat o nouă lingvistică, cînd de fapt nu este vorba decît despre o nouă metodă. Această metodă se caracterizează prin tendința generală către precizie în abordarea problemelor lingvistice, deschizînd perspective noi acestei științe prin aplicarea procedeelor matematice.

Prin problematica ei și prin nivelul tratării fără îndoială că această carte se adresează în primul rînd specialiștilor în domeniul statisticii lingvistice și al informației obținute cu ajutorul mașinilor electronice. În același timp, studiul de față prin caracterul său expozitiv poate servi și ca o sursă de largă informare științifică, în scopul popularizării noilor metode de cercetare lingvistică. După ce se prezintă problemele de bază teoretice ale lingvisticii contemporane, se analizează noile teorii ale lingvisticii matematice și aplicarea acestora în cercetarea limbii.

Rolul și locul traducerii automate în lingvistica contemporană, posibilitatea folosirii metodelor statistice în cercetarea lingvistică, aplicarea teoriei informației la cercetarea limbii, funcțiile așa zisului « creier electronic » prin folosirea mașinilor de tradus și a mașinilor de informație, problemele legate de traducerile automate, mulțumită cărora se experimentează metodele exacte în studiul limbii și, totodată, se verifică rezultatele acestora, — acestea sînt problemele fundamentale ale cărții. O expunere clară, sistematică, cu caracter oarecum didactic și informativ-metodologic subliniază pe lingă aportul teoretic al lucrării și valoarea ei practică.

Cartea cuprinde o succintă introducere și șase capitole cu o bogată bibliografie la sfîrșit (184 de titluri). Lucrările autorilor sovietici și străini sînt indicate pe capitole în legătură cu subiectele tratate. Este lipsit de bibliografie numai capitolul III, cel mai scurt dintre toate (7 pagini) și care cuprinde considerații strict personale ale autorului I. A. Melciuk « Cu privire la unele tipuri de semnificații lingvistice » (О некоторых типах языковых значений, p. 33 și urm.). Un indice asupra materiei, cu trimiteri la paginile respective, ajută la consultarea cărții, iar o serie de tabele și figuri, care întăresc expunerea, o fac mai accesibilă cititorilor.

În ceea ce privește cuprinsul, lucrarea poate fi împărțită în două:

— prima parte, care înglobează trei capitole, se ocupă de probleme de lingvistică cu caracter teoretic general;

— partea a doua cuprinde următoarele trei capitole (circa trei sferturi din volumul total al lucrării). În ele autorii analizează probleme speciale privind mijloacele de cercetare exactă în domeniul limbii. Problemele lingvisticii matematice și ale statisticii lingvistice apar mai explicate, datorită elucidării problemelor principale, de ordin general, din partea întîia a lucrării.

Grija de echilibru în ceea ce privește compoziția lucrării i-a îndemnat pe autorii ei la tratarea redusă a unor probleme cu un trecut destul de important în știință. Așa se explică expunerea foarte succintă a materialului critic privitor la aplicarea metodelor statistice la studiul limbii, de fapt un domeniu foarte vast și cu multe particularități. După afirmația autorilor, o analiză adîncită a acestui domeniu ar fi zdruncinat armonia lucrării privită în ansamblul ei.

Credem, totuși, că ar fi de preferat, ca o problemă atît de importantă să fi fost tratată mai puțin sumar și aceasta în interesul conținutului cărții.

Faptul că matematica își găsește o tot mai largă aplicare în cele mai variate științe, apropiindu-le pe acestea într-un anumit sens de grupa științelor exacte, o îndeamnă pe autoarea O. S. Ahmanova să formuleze o întrebare, care reprezintă însuși titlul primului capitol al lucrării și anume: « Lingvistica poate deveni, oare, o știință exactă? »¹. La această întrebare net formulată nu se dă un răspuns direct. Se precizează doar perspectivele deschise

¹ Pagina 5 și urm.

de noua metodă de cercetare lingvistică și se arată că mașinile de calcul electronice contribuie la dezlegarea în știință a multor probleme importante. Mașinile de informație îmbogățesc prin date noi domeniul cercetării lingvistice, contribuind la dezvoltarea și modernizarea acestei științe.

Autoarea subliniază că, în stadiul actual al cercetărilor, este inevitabilă, deocamdată, limitarea aplicării metodelor matematice la sfera textelor tehnice, la materialul lingvistic al științelor exacte (și înainte de toate la însăși matematica).

Pentru a asigura posibilitatea unui control prin retraducerea textului, aspectele emoțional, estetic și volițional al limbii sînt lăsate de o parte, automatizarea rezumîndu-se numai la limbajul rațional, cu semantica mai precisă, ceea ce ușurează sistematizarea codului lingvistic.

Primul capitol al cărții este consacrat problemei corelației dintre noțiunea de «conținut» și «expresie» lingvistică, pe de o parte, dintre acestea și realitatea obiectivă, pe de altă parte.

«Descifrarea» multilaterală a proceselor de comunicare lingvistică se adîncește prin aplicarea metodelor noi, exacte de cercetare, prin pătrunderea matematicii în «mecanismul» limbii.

Printr-o inventariere logică, «rațională» a legăturilor gramaticale, lexicale etc. se ajunge la o sistematizare codificată, la crearea unor modele matematice formale ale limbii. Aceste modele reprezintă materialul propriu-zis cu care operează lingvistica matematică, iar forma cea mai frecventă a acestor operații este traducerea automatizată.

În cursul capitolului autoarea precizează sensul multor noțiuni esențiale. Așa, de exemplu, noțiunea limbii mașinii de tradus (*Machine language*)¹ este definită drept o noțiune generală, care apare sub două aspecte diferite:

1) ca limbă intermediară, reprezentînd o recodificare a limbilor naturale, sistematizate, codificate prin intermediul mașinii și

2) ca limbă de informație, mașina de informare creînd posibilități de simplificare ori de complicare a structurii acestei limbi, pentru selecționarea ori combinarea de «sensuri elementare» («элементарные смыслы»)². Problema limbii de informație, fiind strîns legată de problemele modelării și ale raționalizării structurii limbii, are o mare importanță pentru studiile de lingvistică generală.

Expunerea concepției «omoplane» («гомопланный подход»)³ mecaniciste a lingvisticii descriptive și a concepției imanente «eteroplane» («гетеропланный подход»)⁴ a adepților glosematicii în lingvistica structuraliștilor burhezi, atitudinea lor cu privire la problema «conținutului» și a «expresiei»; expunerea unor teorii eclecticice, conciliante a lui G. Gleason⁵ în tratarea acestor probleme, precum și critica lor, făcută de către A. Martinet⁶ și alții, toată această luptă de opinii în dezlegarea problemelor de bază ale lingvisticii contemporane este relatată explicativ-descriptiv și mai puțin critic-apreciativ.

Atitudinea rezervată a autoarei se explică desigur prin faptul că întregul studiu se consacră expunerii unui număr important de probleme cu optica care cuprinde un plan vast, de proporții mondiale, fără să se urmărească și soluții personale în toate problemele dificile, care stîrnesc discuții între reprezentanții diferitelor școli și curente.

Credem, totuși, că în domeniul teoretic autoarea ar fi putut face cîteva precizări apreciative, cu sublinierea laturilor idealiste în tratarea unor probleme de pe pozițiile științei burheze. Scoaterea în evidență a punctului de vedere de pe pozițiile științei materialist-dialectice, în opoziție cu unele păreri ale reprezentanților pseudo-științei burheze ar fi fost binevenită.

Scriș de aceeași autoare, capitolul al II-lea intitulat «Unele probleme ale semanticii în lingvistica contemporană» («Некоторые вопросы семантики в современном языкознании»), tratează despre «sensul cuvîntului» («значение слова»)⁷ ca o problemă centrală a traducerii automate. Se precizează, totodată, noțiunea de «echivalente» lexicale între două limbi, dintre care una emite, iar alta receptează informația lingvistică.

Se știe că, în scopul economiei materialului lingvistic, prin munca asiduă de standardizare a terminologiei în diferite domenii ale științei și tehnicii s-a îmbogățit numărul sistemelor semiotice internaționale (codul telegrafic, codul metric, semnele muzicale, cifrele

¹ Pag. 19.

² Ibidem.

³ Pag. 9.

⁴ Ibidem.

⁵ GLEASON G., *Введение в дескриптивную лингвистику* (trad. din engleză. M. 1959).

⁶ MARTINET A., *Arbitraire linguistique et double articulation* în «Cahiers F. de Saussure» 15, 1957.

⁷ Pag. 20.

matematice etc.). Prin continuarea acestei tendințe se va ajunge la crearea unei «limbi internaționale ajutătoare» («вспомогательный международный язык») ⁹.

Inventarierea și clasificarea cuvintelor cu sensuri comune în toate limbile constituie astfel, problema de bază a semasiologiei.

Problema polisemiei în practica traducerilor automate, demarcația între sensurile indispensabile și cele neesențiale, problema conversiei (prin procedul derivării prin paradigmă) sînt expuse fără să se contribuie la o rezolvare a lor definitivă. În consecință, crearea tehnicii de elaborare a unei limbi internaționale ajutătoare rămîne încă o problemă nesoluționată. Căutările în această direcție continuă.

Socotim deosebit de interesant conținutul capitolului al III-lea, care poartă titlul «Despre unele tipuri de semnificații lingvistice» («О некоторых типах языковых значений») ².

Autorul, R. I. Melciuk, propune perfecționarea terminologiei lingvistice și delimitarea precisă între semnificația lexicală, cea morfologică și cea sintactică a cuvintelor.

Termenul «gramatică», pe lângă sensul lui uzual, tradițional, capătă în această teorie un nou sens, suprapus. Astfel, «gramatica» ocupă un loc intermediar între lexic și sintaxă. Exprimarea ei poate fi: obligatorie, morfologică, inclusă în cuvînt și nemorfologică, depășind limitele cuvîntului.

Conform teoriei emise în lucrare, prin opoziție între tipurile de exprimare și tipurile de semnificație ale cuvintelor, toate faptele de limbă se pot clasifica în opt grupe distincte, creîndu-se, astfel, un sistem al terminologiei lingvistice exacte, adecvată metodelor folosite în practica traducerilor automate.

Delimitările sensurilor și definițiile terminologice adecvate sînt date de autor, cu specificarea expresă că ele nu sînt definitive, ci reprezintă doar o încercare pentru crearea unui nou sistem terminologic, fără de care aplicarea metodelor exacte la studiul limbii este foarte dificilă, iar uneori de-a dreptul imposibilă. Se subliniază, totodată, necesitatea terminologiei exacte pentru absolut toate domeniile lingvisticii și, în deosebi, pentru traducerea automată.

Folosirea metodelor matematice în cercetarea lingvistică are obiective practice foarte variate.

Unul și cel mai important dintre scopurile folosirii metodelor exacte în lingvistică este obținerea «preciziei» în efectuarea traducerilor automate.

Cu această temă se ocupă întreg capitolul al IV-lea redactat tot de I. A. Melciuk purtînd titlul «Traducerea automată și lingvistica» («Машинный перевод и лингвистика») ³.

«Descrierea» faptelor de limbă, formulate ca reguli încorporate în modele matematice formale, precise, mecanizate în sisteme electronice cu reacții logice, reprezintă ceea ce se cheamă «algoritmii mașinii de tradus». Elaborarea algoritmilor se bazează pe o experiență îndelungată. Autorul acestui capitol subliniază că traducerea mecanizată constituie pentru lingvistică o bază experimentală prețioasă. În procesul traducerii automate descrierea faptelor de limbă se verifică și se precizează, contribuind la perfecționarea metodicii descrierii lingvistice. Specialiștii în domeniul traducerii automate folosesc la rîndul lor datele descrierii lingvistice. Iată de ce și lingvistica, în general, și traducerea automată, în speță, se pot dezvolta cu succes numai cu condiția unui permanent schimb de experiență, folosînd reciproc rezultatele obținute. Deocamdată, însă, lucrările traducerii automate continuă să fie desprinse de problemele lingvisticii teoretice. Mai precis, lingvistica le recunoaște de drept, dar le ignorează de fapt, ele fiind tratate și mai departe ca probleme de strictă specialitate.

Autorul subliniază, și pe bună dreptate, că traducerea automată nu constituie un anumit domeniu al lingvisticii, adică un domeniu special (cum este, de exemplu, indoeuropeistica, semitologia etc.), ci se extinde asupra tuturor domeniilor limbii fără să prejudicieze unității științifice a lingvisticii ca atare.

Expunerea de față se limitează doar la două procedee principale în materie de traducere automată, practicate în stadiul actual al experiențelor (în literatura de peste hotare aceste procedee poartă, uneori, denumirea de: 1) procedul 95% și 2) procedul 100%).

Primul procedeu urmărește traducerea masivă a textelor tehnice, cu o minimă cheltuială de timp și de mijloace și nu se preocupă de structura propriu-zisă a limbii.

Al doilea procedeu pune pe primul plan problema studiului legităților generale ale structurii limbii din care se traduce. Acest procedeu prezintă interes pentru dezvoltarea lingvisticii teoretice, chiar dacă este mai puțin folosit sub raportul realizărilor practice ale traducerii.

¹ Pag. 25 și urm.

² Pag. 33 și urm.

³ Pag. 40 și urm.

Forma cea mai evoluată a traducerii automate este automatizarea analizelor sintactice. Autorul ne oferă o interesantă, dar și de data aceasta destul de sumară, expunere cu privire la stadiul în care se află acest gen de lucrări în U.R.S.S., S.U.A. și alte țări.

Problemele clasice ale lingvisticii: omonimia și sinonimia nu capătă amploare în acest studiu, deoarece ele nu sînt încă pe deplin rezolvate din punctul de vedere al traducerii automate.

Foarte pe scurt se trece și asupra problemei polisemiei în traducerea automată, cu toate că în această privință s-au obținut unele rezultate prețioase.

Descrierea a patru dintre cele mai răspândite tipuri de limbi intermediare: 1) o limbă din cele obișnuite, 2) o limbă standardizată, 3) o limbă internațională de tipul esperanto-ului, în sfîrșit, 4) o limbă artificială, simbolică, special alcătuită pentru mașina de tradus; problema « limbilor simbolice », a limbii de informație, folosite la elaborarea algoritmilor; descrierea principiilor care stau la baza acestor operații din practica diferitelor colective de lucru din U.R.S.S., S.U.A., etc., — iată tot atâtea probleme interesante, care îmbogățesc conținutul acestei lucrări de sinteză. Locul pe care-l ocupă în știință elaborarea algoritmilor este foarte important, în măsura în care perfecționarea tehnicii operațiilor duce la crearea colaborării dintre om și mașină în practica automatizării traducerilor.

Totodată, prin întrebuintarea mașinilor electronice în practica lexicografică, grație experiențelor avansate ale mașinilor denumite « autodidacte » se pot pune și rezolva probleme de mare importanță pentru dezvoltarea lingvisticii.

Autorul completează expunerea acestor probleme cu o seamă de date privind evoluția istorică a traducerilor automate și a ciberneticii în general.

Descriind dezvoltarea acestei științe pe plan mondial, autorul menționează unele date despre munca colectivelor în domeniul traducerilor automate, care lucrează în prezent în mai multe orașe din U.R.S.S., precum și în țările de democrație populară.

Capitolul al V-lea din lucrarea recenzată, redactat de R. M. Frumkina, se ocupă, după cum anunță și titlul, de « Aplicarea metodelor statistice în studiul limbii » (*«Применение статистических методов в изучении языка»*)¹.

Autoarea delimitează fenomenele ocazionale de legitățile statistice în lingvistică și definește noțiunea de « regulă statistică determinată »². Vorbind despre factorii care contribuie la evoluția limbii, autoarea subliniază importanța « frecvenței » semnului lingvistic³ pentru stabilirea regulilor de statistică matematică.

Omițînd analiza operațiilor matematice complexe, ele fiind dificile pentru o expunere sumară, în capitolul al V-lea se expun în mod sumar numai problemele esențiale privitoare la :

1) metodele statistice aplicate la studiul lexicului;

2) clasificarea cuvintelor în limbi diferite după numărul de silabe cu stabilirea legităților comune;

3) aplicarea metodelor statistice la studiul structurii versului.

Expunerea cu privire la identificarea autorului anonim prin compararea textelor, folosind metodele statistice, marchează unul dintre rezultatele științifice de o importanță deosebită.

Capitolul al VI-lea, ultimul din această lucrare, redactat de E. V. Paduceva tratează despre : « Posibilitățile studiului limbii prin aplicarea teoriei informației » (*«Возможности изучения языка методами теории информации»*)⁴.

La baza teoriei informației stă principiul comparației continue între diversele sisteme lingvistice, folosite pentru transmisie. Și aici metodele exacte, în speță datele matematice, formale stau la baza informației, obligîndu-ne să privim limba ca pe un cod, care se studiază cu ajutorul metodelor statistice (căci teoria informației este una din ramurile matematicii apropiată de statistică).

În cursul expunerii teoriei informației autoarea ne familiarizează cu o serie de noțiuni importante ca : procesul de transmisie, sistemul de relații, comunicarea informației, sursa comunicării, transmisia prin semnale, receptarea transmisiei, deranjamentele etc.

Ceea ce are un rol primordial în definirea teoriei informației, este noțiunea « cantității informației ». Prin aceasta se înțelege o măsură care permite comparația sub raportul cantității a informațiilor neomogene privitoare la unele însușiri esențiale și numai într-o anumită privință. Problema preciziei nu are un rol decisiv în procesul informației. Prin « însușirea esențială a informației » se înțelege structura ei statistică, adică înregistrarea frecvenței apariției simbolurilor în informații omogene. O anumită frecvență caracteristică unui anumit simbol se numește « probabilitate ».

¹ Pag. 67 și urm.

² Pag. 67, 70.

³ Pag. 73.

⁴ Pag. 98 și urm.

Dar în noțiunea de « structură statistică » poate intra încă o însușire importantă a informației și anume frecvența neconstantă a diferitelor îmbinări între simboluri.

De aceea, afară de « probabilitate » un simbol poate fi caracterizat și prin așa zisa « probabilitate condiționată », apariția simbolului în informație fiind condiționată prin prezența unui alt simbol.

Astfel « probabilitățile » și « probabilitățile condiționate » ale simbolurilor definesc structura statistică a informației¹.

Totodată, descriind procesul transmisiei informației autoarea explică conținutul operațiilor care au loc, în toate cazurile, în transmisii constante, ceea ce se cheamă « cvantificare » (« *квантирование* »).

În sfârșit autoarea vorbește și despre informațiile la distanță, care cer transformarea simbolurilor în structura statistică a informației, operație care poartă numele de « codificare » (« *кодирование* »)².

Autoarea ne arată și modalitatea aplicării teoriei informației în procesul cercetării lingvistice, având la bază un model lingvistic, care redă esențialul printr-o imagine simplificată a faptelor limbii. Totodată, se explică raportul dintre noțiunile de « limbă » și de « cod ». Codul este stabilit de om, el nu este de sine stătător în limbă.

Se subliniază că pentru aplicarea practică a teoriei informației limba scrisă, alături de cea orală, joacă un rol important, ambele fiind o sursă importantă de informație lingvistică (cu toate că limba scrisă reprezintă un fenomen derivat și nu este recunoscută ca un obiect de sine stătător al cercetării în lingvistica contemporană).

În încheiere, se spune că în actuala știință se remarcă tendințele codului lingvistic către o expresie optimă, pe de o parte, și îngrădirea posibilităților de aplicare a teoriei informației la studierea faptelor de limbă, pe de altă parte.

Autoarea precizează că, datorită specificului teoriei matematice a informației, această teorie poate servi drept o metodă de cercetare eficientă, raportată fiind numai la părțile formale, codificate ale limbii. Această situație explică aplicarea cu preferință a teoriei informației la aspectul « fonologic » și « literal » (« *буквенный* »)³ al limbii.

Privită în ansamblul ei, această lucrare este un studiu prețios, atât prin bogăția informației teoretice, varietatea și importanța problemelor abordate, cât și prin nivelul științific al tratării. Claritatea și accesibilitatea expunerii asigură înțelegerea celor mai complexe și aride probleme tratate de autori.

Lucrarea va găsi, desigur, o bună primire într-un cerc larg de cititori care se interesează de problemele aplicării metodelor matematice în lingvistică. Iată de ce sperăm că nu va întârzia traducerea acestei cărți în limba română.

RAISA NANU

LATVIJAS PSR ZINĀTŅU AKADEMIJA. Valodas un literātūras institūts, Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika, I. Fonetika un morfoloģija (Academia de Științe a R. S. S. Letone. Institutul de limbă și literatură, Gramatica limbii letone literare contemporane, vol. I. Fonetica și Morfologia), Editura Academiei de Științe a R.S.S. Letone, Riga, 1959, 830 pag.

Elaborată de un colectiv de cercetători ai Institutului de limbă și literatură al Academiei de Științe a R.S.S. Letone, colectiv condus de A. Bergmane, R. Grabis, M. Lepika și E. Sokols (redactor responsabil), *Gramatica limbii letone literare contemporane* constituie un eveniment deosebit de important în viața culturală și științifică a Letoniei sovietice. Lipsa unei asemenea gramatici se face simțită de multă vreme. Prin apariția ei, specialiștii din domeniul limbilor baltice capătă un ajutor extrem de valoros și competent într-un domeniu mai puțin explorat — aspectul actual al letonei. În același timp, publicind *Gramatica* de față, lingviștii letoni renunță la o concepție formulată anterior, după care alcătuirea unei lucrări de acest gen trebuie să fie precedată de studii monografice pentru diferite probleme ale limbii contemporane.

¹ Pag. 101.

² Pag. 110 și urm.

³ Pag. 149.

După cum se știe, limba letonă face parte, împreună cu lituaniana și vechea prusiană, din familia de limbi indo-europene. Primele monumente scrise în această limbă datează din secolul al XVI-lea (anul 1585). Pentru perioada precedentă cel mai important document îl constituie creația populară, cîntecele (renumitele *dainas*), tot așa de bogate ca și la lituanieni.

Limba letonă s-a format pe baza dialectelor a trei triburi baltice: *letgal* (lingă Valmiera și Cēsis, partea de nord a R.S.S. Letone), *zemgal* (în jurul localităților Jelgava și Dobeles, partea centrală a Letoniei) și *curon* (*curlandez*) (la vest de dialectul zemgal)¹. Ulterior letona se extinde și pe alte teritorii: livon și, parțial, estic (*aesti*). În feudalism apar dialecte noi. Particularitățile vechilor graiuri s-au conservat, totuși, pînă în zilele noastre în diferite ramificații teritoriale ale limbii letone contemporane.

Cea mai apropiată de limba letonă literară actuală este vorbirea populației din împrejurimile orașelor Valmiera și Cēsis, adică de pe fostul teritoriu latgal. Destul de asemănătoare cu limba literară este și vorbirea letonilor de pe lingă Jelgava și Dobeles, adică pe teritoriul vechilor zemgali. În schimb, graiul vorbit în Kurzeme (Kurlandia de vest), pe teritoriul vechilor *kurši* (*kursi*) (v. r. *күрсы*) diferă radical de limba literară.

Limba letonă literară s-a constituit pe baza dialectului vorbit în Mazsalaca și Ergeme (la nord, în Vidzeme)² care trece apoi prin Valmiera, Cēsis, Dobeles, Jelgava și atinge granița cu R.S.S. Lituaniană.

Primele cărți tipărite în letonă sînt traduceri cu caracter religios. Ele au fost întocmite de pastori germani care cunoșteau superficial limba letonă. Pentru perioada 1585—1680 putem menționa doar numele unui singur poet talentat — *Kr. Firekors*. Literatura laică începe mai tîrziu, odată cu *G. F. Stenders* (1714—1796), care a alcătuit și o gramatică a limbii letone (*Lettsche Grammatik*, ed. I, 1761; ed. a II-a, mai bogată, a apărut în 1782, la Mitau).

Adevărata dezvoltare a limbii letone literare începe însă pe la mijlocul secolului al XIX-lea, cînd apar scriitorii chiar din rîndul letonilor: *Atis Kronvalds* (1837—1875) și poetul *Auseklis* (numele adevărat *Mikēlis Krogzemis*, 1850—1879). Cea mai mare înflorire a limbii letonă o atinge însă în scrierile lui *Eduard Veidenbaums* (1867—1892) și, mai ales, în opera poetului popular *Janis Rainis* (1865—1929). Scriitori ca *Juris Alunans* (1832—1864), *Krišjānis Valdemārs* (1825—1891), *Kr. Barons* (1835—1923), *Kaspars Biezārdis* (1806—1886) și *A. Kronvalds* au contribuit, prin lupta lor înverșunată, la curățirea limbii letone literare de elementele de jargon, ca și de barbarismele impuse de colonizatorii germani, care au asuprit în decurs de secole poporul leton. Semnificativ este faptul că toți acești scriitori de valoare s-au inspirat îndeosebi din comorile tezaurului folcloric. Cîntecele populare letone culese de *Fricis Briņzemnieks* (1847—1907) și, mai ales, de *Krišjānis Barons* au constituit un izvor nesecat de îmbogățire a limbii și poeziei culte. Aceste tradiții au fost apoi continuate și dezvoltate de marele poet J. Rainis³ care a perfecționat și a stabilit normele limbii letone literare contemporane, de scriitorul popular *Andrejs Upītis* ș.a.⁴

Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika tratează, după cum ne-o indică însuși titlul, fenomenele specifice limbii letone literare contemporane care, după cum am arătat, s-a constituit pe la sfîrșitul secolului trecut. Vol. I cuprinde o descriere amplă a derivației și morfologiei, însoțită de prezentarea principalelor probleme fonetice. (Vol. al II-lea dezbate chestiunile referitoare la sintaxă).

În stabilirea principiilor călăuzitoare colectivul s-a folosit de numeroasele indicații expuse în studiile acad. J. M. Endzelin, V. V. Vinogradov, B. A. Serebrennikov și ale altor lingviști sovietici.

Autorii lucrării și-au concentrat atenția asupra structurii gramaticale a limbii letone contemporane, lăsînd la o parte faptele legate de originea și evoluția sistemului ei fonetic

¹ În legătură cu studiul graiurilor letone, vezi articolul lui E. ŠMITE, *Latviešu dialektoloģija un tās turpmākie uzdevumi* (Dialectologia letonă și sarcinile ei viitoare), *Latvijas PSR Zinātņu Akadēmija. Valodas un literatūras institūta Raksti*, vol. III, Editura Academiei de Științe a R.S.S. Letone, Riga, 1954, p. 113—123.

² În privința limbii letone din Vidzeme, vezi studiul lui J. ENDZELIN, *Latviešu valoda Vidzemē*, *Latvijas PSR Zinātņu Akadēmija. Valodas un literatūras institūta Raksti*, vol. III, Editura Academiei de Științe a R.S.S. Letone, Riga, 1954, p. 125—136.

³ Asupra contribuției lui J. Rainis la formarea limbii letone literare contemporane, vezi studiul lui EVALDS SOKOLS, *Rainis cīņa par latviešu literārās valodas attīstību* (Lupta lui Rainis pentru dezvoltarea limbii letone literare), *Latvijas PSR Zinātņu Akadēmija. Valodas un literatūras institūta Raksti*, vol. III, Editura Academiei de Științe a R.S.S. Letone, Riga, 1954, p. 203—227.

⁴ Referitor la dezvoltarea literaturii letone în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, vezi JANIS NIEDRE, *Latviešu literatūra*, vol. al II-lea, Editura letonă de Stat, Riga, 1953. Cf. și *Очерк истории латышской советской литературы*, Editura letonă de Stat, Riga, 1957, p. 7—82. În legătură cu rolul lui A. Upītis în dezvoltarea limbii letone literare, vezi articolul lui J. UPĪTIS, *Andreja Upīša cīņa par latviešu literāro valodu*, «Karogs», 1952, nr. 5, p. 498—505.

și morfologic. Sub acest raport, *Gramatica* de față se deosebește radical de cele precedente. De regulă, gramaticile limbii letone erau elaborate, ținându-se seamă, în aceeași măsură, atât de principiul diacronic (comparativ-istoric), cât și de cel sincronie¹. Ca exemple putem cita: *Latviešu valodas gramatika* (Gramatica limbii letone) și *Latviešu valodas mācība* (Teoria limbii letone) (ambele apărute în 1907)², întocmite de J. Endzelīns și K. Milēnbaħ; *Letische Grammatik* (1922) și *Latviešu valodas gramatika* (1951), de J. M. Endzelīns. Caracterul descriptiv, istoric și normativ constituie specificul acestor lucrări ale savantului leton, extrem de valoroase de altfel³. Odată însă cu dezvoltarea limbii letone literare s-a simțit necesitatea unei distincții mai nete între stadiul actual al limbii, gramatica istorică și dialectologie. Autorii *Gramaticii* procedează prin urmare just, limitind cadrul cercetării la faptele din sincronie. Totuși, ei nu fac totală abstracție de punctul de vedere istoric, fără de care numeroase fenomene din limba actuală ar rămâne neînțelese. De aceea, s-a recurs adeseori la datele puse la dispoziție nu numai de istoria limbii, ci și de lingvistica comparată. O aplicare a principiului istorismului în *Gramatica limbii letone literare contemporane* o constituie delimitarea pe care autorii o fac între fenomenele productive și cele pe cale de dispariție, precum și deseale comparații ori confruntări cu fapte din limbile înedea-proape înrudite, mai ales cu cele din lituaniană.

Cum era și de așteptat, *Gramatica* aceasta analizează fenomenele limbii letone literare sub aspectul ei scris sau vorbit. Deși, în principiu, nu se face nici o caracterizare a dialectelor și nici compararea lor cu limba literară, totuși, în unele cazuri — considerate de autori necesare — s-a indicat și forma (sau formele) specifice cutărui ori cutărui grai.

Întrucât nu există, cel puțin deocamdată, suficiente cercetări științifice asupra originii și dezvoltării limbii literare, s-a renunțat la tratarea în *Gramatică* a acestui important capitol. Credem însă că într-o lucrare de felul celei de care ne ocupăm acest aspect nu trebuia omis.

În ceea ce privește caracterul său, *Gramatica limbii letone literare contemporane* este o gramatică descriptivă și normativă. Sint prezentate aici, în limita posibilului, toate fenomenele fonetice, morfologice, precum și cele referitoare la derivare, legile și regulile gramaticale, la care se mai adaugă și diversele indicații asupra expresiilor sinonimice. În afară de aceasta, *Gramatica* examinează și diferite probleme cu caracter teoretic. Deși descriptivă, ea conține însă, după cum s-a mai spus, și numeroase elemente comparativ-istorice.

Întocmai ca alte limbi literare, letona s-a dezvoltat în permanență în strinsă legătură cu dialectele, ceea ce a avut drept rezultat îmbogățirea ei cu elemente din cele mai variate graiuri teritoriale. Aceasta a dus însă și la efecte negative: s-au creat tot felul de fluctuații, de abateri de la normele încetățenite. Mai mult decât atât: în procesul evoluției istorice, alături de fenomenele fonetice, morfologice, sintactice și de derivație mai vechi, au apărut altele noi. De aceea, autorii *Gramaticii* s-au simțit datori să dea și indicații cu privire la formele corecte sau neliterare, luând ca unitate de măsură normele limbii contemporane. Lucrarea prezintă, așadar, și caracter normativ. În aprecierea normei s-au avut în vedere mai multe criterii: răspindirea fenomenelor respective, evoluția lor istorică, uzul preferat de indivizii vorbitori și chiar eufonia. Ținând seama de aceste criterii, autorii *Gramaticii limbii letone literare contemporane* recomandă cutare sau cutare variantă, iar dacă nu există un temei științific pentru a prefera o formă alteia, ei se limitează în a recunoaște formele ori construcțiile paralele ca variante multiple, deopotrivă conforme cu normele limbii literare. Trebuie însă arătat că principiul acesta n-a fost respectat în aceeași măsură în toate capitolele *Gramaticii*.

În afară de fenomenele structurii limbii letone contemporane descrise în gramaticile precedente, cea de față le arată, pe cât posibil, și pe cele noi, specifice numai stadiului actual al vorbirii letonilor, precum și tendințele care domină dezvoltarea sistemului. În unele probleme, autorii dau explicații diferite de cele cuprinse în gramaticile mai vechi. Totuși, ei s-au ferit să introducă inovații în cazurile cînd faptele lingvistice n-au fost suficient lămurite. Rămîn însă multe chestiuni de gramatică și mai ales de normă literară pe care *Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika* nu le rezolvă. Explicația trebuie căutată în faptul că numeroase probleme legate de structura limbii letone contemporane n-au fost îndeajuns studiate.

Fenomenele lingvistice sînt discutate în *Gramatică* pe baza unui foarte bogat material ilustrativ, luat, cum era și natural, mai mult din literatura beletristică, începînd cu creația

¹ Tot așa procedează și JAN OTREBSKI cu limba lituaniană: *Gramatyha języka litewskiego*, vol. I. *Wiedomości wstępne*. Nauka o glosach, Warszawa, 1958; vol. III. *Nauka o formach*, Warszawa, 1956.

² Gramaticile acestea au fost apoi în repetate rînduri reeditate. Vezi *Akademikis Janis Endzelīns Bibliografija*, Editura Academiei de Științe a R.S.S. Letone, Riga, 1958.

³ În legătură cu aceasta vezi nota noastră din « Studii și cercetări științifice », Filologie, Acadēmia R.P.R., Filiala Iași, Anul IX (1958), fasc. 4—2, p. 164—173.

fraților Kaudzites: Reinis Kaudzite (1839—1920) și Matiss Kaudzite (1848—1926), reprezentanți ai realismului critic în proza letonă¹, și terminând cu literatura epocii sovietice.

Gramatica limbii letone literare contemporane se sprijină pe tot ceea ce s-a scris până în prezent despre acest idiom baltic. De un neprețuit ajutor au fost studiile lingviștilor sovietici care tratează diverse probleme de teorie a limbii actuale. Un loc deosebit îl ocupă aici cercetările fundamentale, riguroase și bogate în fapte, ale lui K. Milenbah și mai ales J. M. Endzelin (v. p. 822—823). Folosind însă tradiția gramaticală — națională și străină — autorii nu pornesc de la scheme și formule gata făcute, ci se bazează, în primul rând, pe un material factual care confirmă observațiile și analiza întreprinsă de ei înșiși.

Carta cuprinde un *Cuvânt înainte* (p. 3—5), o *Introducere* (p. 7—14), apoi tratarea pe capitole a problemelor de *Fonetica* (p. 15—71), *Derivare* (p. 73—374) și *Morfologie* (p. 375—815), urmată de un *Indice al abrevierilor și izvoarelor* (p. 817—823) și o amplă *Tablă de materii* (p. 825—830).

Prefața conține unele date cu privire îndeosebi la structura, caracterul și izvoarele folosite de autori în procesul de elaborare a *Gramaticii*.

În *Introducere* sunt tratate, ca și în *Gramatica limbii ruse* a Academiei de Științe a U.R.S.S.², chestiuni cu caracter general ca: obiectul gramaticii; fondul principal lexical și structura gramaticală; lexicologia; formarea cuvintelor; morfologia și sintaxa; fonetica; forma și sensul gramatical; mijloacele de exprimare a sensului gramatical (afixe, supletivismul și alternanțele); forme sintactice și forme analitice; categoriile gramaticale; părțile de vorbire; cuvinte cu sens deplin și cuvinte adăugătoare de sens. Toate aceste probleme teoretice sunt discutate în *Gramatică* cu foarte multă competență. (Despre formarea cuvintelor nu se dau indicații aici, deoarece capitolul consacrat derivației este precedat de o introducere, unde sunt dezbătute chestiunile cu caracter general).

În privința structurii acestui prim volum, credem că ar fi fost necesar să se includă și un capitol destinat lexicologiei, așa cum s-a procedat în cazul limbii române³. De fapt, în această problemă nu există unitate de vederi. Astfel, nici *Gramatica limbii ruse* a Academiei de Științe a U.R.S.S. nu tratează fenomenele de vocabular.

În schimb, găsim justă plasarea într-un capitol special a *derivării*, spre deosebire de *Gramatica limbii ruse* sau de cea a limbii române, în care formarea cuvintelor este discutată la fiecare parte de vorbire. Avem însă impresia că numărul de pagini afectat derivației (300) în *Gramatica limbii letone* este prea mare (în raport cu *Fonetica*, pentru care au fost rezervate numai 55 pagini)⁴. Dar capitolul derivației este prea mare chiar dacă-l comparăm cu cel de morfologie, care cuprinde 441 pagini. Morfologia este însă extrem de complicată, mai ales într-o limbă ca letona. Fără a diminua importanța formării cuvintelor, și, implicit, a preferințelor lingviștilor letoni, trebuie, totuși, să recunoaștem că s-a vorbit prea mult despre acest capitol. Dacă se renunță la unele amănunte, ar mai fi rămas loc și pentru tratarea diverselor fenomene de vocabular, căci *Gramatica* se adresează masei mari de cititori, iar lexicul pune probleme din cele mai complicate⁵.

În *Fonetica* sunt abordate chestiuni ca: sistemul vocalic și consonantic al limbii letone literare contemporane, schimbările sunetelor, interacțiunea fonemelor, legile fonetice etc. Astfel, autorii vorbesc de distincția care trebuie făcută între sunet și fonem și, respectiv, de raportul ce există între fonetică și fonologie (§ 16—17), descriindu-ne apoi sistemul vocalelor și al consoanelor (§ 18—20). După clasificarea și descrierea particularităților articulatorii ale vocalelor (§ 21—36) urmează diftongii, în letonă în număr de 10 (*ai, au, ei, ui, iu, ie, uo, oi, eu* și *ou*, dintre care ultimii apar numai în cuvinte de origine străină) (§ 37—40), consoanele (§ 41—89) și diferitele modificări ale fonemelor, inclusiv alternanțele poziționale și istorice (§ 81—119).

¹ În legătură cu creația fraților Kaudzites, vezi J. NIEDRE, *op. cit.*, p. 263—284.

² *Грамматика русского языка*, vol. I. *Фонетика и морфология*, Editura Academiei de Științe a U.R.S.S., 1952, p. 7—45.

³ *Gramatica limbii române*, vol. I. *Vocabularul, Fonetica și Morfologia*, Edit. Acad. R.P.R., 1954, p. 29—49 (Vezi justificarea de la p. 49). — Cf. și *Limba română — Fonetica — Vocabular — Gramatică*, Editura Academiei R.P.R., 1956, p. 37—52.

⁴ În *Latviešu valodas gramatika* (Riga, 1951) J. M. ENDZELIN rezervă *Foneticii* 230 de pagini (p. 24—254).

⁵ S-ar fi putut utiliza aici studiul ca: M. SAULE-SLEINE, *Основной словарный фонд и словарный состав латвийского языка*, „Труды Института языка и литературы АН Латвийской ССР”, vol. II, Editura Academiei de Științe a R.S.S. Letone, Riga, 1953, p. 123—149. — R. GRABIS, *О развитии и разработке латвийской терминологии*, *ibidem*, p. 171—186. — K. KAULINŠ, *Развитие общественно-политической лексики латвийского языка в связи с переводами на латвийский язык сочинений классиков марксизма-ленинизма*, *ibidem*, p. 187—196. — A. SABALIAUSKAS, *Baltų kalbų žemės ūkio augalų pavadinimų kilmės klausimu* (In problema originii denumirilor de plante agricole în limbile baltice), Lietuvos TSR Mokslų Akademija. Lituvų kalbos ir literatūros institutas, „Literatūra ir kalba”, vol. III, Editura de Stat pentru literatură beletristică, Vilnius, 1958, p. 454—461 ș.a.

La redactarea acestui capitol a fost folosită cercetarea experimentală *Mūdienu latviešu literārās valodas fonētiski fonoloģiskā sistēma* (Sistemul fonetic și fonologic al limbii letone literare contemporane), realizat de A. Laua, candidat în științe filologice.

Trebuie să observăm că unele probleme de fonetică și fonologie nu sînt descrise în *Gramatică* în măsură suficientă. Avem în vedere chestiunile privitoare la împărțirea în silabe (p. 66) și intonație (p. 66—69). Este adevărat că autorii au fost puși în fața unor cauze de natură obiectivă: lipsa studiilor speciale de fonetică experimentală care ar putea servi ca punct de plecare în soluționarea acestor probleme complexe¹. De fapt, tot nesatisfăcător au fost tratate și alte fenomene fonetice: silaba (p. 65—66), metatonia (p. 68—69) și accentul (p. 69—71), iar despre ortografie și ortoepie nu se pomeneste nimic. În *Gramatica limbii ruse* sînt menționate problemele ortoepiei (vol. I, p. 49—50 și 56—58), iar în cea a limbii romine atît ortoepia (vol. I, p. 53—54), cît și ortografia (p. 100—101), procedură îndreptățită, după părerea noastră.

Relevăm ca element pozitiv prezența, în capitolul de *Fonetică*, a unor fapte dialectale, precum și a diverselor considerații de ordin istoric. Interesante sînt indicațiile de sub § 78 (p. 39) cu privire la soarta sonantelor lungi și geminate în unele graiuri teritoriale; observațiile de la § 89 privind metateza; § 99, care cuprinde unele cazuri de asimilație progresivă a consoanelor; § 107 în legătură cu originea lui *-š-* în sufixul *-šana*, folosit la derivarea substantivelor de la verbe (de la *lauzt* «a sparge» — *laušana* «stricare, spargere»; de la *vest* «a duce» — *vešana* «transport, cărat» etc.), care ar fi apărut în limba literară sub influența dialectelor teritoriale; în fine, mai semnalăm și existența, în § 122, nota 3, a unor precizări referitoare la caracterul intonației în anumite graiuri. Cît privește elementele de istorism — într-o gramatică prin excelență descriptivă și normativă — notăm dozarea lor judicioasă. Astfel, la § 30 este tratată originea lui *e* și *ē* care s-au dezvoltat din variantele poziționale ale lui *e* și *ē* (*e* și *ē* sînt vocale deschise, iar *e* și *ē* — mijlocii).

O problemă de fonetică rezolvată în această *Gramatică* este problema existenței lui *r* (*r* palatalizat) în limba letonă literară contemporană. Menționăm că unii lingviști au susținut că *r* se pronunță doar în dialecte, alții, dimpotrivă, că s-ar afla în limba literară². Autorul acestui capitol din *Fonetică* (T. P o r t e) arată că în limba letonă literară contemporană fonemul *r* este facultativ: poate fi sau nu pronunțat (v.p. 21, nota 1) (cf. *varš* «aramă» — în grafie *varš*; *karš* «război» — în grafie *karš*; *kurs* «care» — în grafie *kurs*). La p. 32 se precizează că: «*R* este unicul fonem palatalizat din limba letonă literară care în pronunțarea limbii literare contemporane a dispărut deja parțial. Pronunțarea vie a fonemului *r* mai există încă în graiurile din Kurlandia de vest».

Considerată în ansamblu, *Fonetica* cuprinde date prețioase și deosebit de utile pentru cunoașterea aspectului fizic, fiziologic și funcțional al sunetelor limbii letone literare contemporane.

Trecînd la *Derivare*, vom constata mai întîi existența unei introduceri (§ 128), în care este tratată problema raportului dintre formarea cuvintelor, morfologie, sintaxă și lexicologie. În continuare, ni se vorbește de structura morfologică a cuvîntului (§ 129—139), de tipurile derivației (derivarea cu sufixe și prefixe) și de compunere (§ 140—144). Ca procedeu auxiliar (nu autonom) autorii indică și alternanța consoanelor (§ 146). În afară de aceasta, mai sînt pomenite: schimbarea categoriei gramaticale (§ 147) și semi-prefixele (prefixoidele sau pseudoprefixele) (§ 145)³.

Din cele 10 părți de vorbire, cite are letona, autorii studiază în capitolul consacrat derivării numai trei: *substantivul* (p. 86—224), *adjectivul* (p. 224—330) și *verbul* (p. 330—374). (Aici, pe lângă derivație, ni se vorbește și de cuvintele compuse). În legătură cu aceasta, sîntem preveniți că: «Puținele derivate care există în grupa pronumelor și a numeralelor sînt menționate la tratarea părții de vorbire respective» (p. 86). Astfel, substantivizarea adjectivelor, pronominalizarea și formarea adverbilor au fost încadrate la capitolul *Morfologie* (v.pp. 470—476, 541—542 și 702—717). Credem însă că, pentru a se păstra caracterul unitar al expunerii, ar fi trebuit ca *Derivarea* să înglobeze toate părțile de vorbire, inclusiv numeralul, adverbul, prepoziția, conjuncția și chiar interjecția⁴. Găsim, în schimb, o bogăție imensă de fapte privind formarea cuvintelor în interiorul celor trei părți de vorbire citate mai sus, ceea ce contribuie, fără îndoială, la cunoașterea detaliată și profundă a nume-

¹ Vezi și studiul lui L. CEPLĪTIS, *Daži vērojumi par runas intonāciju latviešu valodā* (Unele observații asupra intonației vorbirii în limba letonă), Latvijas PSR Zinātņu Akadēmija. Valodas un literatūras institūta Raksti, vol. VII, Editura Academiei de Științe a R.S.S. Letone, Riga, 1958, p. 129—157.

² Asupra discuției vezi M. J. LEPIKA, *Обсуждение рукописи первого тома „Грамматики современного латышского литературного языка“*, „Вопросы языкознания“, 1957, nr. 3, p. 164.

³ În privința prefixoidelor vezi: IORGU IORDAN, *Limba română contemporană*, Editura Ministerului Învățămîntului, 1956, p. 261. — M. D. STEPANOVA, *Словообразование современного немецкого языка*, Editura literaturii în limbi străne, Moscova, 1953.

⁴ Cum procedază, de exemplu, M. D. Stepanova în lucrarea citată.

roaselor posibilități utilizate de limba letonă literară contemporană pentru îmbogățirea vocabularului său.

Cel de-al treilea capitol al *Gramaticii* de față cuprinde *Morfologia* propriu-zisă, căci derivația ocupă o poziție intermediară între lexicologie și teoria părților de vorbire. În această parte a lucrării lor autorii au dispus materialul astfel: *substantivul* (p. 375—423), *adjectivul* (p. 424—476), *numeralul* (p. 477—500), *pronumele* (p. 500—542), *verbul* (p. 542—690), *adverbul* (p. 690—719), *prepoziția* (p. 720—748), *conjunția* (p. 748—778), *particulele* (p. 778—801), *interjecția* (p. 801—815). După cum vedem, în clasificarea părților de vorbire *Gramatica limbii letona* respectă în mod riguros tradiția lingvistică, refuzând să includă problemele discutabile. De exemplu, categoria stării și cuvintele modale¹ nu figurează ca părți de vorbire autonome, ceea ce e perfect justificat².

Ca și în capitolele precedente, autorii fac și aici diferite aluzii la istoria limbii. Caracterul descriptiv și normativ al *Gramaticii* se împletește cu principiul diacronic. Astfel, la repartizarea substantivelor pe tipuri de declinare s-au luat în considerație atât categoria genului împreună cu terminația nominativului și a genitivului singular, cât și tema nominală, însoțită de unele indicații de ordin istoric (vezi p. 409—421). Se arată, de pildă, că declinarea I-a cuprinde substantivele de genul masculin care la nominativ singular au terminația -s (*tēvs* «tată», *rāts*, «roată», *nams* «casă», *gāns* «păstor», *mežs* «pădure» etc.) sau -š (*vejš* «vânt», *ceļš* «drum», *varš* «aramă»), iar la genitiv -a (*tēva*, *vēja*, *cela* etc.). În privința temei, substantivele de declinare I-a sînt cuvinte vechi cu baza -(j)a-, a căror temă se termina cîndva în vocala a, care a dispărut în perioadele mai tirzii de dezvoltare a limbii³ (p. 410). Același criteriu este aplicat și celorlalte cinci declinări.

Caracteristic este și faptul că la *Morfologie* formele nu sînt rupte de funcția ori valoarea pe care o îndeplinesc în propoziție sau frază. Principiul acesta sintactic apare mai ales la descrierea funcțiilor cazuale ale substantivelor (p. 388—409). Credem însă că despre genitiv, cu care în letonă s-a contopit și ablativul din indo-europeana comună, s-ar fi putut vorbi ceva mai mult⁴.

O problemă nesoluționată încă în lingvistica letonă este aceea a diazezei verbului. În timp ce unii au susținut că letona dispune de 3 forme verbale (activ, pasiv și mediu)⁵, alții acceptă numai diazeza activă și pasivă. În lucrările sale remarcabile *Baltu valodu skaņas un formas* (Sunetele și formele limbilor baltice)⁶ și *Latviešu valodas gramatika* (Gramatica limbii letona)⁷ acad. J. M. Endzelins, folosind metoda comparativă-istorică, ajunge la concluzia că în limbile baltice (și slave) diazeza medie a fost înlocuită prin forme reflexive. *Gramatica limbii letona literare contemporane* adoptă acest punct de vedere (p. 547—564), ceea ce face ca, pe lângă diazeza activă și pasivă perifrastică, autorii să examineze și verbele (formele) reflexive, cu numeroasele lor sensuri. După cum se vede, lucrurile nu-s suficient de clare.

O altă obiecție ar putea fi făcută în privința categoriei numărului. Discutînd problema substantivelor *pluralia tantum* (§47, p. 386—388), autorii *Gramaticii* nu explică de ce letona, întocmai ca finlandeza⁸, preferă numărul plural, acolo unde alte limbi recurg la singular.

Întrebuințarea formei de plural pentru a indica obiectul sau fenomenul conceput, totuși, în mintea noastră ca un tot unitar, se explică prin natura lucrurilor sau a realității desemnate și prin etimologie.

¹ În privința categoriei stării și a cuvintelor modale vezi: V. V. VINOGRADOV, *Русский язык (Грамматическое учение о слове)*, Moscova-Leningrad, 1947, p. 399—421, 725—744. *Современный русский язык. Морфология*, sub redacția acad. V. V. VINOGRADOV, Editura Universității din Moscova, 1952, p. 294—404, 405—411. E. M. GALKINA-FEDORUK, G. V. GORŠKOVA, N. M. ŠANSKI, *Современный русский язык*, Moscova, 1958, p. 381—383, 383—385.

² Astfel, cuvintele modale au fost tratate de autorii *Gramaticii* în partea finală a capitolului rezervat particulelor (vezi § 1085).

³ Cît sînt de variate funcțiile exprimate de genitiv, vezi M. LEPIKA, *Par atributivo ģenitīvu mūsdienu latviešu valodā* (Despre genitivul atributiv în limba letonă contemporană), Latvijas PSR Zinatnu akadēmija. Valodas un literatūras institūta Raksti, vol. III, Editura Academiei de Științe a R.S.S. Letone, Riga, 1954, p. 48—76. — J. ROZENBERGS, *Objekta ģenitīva raksturs substantīvas vārdhōpās un tā sintaktiskā funkcija* (Caracterul genitivului obiectiv în sintagmele cu substantive și funcția lui sintactică), «Analele Institutului Pedagogic din Riga», vol. II, 1956, p. 169—179. Id., *Родительный беспредложный падеж в современном латышском литературном языке (в сравнении с русскими конструкциями)*, Автореферат диссертации, представленной на соискание ученой степени кандидата филологических наук, Riga, 1956, 19 pag.

⁴ Cf. A. PAEGLE, *Самоучитель латышского языка*, ed. II-a, Riga, 1946, p. 125—126.

⁵ J. ENDZELINS, *Baltu valodu skaņas un formas*, Edit. letonă de Stat, 1948, p. 216.

⁶ J. ENDZELINS, *Latviešu valodas gramatika*, Edit. letonă de Stat, 1951, p. 902.

⁷ Pentru finlandeză vezi *Грамматика финского языка. Фонетика и морфология*, Editura Acad. de Științe a U.R.S.S., Moscova-Leningrad, 1958, p. 48—49.

În unele cazuri putem explica cu ușurință predilecția limbii letone pentru substantivele *pluralia tantum*. Avem în vedere cuvintele care denumesc obiecte perechi sau compuse din mai multe părți asemănătoare (ele servesc la un scop unic) (de ex. *dzirkles* «foarfeci», *sakas* «hamuri», *groži* «hături», *bikses* «pantaloni» etc.), substantivele folosite la denumirea relațiilor sociale și a sărbătorilor (*kūzas* «nuntă», *precības* «căsătorie», *bēres* «înmormintare», «funeralii», *svētki* «sărbătoare», *svinības* «festivitate») (la acestea participă o masă nediferențiată de oameni, și — ceea ce este mai important — țin mult; în consecință, forma de număr a cuvintelor respective va fi, prin însăși forța împrejurărilor, cea de plural). Prin durată s-ar putea explica și întrebuintarea substantivelor *pluralia tantum* pentru desemnarea diverselor stări fiziologice.

La unele cuvinte utilizarea exclusivă a pluralului se explică prin analogie și atracție sinonimică.

În cuvinte ca *durvis* «ușă», *cārti* «poartă», *bēniņi* «podul casei», *griesti* «plafon», *kāpnes* «scară» etc. trebuie să recurgem neapărat la etimologie. Poate «podul casei», «ușa», «poarta», «plafonul», «scara», ș.a. însemnau la origine «scinduri», «grinzi», «trepte». Substantivele *pluralia tantum* care denumesc cereale (*auzas* «ovăz», *rudzi* «secară», *kvieši* «griu», *mieži* «orz») au la bază sensul de «grine», «boabe», «grăunte». Cît privește exemple ca *riti* «răsărit», *vakari* «apus», ș.a., probabil acestea însemnau cîndva, «răsărituri» și, respectiv, «apusuri» (ale soarelui). În consecință, s-ar putea explica de ce letonii folosesc în asemenea situații pluralul. Avem a face, în fond, cu izolarea unui vechi plural, și luarea lui ca singular. Se impune deci, neapărat, o explicare etimologică și semantică. Prin urmare, realitatea înconjurătoare, cu alte cuvinte lumea obiectelor, joacă aici un rol esențial.

Sîntem de părere că asemenea considerații ar trebui să figureze într-o gramatică descriptivă și normativă, construită după principii științifice. Observații similare pot fi făcute și în privința altor părți de vorbire.

Dar obiecțiile noastre nu aduc nici un prejudiciu acestei opere fundamentale. Gramatica este de un real folos nu numai specialiștilor în domeniul limbii letone literare contemporane, ci și celor care studiază aspectul ei istoric și comparativ, inclusiv relațiile lingvistice balto-slave.

ARITON VRACIU

I. D. NEGRESCU, *Limba slavă veche* (Perioada slavonă la romîni, texte paleoslave și romîno-slave, glosar slavo-romîn), București, 1961, 464 p.

Slavistica romînească, în condițiile avîntului cultural din țara noastră, s-a îmbogățit cu o nouă lucrare care reprezintă o contribuție însemnată la studierea perioadei culturii slave la romîni. În lucrarea pe care o prezentăm se expun și se întregesc rezultatele cercetărilor anterioare.

Lucrarea *Limba slavă veche* cuprinde: În loc de prefață, Introducere și patru părți: I Perioada slavonă la romîni: scrierea veche slavonă și monumentele de literatură paleoslavă față de textele romîno-slave, II Texte paralele paleoslave și romîno-slave (adnotate și comentate), III Texte romîno-slave (originale) și IV Glosar slavo-romîn pentru textele paleoslave precum și pentru textele romîno-slave.

În Introducere care poartă subtitlul *Probleme și momente de un deosebit interes cultural în decursul epocii slave la romîni*, I. D. Negrescu expune variate și numeroase probleme legate de cultura slavo-bizantină în a cărei sferă de influență s-a aflat poporul romîn și care a imprimat un colorit specific primelor noastre manifestări culturale scrise. În legătură cu cercetările din domeniul slavisticii, autorul arată că, începînd cu sec. al XIX-lea, studiul limbii slave vechi ia o deosebită amploare și relevă apoi aportul cercetătorilor ruși, sovietici și romîni în studierea raporturilor romîno-slave.

I. D. Negrescu scoate în evidență vechile și neîntreruptele legături istorice ale slavilor cu romîni arătînd că perioada slavonă trebuie apreciată la justa ei valoare deoarece a constituit o perioadă glorioasă a istoriei și culturii noastre.

Autorul acordă o atenție deosebită introducerii tiparului la noi¹ pentru ale cărui începuturi trebuie luate în considerare atît factorii externi (venirea lui Macarie legat

¹ Menționăm că întocmirea lucrării a coincis cu aniversarea a 450 de ani de la apariția primelor tipărituri romînești.

de curentul de emigrație a nobililor sîrbi) cît și factorii interni (necesitatea de a tipări cărți pentru slujba religioasă) și arată că, în cadrul activității tipografiilor noastre slavone, *Dreapta sintagmă a gramaticii slavone* — care reproduce gramatica lui Meletie Smotrițki — ocupă un loc aparte.

Subliniind faptul că în manualele străine nu se înfățișează texte slavone scrise pe teritoriul țării noastre, I. D. Negrescu precizează că și-a axat lucrarea pe problema acestor texte pe care le prezintă paralel cu monumentele de limbă slavă veche.

În încheierea capitolului, autorul se oprește la terminologia limbii slave vechi, își expune punctul său de vedere și lămurește că termenul *slavă veche* din titlul lucrării «se referă la elemente de limbă și literatură slavă din decursul perioadei slavone la romini îmbrățișînd problema influențelor în sensul istoric reciproc de valori culturale» (p. 43).

Partea I-a este consacrată problemei alfabetelor slave vechi, semnelor grafice specifice textelor slavo-romine, prescurtărilor uzuale, însemnătății monumentelor de limbă slavă veche, bogăției textelor slavo-romine și studiului particularităților de limbă ale textelor slavo-romine în comparație cu limba slavă veche. Afirînd că împrejurările istorice au favorizat desfășurarea unei bogate activități culturale în limbă slavonă, pe teritoriul patriei noastre, în special în mănăstiri, care deveniseră centre culturale de pregătire a grămaticilor, diecilor și pisarilor, I. D. Negrescu subliniază minunata artă grafică a manuscriselor noastre și prezintă câteva lucrări de înaltă realizare artistică cum sînt: *Evangheliarul lui Nicodim*, *Evanghelia slavo-greacă a lui Gavril monahul* și altele. Autorul arată apoi că, deși o bună parte din manuscrisele copiate în mănăstirile noastre s-au pierdut, totuși, în afară de numeroasele documente — recunoscute ca fundamente ale istoriografiei romine — s-au mai păstrat inscripții, pisanii, pomelnice și letopisețe, prețioase izvoare istorice despre trecutul poporului nostru.

I. D. Negrescu expune foarte succint trăsăturile specifice (fonetice, morfologice, sintactice și lexicale) ale monumentelor de limbă slavă veche, arată apariția diferitelor redacții (rusă, medio-bulgară și sîrbă), relevă particularitățile de limbă ale acestora, trece apoi la slavona din țara noastră precizînd că limba textelor liturgice și a inscripțiilor este mai apropiată de cea slavă veche. În continuare, autorul subliniază particularitățile fonetice specifice limbii textelor noastre relevînd elementele rusești, sîrbești ca și puternica influență a limbii vii, vorbită de populația rominească, reflectată în onomastică, toponimie, morfologie și în special în lexic. În legătură cu limba textelor noastre, problemă care a preocupat pe numeroși slavisti romini și străini, I. D. Negrescu arată că la noi s-au scris texte de redacție rusă, bulgară și sîrbă și că această limbă se prezintă, așa cum a relevat I. Bărbulescu, ca un «compromis» de forme și redacțiuni diferite.

Partea a II-a cuprinde inscripții și 65 fragmente de texte paralele slave vechi și slavo-romine. Autorul prezintă cele mai vechi inscripții slave și apoi redă paralel același fragment de text din monumentele de limbă slavă veche și din diverse texte slavo-romine (manuscrise sau tipărituri). Această parte este o bogată și valoroasă crestomație de texte bine alese menite să ilustreze anumite particularități ale subtipurilor slavei de la noi. Numeroasele note care însoțesc aceste fragmente sînt judicios alcătuite și reușesc să releve trăsăturile specifice ale redacției slavo-romine, să dea o imagine clară a textelor noastre în comparație cu textele canonice și cu cele scrise în țările slave în aceeași perioadă atît în ceea ce privește formele gramaticale cît și lexicul. I. D. Negrescu subliniază că aspectele variate ale limbii textelor slavo-romine se explică prin diversitatea originii și a școlilor din care proveneau diecii.

Partea a III-a este o crestomație de texte slavo-romine originale. Pornind de la ideea foarte justă că influența limbii romine este mai pregnantă în textele slavo-romine originale, I. D. Negrescu continuă crestomația de texte cu fragmente din *Înălțăturile lui Neagoe Basarab*, *Pomelnicul mănăstirii Bistrița*, din romanul popular *Varlaam și Ioasaf* din cronică, documente (din cancelariile Țării Românești, Moldovei și Transilvaniei) precum și pravile, epitafe, inscripții și pisanii. Și aceste texte sînt selecționate cu aceeași grijă atît în ceea ce privește limba cît și conținutul și însoțite de prețioase indicații referitoare la manuscris, ediții și particularități lingvistice sau lexicale.

În continuare autorul prezintă opt facsimile reproducere din diferite manuscrise¹ și facsimilul unui manuscris al poetului Mihail Eminescu care a transcris valorile cifrice ale literelor alfabetului chirilic.

În concluzii, I. D. Negrescu prezintă o sinteză a trăsăturilor de limbă a textelor slavo-romine (separat pentru cele din Țara Românească, separat pentru cele din Moldova).

Partea a IV-a cuprinde un bogat glosar slavo-romin pentru texte slave vechi și pentru texte slavo-romine. Glosarul este precedat de unele indicații în care autorul

¹ Relevăm faptul că reproducere interesante și bine alese se află și în restul lucrării.

specifică criteriile de care a ținut seama în alcătuirea glosarului și prezintă lista abrevierilor pe care le folosește. Fiecare cuvânt este însoțit de indicațiile gramaticale necesare. Astfel la substantive se indică genul și la majoritatea celor în temă consonantică și forma cazului genitiv; la verbe se dă infinitivul, indicativul prezent persoana I-a și a II-a singular, se indică aspectul și uneori (ca de pildă la verbul *брати*) derivatele perfective cu sensurile lor; la prepoziții se specifică cazul cu care se construiesc. Numeroși termeni ca de pildă *сѣсти, сѣтати, сѣди, сѣдѣти, ѿсѣ, ѿсѣи* etc. sînt însoțiți de citate din texte «canonice» sau slavo-romine. Uneori se indică și termenul corespunzător din limba rusă ca de pildă *пѣть — путь, пѣлица — пѣлка, пѣлица* etc. Reține atenția faptul că, sub același articol, sau în articole diferite, sînt prezentate uneori variante fonetice sau grafice ca de pildă: *аирѣ, аирѣ, аирѣ, орѣжѣ, орѣжѣ, ѿрѣжѣ*, și altele. Pentru precizarea sensului unor cuvinte, pe lângă traducerea în limba română, autorul a indicat și termenul corespunzător din limba latină.

Merită să fie subliniat faptul că, după glosarul elaborat de Ioan Bogdan la *Cronica lui Manasses*, de altfel de mult epuizat, acesta este primul glosar slavo-romin mai bogat și alcătuirea lui răspunde unei cerințe adine simțite la noi.

În lucrarea prezentată I. D. Negrescu aduce o contribuție reală la cunoașterea — în adevărata ei lumină — a perioadei slavone de la noi. Materialul deosebit de bogat și variat se bazează pe o documentare științifică și o bibliografie la zi. Autorul tratează numeroase probleme și aspecte de cultură slavă de la noi ca și de veche cultură și artă românească. Lucrarea deosebit de prețioasă este atrăgătoare și prin stilul clar în care este expusă.

În scurta prezentare de mai sus am redat într-o oarecare măsură bogăția de idei și probleme dezbătute cu simț critic. Vom încerca mai jos să formulăm unele observații. Puncte de vedere diferite de cele ale autorului pot fi formulate în legătură cu terminologia. Autorul intitulează cartea sa *Limba slavă veche* precizînd că termenul din titlul lucrării «se referă la elementele de limbă și literatură slavă din decursul perioadei slavone la romini» (p. 43) iar puțin mai înainte, la schițarea diferitelor momente cronologice din evoluția limbilor slave, în raport cu perioada slavonă la romini, precizează că limba slavă veche începe «din sec. al VI-lea de cînd se stabilește contactul dintre masele populare de slavi și romini» (p. 41). I. D. Negrescu folosește termenul limbă *paleoslavă* — de care afirmă că este termenul consacrat — pentru limba slavă scrisă din secolul al IX-lea (p. 41). În legătură cu denumirea textelor slave scrise în țara noastră autorul consideră că deși termenul *slavo-romine* s-a fixat în literatura de specialitate ar fi mai propriu termenul *romino-slave* argumentînd că termenul *slavo-romin* ar implica «ideea de texte bilingve — paralele» (p. 43) dar argumentarea nu convinge. Termenul *slavo-romin* lansat de I. Bogdan și consacrat în slavistică nu implică ideea de texte bilingve mai mult decît termenul *romino-slav* preferat de autor. În general în slavistică, în literatura de specialitate, nu se mai folosește termenul *paleoslavă* iar prin *slavă veche* se înțelege limba primelor traduceri religioase destinată la început să servească ca limbă religioasă comună tuturor slavilor¹.

În lucrarea aceasta I. D. Negrescu se ocupă destul de puțin de aspectele limbii slave vechi — în sensul acceptat în general în slavistică — trăsăturile acestei limbi sînt expuse foarte sumar (p. 94—98). Avînd în vedere faptul că, așa cum arată și subtitlul, depășește cadrul limbii ocupîndu-se de cultura slavonă de la noi, de relațiile culturale *romino-slave*, legate și de apariția tiparului, credem că, — spre a evita orice confuzie — ar fi putut să fie intitulată *slavona rominească* sau *redacția rominească*². Dacă luăm în considerație sensul special acordat de autor, conform formulării de la p. 41, constatăm că nu s-a ocupat deloc de prima fază cuprinsă între sec. VI—X ci numai de faza a doua — respectiv slavona romină a cărei importanță o scoate în evidență.

¹ Vezi A. VAILLANT, *Manuel du vieux slave*, Paris, 1948, p. 11; ST. SŁOŃSKI, *Gramatyka języka starosłowiańskiego* (starobulgarskiego), Varșovia, 1950, p. 4; N. M. IOLKINA, *Старославянский язык* Moscova, 1960, p. 5 etc. etc.

Menționăm că în recenzie ne-am permis — spre a evita anumite confuzii — să folosim terminologia consacrată în literatura de specialitate înlocuind termenii *paleoslav* prin *slav vechi* și *romino-slav* prin *slavo-romin*.

² Este foarte justă afirmația autorului (p. 39) că slavisti de frunte ca Leskien, Vondrák, Kul'bakin, Diels sau Vaillant nu prezintă texte *slavo-romine* și nici nu pomenesc despre slavona de la noi, pentru că în general aceștia se referă la *redacțiile slavone din țările slave*. O excepție este J. Hamm care în *Staroslavenska gramatika*, Zagreb, 1958, p. 189—190, ia în considerație și limba textelor noastre pe care o denumește *redacția rominească*.

În legătură cu modul de a expune capitolul referitor la particularitățile limbii slave vechi, considerăm că și-ar fi atins mai bine obiectivele propuse dacă ar fi fost prezentat mai pe larg pentru că numai așa ar fi fost mai eficiente referirile la trăsăturile specifice ale slavonei de la noi.

I. D. Negrescu intitulează capitolul de prezentare a textelor astfel: *Texte paleoslave chirilice și glagolitice din veacurile IX–XI...* (p. 131). În legătură cu acest titlu avem două obiectii: 1. Deoarece nu s-a păstrat nici un text din sec. al IX-lea, cel mai vechi text *Foile chievne* aparține sec. X (și afirmația autorului, p. 62) credem că trebuie corectat astfel: ... din veacurile X–XI. 2. Cât privește ordinea prezentării textelor, — autorul începe cu texte de redacție, — credem că ar fi fost mai indicat ca, ținând seama în primul rând de criteriul cronologic, să se prezinte mai întâi textele glagolitice, apoi cele chirilice și la urmă diversele redacții slavone.

Relativ la modul de alcătuire a glosarului slavo-român — care de altfel este deosebit de bogat și util — considerăm că ar fi fost mai eficient ca la termenii specifici slavonei de la noi să se facă această mențiune importantă care ar ușura conturarea trăsăturilor lexicale și relevarea bogăției și diversității elementelor lexicale ale slavonei noastre. Cu o astfel de mențiune nu ar fi apărut pe același plan termeni din textele slave vechi alături de cuvinte ca: *намоуагн, бархатъ, содохъ (содышъ), боругаръ, сандогоникъ* etc. etc.

În glosar s-au strecurat unele scăpări: astfel la cițiva termeni ca de pildă: *ароматъ, ацкъ, късаинаш, нюди, одашкъ, отроуки, прѣканскъ* etc. s-a omis să se indice ce parte de vorbire sint; la unele verbe cum ar fi: *боронги, вѣанчнги, късанти, къксати* etc. se indică numai forma infinitivului deși în general la verbe se indică și prezentul pers. I-a și a II-a sing. Nu ni se pare necesară — cu atât mai mult cu cât nu este consecventă — indicarea în glosar a unor forme de adjective determinate ca de pildă: *мамыи* sau prezenta gradului superlativ format cu *прѣ-* în exemple ca: *прѣвианскъ, прѣкатикъ прѣкажана, прѣмоударъ (прѣмжаръ), прѣскрѣтъ, прѣскрѣтъ* etc.

Observațiile de mai sus nu diminuează valoarea incontestabilă a lucrării profesorului I. D. Negrescu și interesul pe care aceasta îl suscită. Micile lacune semnalate nu pot întuneca importanța unei astfel de lucrări necesară tuturor celor care se preocupă de studiul slavonei de la noi și de istoria culturii și literaturii noastre vechi în limba slavă. După lectura lucrării, constatăm cu plăcere că obiectivele propuse au fost realizate astfel încît, prin calitățile arătate, lucrarea justifică încrederea celor ce o consultă.

LUCIA DJAMO

MARIA BRODOWSKA-HONOWSKA, Slowotwórstwo przymiotnika w języku staro-cerkiewno-słowiańskim, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Krakow-Wrocław-Warszawa, 1960, 276 pag.

Cunoscută prin intensa sa activitate științifică, slavista Maria Brodowska-Honowska de la Universitatea Jagiellonă din Cracovia a publicat în ultima vreme un nou și prețios studiu de slavă veche, monografia intitulată « Formarea adjectivelor în limba slavă veche ».

Autoarea își propune: 1) să întocmească o listă completă a sufixelor adjectivale în slava veche; 2) să urmărească productivitatea fiecărui sufix în parte; 3) să determine principalele posibilități funcționale ale sufixelor respective.

În tratarea primelor aspecte, autoarea pornește de la clasificarea adjectivelor din slava veche după caracterul rădăcinii de la care provin, împărțindu-le în nominale și verbale. Adjectivele derivate de la rădăcini nominale sînt împărțite în cinci categorii semantice, după cum provin de la nume de ființe sau de lucruri, de la nume aparținînd subgenului personal, sau de la abstracte nominale și verbale.

În alte cazuri, autoarea deosebește, în cadrul derivării cu același sufix, adjective provenite de la o rădăcină slavă sau străină. Astfel printre derivatele cu sufixul *-ovъ// -evъ*, se citează ca provenite din cuvinte slave: *pastuxovъ, prѣdaditelevъ, roditelevъ, spasovъ* etc.; din cuvinte de origine străină: *arzaggelovъ, arziereovъ, cēsarevъ, diavolovъ, fariseovъ* etc.

Tot în cadrul sufixului *-ovъ* autoarea dă o bogată listă de adjective derivate din nume proprii (111 adjective). De ex.:

Adamovъ, Andrěovъ, Apolonovъ, Enosovъ, Iosifovъ, Kasamovъ, Melzievъ, Timeovъ etc.

Partea a doua a lucrării se ocupă de analiza principalelor posibilități funcționale ale fiecărui sufix în parte. Autoarea a aplicat aici analiza dubletelor de compoziție, adică analiza sensului și diferențierilor de sens la adjective formate dintr-o rădăcină comună, cu sufixe diferite (extrase, bineînțeles, din același text). De exemplu: *oběšetъ žranovъ na vyi ego osylsky* (Cod. Mar. Mt. XVIII); *na žrěbete ossli* (Cod. Mar. I. XII).

Materialul acestei ample monografii este extras din opt monumente: *Codex Zographensis*, *Codex Marianus*, *Codex Assemanianus*, *Evangeliarium Savae*, *Psalterium Sinaiticum*, *Euchologium Sinaiticum*, *Codex Suprasliensis* și *Glagolita Cloisianus*.

Autoarea stabilește 44 de sufixe adjectivale, dintre care:

1. sufixe simple: *-ovъ*, *-inъ*, *-skъ*, *-jъ*, *-bjъ*, *-bnъ*, *-ivъ* și altele
2. sufixe compuse: *-ъnъ*, *-ъbnъ*, *-iъbnъ*, *-stъbnъ*, *-tjъ*, *-tjъbъ*, *-niъbъ*, *-iъbъ* etc.
3. sufixe pietrificate: *-vъ*, *-dъ*, *-lъ*, *-rъ*, *-tъ*, *-zъ*, *-okъ* etc.

În afară de cele două aspecte menționate ale lucrării, autoarea se ocupă și de originea fiecărui sufix în parte. Această problemă, a originii sufixelor, a constituit o preocupare pentru mulți slaviști de seamă (mai ales A. Meillet¹ și W. Vondrak²). Dr. M. Brodowska dă adesea rezolvări noi originii anumitor sufixe. De exemplu, A. Meillet considera că sufixul *-inъ* a luat ființă din contopirea lui *-ъ* din rădăcină cu *-ъ* din sufix (considerind că sufixul *-inъ* este o variantă a sufixului *-bnъ*, situată în alte condiții fonetice).

Dimpotrivă, autoarea studiului de față arată că la un mare număr de teme în *-ъ*, de ex. *blagodatnyi*, *chytrostnyi*, *platnyi*, *noštnyi* nu apare niciodată formantul *-inъ*, ci numai *-ъnъ*. După părerea autoarei, cele două sufixe se deosebesc atât prin sens, cât și prin sfera de folosire: *-inъ* apare la adjective derivate de la nume de persoană sau de ființe înșuflețite, avînd de cele mai multe ori un sens posesiv, spre deosebire de sufixul *-bnъ*, care are alte sensuri și alte folosiri.

În privința originii acestui sufix, autoarea îl leagă direct de sufixul indo-european *-ino*, care forma adjective posesive (de ex. *svinyi* < **su-ino*, lat. *suinus*), cu extindere mai tirziu asupra unor adjective de tipul *vojevodinъ*.

În lucrarea de față se încearcă de asemenea determinarea frecvenței adjectivelor în limba slavă veche, fie prin cifre absolute, fie procentual, ținîndu-se seama de originea rădăcinii din care au derivat. Astfel de exemplu:

- 1) adjective derivate din substantive înșuflețite: *-jъ* (9), *-bjъ* (5), *-skъ* (4), *-ovъ* (6), *-inъ* (5) etc.; 2) adjective derivate din substantive neînșuflețite: *-bnъ* (96), *-ъnъ* (15), *-tъ*, *-ovitъ* (9), *-atъ*, *-bnatъ* (5) etc.; 3) adjective derivate din substantive abstracte: *-bnъ* (137), *-ivъ* (24), *-skъ* (8), *-avъ* (2); 4) adjective derivate din rădăcini verbale: *-bnъ* (123), *-ivъ* (16), *-jъ* (2), *-avъ* (2), *-mъ* (52).

Un interes deosebit îl prezintă clasificarea sufixelor adjectivale după categorii semantice. De exemplu, adjectivele privitoare la topografie, geografie, spațiu în general sînt redacte prin sufixele: *-bnъ* (*grobnъ*, *potočbnъ*), *-skъ* (*zemskъ*, *moriskъ*) — *-ъnъ* (*dalъnъ*, *gorъnъ*), *-stъnъ*, *-bnъ* (*vъnъstъnъ*, *vъnebnъ*). Tot astfel sînt exemplificate sufixele care formează adjectivele privitoare la natură și fenomene naturale (*-bnъ*, *-ovъ*, *-skъ*, *-bnъ*), noțiuni de timp (*-bnъ*, *-bnъ*, *-stъnъ*, *-bnъ*, *-jъ*), părți ale corpului, îmbrăcăminte (*-bnъ*), stări psihice (*-bnъ*, *-ivъ*, *-avъ*), boli (*-ivъ*, *-ovitъ*, *-bnъ*), poziție socială sau viață (*-itъ*).

În concluzie, se arată că procesul de derivare în slava veche este foarte viu și se caracterizează atât prin trăsături arhaice, cât și prin inovații, mai ales în texte cum este *Codex Suprasliensis*, care poartă amprenta dialectală bulgară răsăriteană.

Lucrarea dr. Mariei Brodowska-Honowska constituie un prețios ajutor dat slaviștilor în studiile de gramatică istorică și comparată, aduce un material util pentru studiile istorice slavo-române. Astfel, autoarea semnalează printre adjectivele slave vechi forme ca: bogat, drag, drăg, gogănit, chytr, kriv, lakom, lēniv, ljut, mōdr, plav, prost, protivn, protiv, rumēn, siln, slab, sadrav, vesel etc. care ajută la analiza și periodizarea împrumuturilor lexicale vechi sud-slave în limba română.

E. LINȚA

¹ A. MEILLET, *Études sur l'étymologie et le vocabulaire du vieux slave*, Paris, 1902—1905.

² W. VONDRÁK, *Vergleichende slavische Grammatik*, Göttingen, vol. I, 1924 (ed. II).

În cadrul cercetărilor în domeniul slavisticii, studiile de slavă veche suscită un interes din ce în ce mai mare. Printre lucrările mai importante apărute în ultimii ani se înscrie și gramatica pe care o prezentăm. Menită să satisfacă necesitățile institutelor de învățământ superior, lucrarea reprezintă ediția a II-a revizuită și adăugită a gramaticii apărute în anul 1947.

Meritul acestei gramatici constă atât în informația bogată cit și în modul în care sînt tratate problemele. Expunerea se îndreaptă pe de o parte spre alte limbi indo-europene (latină, greacă, lituaniană etc.) spre a explica anumite forme din slavă veche iar pe de altă parte, spre limbile slave moderne, pentru a releva dezvoltarea paralelă a acestora și moștenirea anumitor forme vechi.

În *Introducere* (p. 1—60) autorul expune următoarele probleme: primele știri despre slavi, destrămarea unității slave, separarea în grupuri de limbi, începuturile scrierii, problema celor două alfabet și a priorității alfabetului glagolitic.

În legătură cu problema destrămării unității slave, J. Hamm consideră că în istoria slavilor trebuie să fi existat cel puțin trei perioade cheie care le-au îndreptat viața pe căi noi și anume: 1) despărțirea slavilor de triburile baltice și formarea slavei comune; 2) a doua perioadă este caracterizată prin modificări în intonație, palatalizări și înlăturarea silabelor închise în cadrul aceleiași limbi comune și 3) formarea unor dialecte din care se vor dezvolta ulterior limbile slave. Luînd în considerație ansamblul de date științifice, autorul este de părere că, lingvistic, perioada slavă comună se cuprinde aproximativ între anii 1300 (sau 1500) înainte e.n. și sec. al IV-lea (sau începutul sec. al VI-lea) al e.n. și după această perioadă urmează procesul de destrămare a unității lingvistice slave și formarea grupurilor de limbi slave.

În problema începutului scrierii, J. Hamm consideră că în forma constituită scrierea se leagă de creștinare deși — așa cum afirmă și Hrabr — trebuie să fi existat încercări de a reda cu alfabet grec sau latin anumite însemnări în limba slavă. În baza studiului grafiei¹, al sistemului celor două alfabet, al studiului multilateral al textelor vechi, autorul conchide că alfabetul glagolitic — opera unui om de geniu — este mai vechi decît cel chirilic care a preluat unele litere din alfabetul glagolitic. Bazîndu-se pe aspectul unitar, încheiat în sistem, J. Hamm este de părere că alfabetul glagolitic poate fi considerat rezultatul natural al unei căi lungi de dezvoltare care a dus la un alfabet alcătuit la început din elemente eteromorfale la un alfabet armonios și viu, perfect capabil să se dezvolte independent.

Sub titlul *Limba și denumirea ei* autorul prezintă succint baza dialectală (structura) a limbii slave vechi oprindu-se la denumirile folosite în lucrările de specialitate.

Prin *Izvoare* J. Hamm denumește monumentele scrise ale limbii slave vechi considerînd ca atare numai pe cele care se încadrează în « canon » și nu include textele de redacție.

Fonetica (p. 71—112). Trăsăturile fonetice ale limbii slave vechi sînt expuse comparativ cu cele ale limbii slave comune pe care le-a moștenit în cea mai mare parte și, parțial, comparativ cu cele indo-europene. La vocalism acordă o deosebită atenție vocalelor nazale, ierurilor și lichidelor silabice și subliniază fenomenele fonetice tirzii care au determinat schimbări importante în structura limbii slave vechi. La consonantism prezintă trei tabele menite să scoată în evidență trăsăturile caracteristice ale fiecărei etape.

Sub titlul *Evoluție*, J. Hamm expune — atît la vocalism cit și la consonantism — istoria foneticii, cu referiri speciale la legea silabelor deschise.

În ultima parte a capitolului, sub denumirea *Schimbări*, autorul tratează a) asimilarea și disimilarea, b) palatalizările, c) iodizarea, d) căderea, epenteza și contracția și e) metateza. La palatalizarea velarelor ia în considerație și palatalizarea progresivă pe care o denumește a III-a despre care afirmă că este mai nouă decît prima și mai veche decît a II-a.

Morfologia (p. 113—184) Bazîndu-se pe dubla importanță a studiului limbii slave vechi, J. Hamm arată că, în domeniul morfologiei se orientează mai mult spre dinamica vie a cuvintelor și formelor, spre ceea ce este viu și productiv, spre ceea ce ajută la înțelegerea limbilor slave de azi decît spre forme indoeuropene.

Autorul studiază declinarea substantivelor pe teme: a) vocalice și b) consonantice; paradigmele le prezintă pe genuri și în cadrul genurilor pe teme cu completări referitoare la interacțiunea dintre diversele tipuri de declinare. J. Hamm face incursiuni în istoricul

¹ Menționăm faptul că în cadrul prezentării alfabetului chirilic, autorul redă și inscripția din Dobrogea.

terminațiilor, relevând faptul că terminațiile din slava veche, moștenind pe cele din slava comună, corespund în bună măsură celor indoeuropene cu unele inovații din perioada balto-slavă sau specific slave. Autorul face dese referiri la forme din limbile slave moderne (uneori chiar la dialectele limbii sîrbocroate) cu precizări referitoare la păstrarea sau pierderea anumitor terminații.

Pronumele este prezentat în două tipuri de declinare: 1) personale și reflexive și 2) nepersonale iar acestea la rîndul lor sînt grupate în: a) nepalatale și b) palatale. În legătură cu evoluția pronumelor în cadrul limbilor slave, J. Hamm afirmă că cele personale n-au suferit schimbări mari.

Adjectivul. La expunerea adjectivului, autorul a ținut seama de caracteristica principală a existenței celor două forme: 1) simplă sau nedeterminată și 2) compusă sau determinată și, din punct de vedere istoric, este de părere că forma determinată s-a dezvoltat în perioada balto-slavă.

Sub denumirea *adjective verbale* J. Hamm tratează participiile (prezente și trecute, active și pasive), scoate în relief faptul că, cu excepția participiilor formate în *-la, -lo, -la*, toate celelalte au forme nominale și pronominale și se declină ca și adjectivale.

Numeralul (a) cardinal, (b) ordinal este prezentat concis, indicîndu-se numai tipul după care se face declinarea și modul de formare al numerelor compuse.

Verbul. După ce expune diferitele păreri — toate considerate subiective — în clasificarea verbelor, autorul le grupează în patru clase: 1) verbe cu tema prezentului terminată în *-e* sau *-e*, 2) verbe cu tema prezentului terminată în *-aje, -eje* sau *-uje*, 3) verbe cu tema prezentului terminată în *-i*, și 4) verbe neregulate. Scoate în evidență categoria aspectului, derivarea verbală și apoi tratează conjugarea. Cu numeroase exemple bine selecționate, J. Hamm, pentru fiecare timp în parte, prezintă terminațiile, originea lor și măsura în care s-au păstrat în cadrul limbilor slave. Merită să fie subliniat faptul că autorul scoate în evidență deosebirea dintre aorist și imperfect, relevă constatările lui Dostal în legătură cu formarea aoristului de la verbe imperfective precum și statistica lui Widemann referitoare la frecvența anumitor tipuri de aoriste atestate în monumentele de limbă slavă veche.

Alături de verbele atematiche: *бѣти, ꙗсти, ꙗкати, дати*, J. Hamm prezintă ca neregulate și verbele: *ити, ꙗхати, ꙗкати* și *хотѣти* (p. 162) din care unele A. Leskien le-a considerat defectivă și heteroclită¹.

Părțile de vorbire neflexibile (adverbe, prepoziții, conjuncții interjecții) sînt expuse foarte concis, probabil avîndu-se în vedere faptul că nu prezintă deosebiri mari față de cele din limbile slave moderne.

Intitulat *Din sintaxă*, capitolul respectiv (p. 184—187), deși succint, reușește să prezinte trăsăturile esențiale ale sintaxei: exprimarea negației, funcțiile participiilor și construcțiile sintactice speciale, acestea din urmă prin comparație cu corespondentele respective din latină, greacă și uneori, din gotică.

Lucrarea se încheie cu capitolul *Redacțiile limbii slave vechi* (p. 187—198) în care autorul subliniază faptul că nu s-au păstrat traduceri din perioada activității lui Metodiei și Chiril ci copii tirzii în care copiii introduceau spontan unele elemente noi, mai evidente în fonetică. J. Hamm expune trăsăturile esențiale care caracterizează « canonul » de limbă slavă veche și, ținînd seama de teritoriul în care s-au scris textele canonice, le grupează astfel:

1. Texte scrise pe teritoriul ceho-morav (Foile Kieviene și Foile din Praga).
2. Texte scrise în regiunea mai apropiată de regiunile croate și sîrbe, în nordul Macedoniei (Codex Marianus, Glagolita Clozianus).
3. Texte scrise în Macedonia, în regiunea Ohrida (Codex Zographensis, Codex Assemanianus, Psalterium Sinaiticum, Euchologium Sinaiticum, Fragmentele de la Ohrida și cele de la Rila).
4. Texte scrise în partea de apus a Bulgariei răsăritene (Codex Suprasliensis).
5. Texte scrise în regiunea de nord a Bulgariei răsăritene (Cartea lui Sava).

Luînd în considerație și Foile friziene, J. Hamm consideră că au existat cinci redacții în țările slave la care adaugă pe a șasea — redacția romînă. Cu excepția redacției romînești, pentru celelalte redacții, după ce enumeră monumentele ilustrative, expune trăsăturile fonetice specifice. Menționăm că autorul acordă o atenție deosebită redacției sîrbocroate. După criteriul cronologic, monumentele glagolitice ale acestei redacții le subdivide în trei perioade principale; după criteriul geografic, monumentele chirilice le prezintă în trei subtipuri.

¹ Vezi A. LESKIEN, *Grammatik der albulgarischen (althirchenslavischen) Sprache*, Heidelberg, 1909, p. 257—259.

Pentru fiecare problemă autorul expune în mod critic părerile mai importante emise în problema respectivă.

La studiul morfologiei, pornind de la premiza că formele slave vechi redau în mare măsură pe cele din slava comună, J. Hamm manifestă preocuparea constantă de a releva tocmai formele care s-au păstrat în diferite limbi sau dialecte și caută să transforme studiul limbii slave vechi în «cheia cu care se poate începe studiul celorlalte limbi slave și a literaturilor lor, fără mari greutatea» (p. 113). În oarecare măsură, unele capitole suplinesc o lucrare de gramatică comparată.

Materialul, deosebit de prețios, bazat pe o literatură bogată cu informații bibliografice recente este atrăgător și prin stilul concis și clar în care este expus.

* * *

În legătură cu modul de a concepe și de a trata unele capitole ca și cu unele chestiuni concrete, vom încerca să formulăm mai jos câteva observații.

Deși toată lucrarea se bazează pe îmbinarea metodei sincronice cu aceea diacronică, comparând modul de tratare a foneticii cu acela al morfologiei, apare o oarecare inconsecvență și lipsă de coeziune: în fonetică predomină explicarea formelor din slava veche prin moștenirea din slavă comună și indoeuropeană, cu toate că se fac și unele referiri la limbile slave moderne de pildă la problemele cheie ca: evoluția nazalelor (p. 87), vocalizarea ierurilor și evoluția lichidelor silabice (p. 89), nu se insistă asupra rezultatelor din limbile slave în timp ce în morfologie, fără a se renunța la incursiuni în slava comună, se urmărește cu mai multă perseverență explicarea raporturilor dintre formele din slava veche și cele din limbile slave moderne, chiar cu relevarea unor forme dialectale (p. 130, 131, 180 etc.). Deși în introducere la morfologie autorul arată că se orientează spre dinamica vie a cuvintelor, cele două capitole nu se prezintă suficient de unitar deoarece capitolul de fonetică privește slava veche în raport cu perioada anterioară ei iar cel de morfologie se referă la perioada posterioară.

Capitolului introductiv i s-a acordat o prea mare extensiune (60 p.) în raport cu unele capitole de gramatică ca de pildă morfologia (71 p.) sau sintaxa (3 p.) care sînt prezentate mult mai succint. În cadrul capitolului introductiv problema celor două alfabeturi și a priorității alfabetului glagolitic (p. 7—53) este expusă cu multe amănunte — de altfel deosebit de interesante — dar oarecum în detrimentul altor probleme, cel puțin tot atât de interesante, ca de pildă baza dialectală a slavei vechi și trăsăturile ei bulgaro-macedonene care sînt tratate prea sumar.

Manualul este lipsit de un capitol despre lexic care ar fi întregit imaginea slavei vechi prin reliefaarea fondului slav comun, a trăsăturilor dialectale ca și a împrumuturilor din greacă, latină, germană. De asemeni ar fi fost utilă prezentarea derivării substantivelor și a adjectivelor cît și formarea cuvintelor compuse ca mijloc de îmbogățire a limbii.

La expunerea declinării substantivelor masculine, J. Hamm nu pomeneste nimic despre categoria subgenului animat. Acuzativul substantivelor *кога, рѣка, вѣтъхъ, вѣтра, отъкъ* (declinarea principală — cum o denumește autorul — varianta nepalatală și palatală) este la fel cu nominativul (p. 115—116). Alți slavisti, ca de pildă A. Meillet, A. Vaillant etc. iau în considerație categoria subgenului animat și la paradigmele prezentate, forma acuzativului este aceeași cu a genitivului: *члвѣкъ, мѣжа отъкъ*¹. Deși în paradigmele declinării autorul nu ține seama de subgenul animat, tratînd aspectul verbal se oprește la categoria subgenului animat pe care o califică «o categorie foarte importantă» (p. 153).

Afirmația autorului că aoristul sigmatic nou (al II-lea) pe care îl denumește *mai lung* se formează prin adăugarea terminației la tema prezentului lărgită cu *o* (p. 166) ni se pare discutabilă deoarece în general se consideră că aoristele se formează de la tema infinitivului iar pentru aoristul nou se precizează că se formează numai de la verbe a căror temă a infinitivului se termină în consoană². De altfel, numai cu cîteva rînduri mai jos J. Hamm consideră că primesc terminații secundare (mai lungi) acele verbe «a căror temă a infinitivului se termină în consoană» ceea ce duce la concluzia că aoristul nu se formează de la tema prezentului ci de la tema infinitivului.

În legătură cu redacția slavo-romină pe care o denumește *romină* — autorul afirmă că pînă în sec. al XIX-lea în biserica romină ortodoxă s-au folosit cărți de proveniență bulgară în care au pătruns și unele elemente locale (molde-valahe) și că rominii pînă în sec.

¹ Vezi A. MEILLET, *Le slave commun*, Paris, 1934, p. 407 și A. VAILLANT, *Manuel du vieux slave*, Paris, 1948, p. 87.

² Vezi A. M. SELIŠCEV, *Старославянский язык*, Moscova, 1952, t. II, p. 145 și 172; ST. SŁOŃSKI, *Gramatyka języka starosłowiańskiego*, Varsovia, 1950, p. 96, N. VAN WIJK, *История старославянского языка*, Moscova, 1957, p. 310; A. VAILLANT, *Manuel du vieux slave*, Paris, 1948, p. 212; K. MIRCEV, *Старобългарски език*, Sofia, 1954, p. 85 etc.

al XVII-lea s-au slujit de alfabetul chirilic și în viața publică (documente) (p. 189—190). Nici această afirmație nu corespunde întru totul realității; este necesar să fie corectată și aducem următoarele precizări. Este drept că în țara noastră, vreme îndelungată, slujba religioasă s-a oficiat în limba slavonă dar, încă din a II-a jumătate a sec. al XVI-lea prin activitatea lui Coresi au început să se tipărească în limba română cărți bisericești astfel că, paralel cu slujba religioasă în limba slavonă, a început să se introducă slujba în limba română. Aceasta a câștigat poziții în detrimentul slujbei în limba slavonă până ce o înlocuiește definitiv înainte de sec. al XIX-lea.

În ceea ce privește folosirea limbii slavone ca limbă de cancelarie, se poate afirma că în sec. al XVII-lea slavona este în declin, limba de cancelarie predominantă fiind cea română și că la sfârșitul sec. al XVII-lea era ca și eliminată. Alfabetul chirilic însă (nu limba slavă) s-a folosit la noi până în anul 1860 când, printr-un act cultural revoluționar — s-a introdus oficial alfabetul latin în scrierea limbii române¹.

Observațiile de mai sus nu diminuează valoarea incontestabilă a lucrării în ansamblu. Gramatica limbii slave vechi reprezintă o contribuție demnă de laudă. Bogăția materialului, informația autorului și caracterul sistematic și concis al expunerii fac din lucrarea lui J. Hamm o carte utilă pentru toți cei ce se ocupă de probleme de slavă veche și de gramatică comparată a limbilor slave.

LUCIA DJAMO

JOSIP HAMM, Staroslavenska čitanka, Školska knjiga, Zagreb, 1960, 160 p. + 20 ilustrații.

Pentru studiul limbii slave vechi, alături de gramatică, culegerile de texte pentru aplicații practice, pentru cunoașterea trăsăturilor generale sau particulare ale anumitor redacții sau monumente de limbă sînt de cel mai mare folos. Deoarece edițiile de monumente slave vechi sînt de mult epuizate iar în biblioteci se găsesc în număr limitat, în ultimii ani creșterea numărului de texte li s-a acordat o importanță din ce în ce mai mare².

Lucrarea pe care o prezentăm — creșterea numărului de texte însoțită de glosar și 20 reproduceri fotografice — începe cu unele îndrumări referitoare la studierea textelor.

Textele cuprinse între p. 7—90 sînt grupate în două categorii: A) texte slave bisericești și B) texte din redacțiile mai noi. În prima categorie sînt prezentate fragmente din: Codex Zographensis, Codex Marianus, Codex Assemanianus, Cartea lui Sava, Psaltirea sinaitică, Trebnicul sinaitic, Codicele lui Cloz, Sbornicul de la Suprasl și Foile Kieviene. Fragmentele din monumentele glagolitice sînt redactate atît în alfabetul original cit și în transcriere chirilică și uneori transliterate, altele chiar se adaugă textul din limba greacă. Merită să fie menționat faptul că pentru fiecare monument în parte se dau prețioase indicații referitoare la particularitățile de limbă.

B) Textele din redacțiile mai noi sînt grupate în trei categorii: a) străine, în care se cuprind fragmente din redacțiile: rusă, macedoneană, bulgară, cehă și slovenă; (relevăm faptul că autorul consideră redacția macedoneană diferită de cea bulgară și, probabil că în scopul evidențierii trăsăturilor prin care se deosebesc, prezintă paralel același text în redacția macedoneană și bulgară (p. 46—48).

b) croată și sîrbă în care prezintă fragmente din redacția sirbo-croată pe subtipuri precum și un text din cartea lui Iov (paralel după Septuaginta și după Vulgata) și

c) izvoare nebiblice în care sînt prezentate fragmente din scrierile laice ale redacției sirbo-croată. În acest capitol, spre deosebire de primul, nu se prezintă nici un fel de indicații lingvistice specifice monumentului sau redacției din care sînt extrase fragmentele.

Reține atenția faptul că textele sînt alese astfel încît să ilustreze cit mai bine trăsăturile specifice ale redacției sau monumentului respectiv.

În ceea ce privește glosarul, J. Hamm precizează că acele cuvinte care s-au păstrat în sirbo-croată fără deosebiri de formă sau sens (ca de pildă *žena, glava, selo*) ca și cele care se deosebesc doar prin prezența ierurilor finale (*bogъ, glasъ, kļuъ*) n-au fost inserate în glosar.

¹ Vezi D. MACREA, *Probleme de lingvistică română*, București, 1961, p. 73.

² Se poate spune că ne aflăm în fața unei efervescențe în acest domeniu. Față de numărul redus de creșterea numărului apărute într-un secol, în ultimii 15 ani înregistrăm numeroase culegeri din care cităm: A. VAILLANT, *Manuel du vieux slave*, t. II, textes et glossaire, Paris, 1948; ST. ROMANSKI, *Staroslavenski jezik u obliku* Sofia, 1949; RAD. ALEKSIC, *Čitanka staroslavenskoga jezika*, Belgrad, 1950; M. WEINGART — J. KURZ, *Texty ke studiu jazyka a písemnictví staroslavenského*, Praga, 1949; ST. SŁOŃSKI, *Wybór tekstów starosłowiańskich (starobułgarskich)*, Warszawa, 1952, ed. a II-a; M. JANAKIEV — ST. STOIANOV, *Staroslavenski jezik tekstove i rečnik*, Sofia, 1956, ed. II, 1960; I. D. NEGRESCU, *Limba slavă veche*, București, 1961.

Lexicul cuprins între p. 95—158 este bogat, interesant și, în general, bine alcătuit. Pentru substantive se indică genul, iar pentru cele în temă consonantică ca și pentru unele în temă *i*, se precizează forma genitivului singular. La unele substantive (ca de pildă cele formate cu sufixul — *инникъ*) se indică forma nominativului plural, iar la câteva adjective (ca de pildă: *кысокъ*) se indică gradul comparativ. De asemenea, substantivele și adjectivele nedeclinabile (*кана, испакъ* etc.) poartă această mențiune.

La verbe de conjugarea I-a și a II-a se menționează infinitivul și indicativul prez. pers. I sing.; la cele de conjugarea a III-a se indică și pers. a II-a sing. (parțial și la unele verbe de conjugarea I-a și a II-a). La câteva verbe se menționează chiar forma aoristului (*бѣти, потѣкати, прискажи, прорѣши* etc.).

Pentru o serie de cuvinte împrumutate sau calchiate din latină sau din greacă (*архирен, архитриканъ, боголюбикъ, оубиръ, чинръ, прѣфацнъ* etc.) se dau indicațiile de rigoare.

Termenii specifici anumitor redacții sau unor monumente (*прѣфацнъ, модантъ, пикакъ, прижити, томъзи, хадатан* etc.) sînt menționați ca atare.

În scopul relevării bogăției lexicului slav vechi și a mijloacelor de derivare, în glosar apar numeroase și variate exemple de derivare: a) subst. din verbe — *знани* din *знати*; b) adj. din subst. — *мирнѣ* și *мирскѣ* din *миръ*; c) fem. din masc. — *анснѣ* din *анскѣ*; d) diminutive *какъка* din *какъ* etc. În unele cazuri, sub același articol apar sinonime formate din aceeași rădăcină: *гостиница, гостинишѣ-гостинишѣ, тѣльцѣ-тѣла* etc. În același fel sînt prezentate perechile de verbe perfective și imperfective: *двигнѣти-двигати, запрѣтити-запрѣштати, испустити-испуштати, нсѣхнѣти-нсѣхати* etc.

Cu toate calitățile incontestabile ale lucrării, în lexicon s-au strecurat unele scăpări la care ne vom referi în observațiile care urmează.

În explicațiile care preced glosarul, autorul arată că acele cuvinte care nu se deosebesc ca formă și ca sens (sau numai prin ierurile finale) de corespondentele lor din limba sîrbocroată n-au fost inserate în dicționar. Totuși, în glosar apar numeroase cuvinte ca de pildă: *богослужба, вола, мѣдѣ, моанти, ожинѣти, оковати, палица, пити, постити, постѣ, потопѣ, плодѣ, сестра, стадо, оучиникъ, оуста, хадати, хоула, хоуанти* etc. etc.¹ care nu se deosebesc de cele din limba sîrbocroată modernă și nu înțelegem criteriul subiectiv conform căruia unele au fost incluse în glosar iar altele nu. După părerea noastră, chiar și pentru cercetătorii sîrbocroați, este mai indicat să fie incluși în glosar toți acești termeni.

În glosar apar cuvinte ca de pildă: *колоудькѣ, предикавѣ, пошншонѣ, сѣкѣ, ставѣ, оубирѣ, чинрѣ* etc. care, probabil, aparțin unor texte mai tirzii și nu sînt atestate în alte dicționare sau glosare². Considerăm că tocmai la aceste cuvinte ar fi fost deosebit de util să se menționeze redacția sau monumentul de limbă în care apar — așa cum autorul procedează pentru alți termeni — deoarece unii fiind de origine latină, alții de origine greacă, prin aceste indicații s-ar fi putut contura sau delimita mai precis influența respectivă în cadrul unei epoci, a unei redacții sau a unui monument.

La câteva cuvinte ca de pildă: *ниган, нан, немѣрнѣ, осланиѣ* s-a omis să se indice ce parte de vorbire sînt.

Aceste mici scăpări semnalate nu micșorează valoarea lucrării care este un interesant și util instrument de lucru pentru slavisti.

LUCIA DJAMO

STOIAN STOIANOV — MIROSLAV IANAKIEV, Старобългарски език. Текстове и речник, ed. a II-a, Sofia, Editura de Stat „Știință și artă”, 1960, VII, 232 pagini.

Este o culegere de texte pentru studenții de la facultățile de filologie care studiază limba slavă veche (după terminologia lingviștilor bulgari, *veche bulgară*). Manualul cuprinde texte pentru orele de seminar de la cursurile de zi și fără frecvență. Glosarul este aproape

¹ Chiar cuvîntul *сѣ* care în explicații (p. 93) este dat ca exemplu de cuvînt care neprezentînd nici o deosebire față de corespondentul său din limba vie n-are rost să apară în glosar, este inserat la p. 138.

² Vezi FR. MIKLOSICH, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Viena, 1862—1865; L. SADNIK und FR. ATZETMÜLLER, *Handwörterbuch zu den althirchenslavischen Texten*, Heidelberg, 1955; W. VONDRÁK, *Kirchenslavische Chrestomathie*, Göttingen, 1910; M. JANAKIEV-ST. STOIANOV, *Старобългарски език текстове и речник* Sofia, 1956.

exhaustiv și adaptat necesităților de predare a limbii slave vechi în R. P. Bulgaria. De altfel, trebuie să subliniem că limba slavă veche este una din disciplinele științifice principale care se studiază la Facultatea de Filologie a Universității de Stat din Sofia. Lucrul este oarecum explicabil, căci într-o serie de cazuri nu numai gramatica istorică, ci și cea descriptivă a limbii bulgare contemporane face apel la «vechea bulgară» («slava veche»), pentru a explica unele din particularitățile și legile ce acționează în structura actuală a limbii.

Principiul după care autorii s-au condus în selectarea textelor a fost acela de a prezenta fragmentele cele mai caracteristice și mai variate din punctul de vedere al limbii. Aceasta reiese și din faptul că în ediția a II-a, corectată și completată¹, St. Stoianov și M. Ianakiev au inclus texte noi din *Euchologium Sinaiticum*, *Codex Suprasliensis* și un fragment mai mare din *Foile glagolitice de la Rila* (v. p. 61—66), unicul monument de scriere veche slavă păstrat, parțial, în R. P. Bulgaria. E vorba de trei pergamente, descoperite de V. I. Grigorovici (în 1845), C. Jireček (1880) și Iordan Ivanov (în 1936). După particularitățile sale lingvistice și paleografice, monumentul datează de pe la jumătatea secolului al X-lea sau începutul celui de-al XI-lea.

Pentru a oferi studenților posibilitatea să întrevadă cum vor fi arătat inițial unele opere importante de literatură veche bulgară (veche slavă), cit și pentru a varia conținutul bucăților de lectură, în afară de textele originale (p. 23—93), autorii prezentului manual au inclus și citeva texte reconstruite (p. 1—22): fragmente din *Viața lui Chiril*², lucrarea călugărului Hrabr O *псалтирь* și *Методий* a lui Ioan Exarhul. În reconstruirea textelor cei doi cercetători bulgari au ținut seamă de normele tradiționale ale sistemului fonetic și gramatical al limbii vechi slave, folosind în mod critic rezultatele obținute în acest domeniu de L. Miletici, St. Mladenov și F. Pastrnek.

Cît privește textele originale, acestea au fost repartizate de autorii noștri în două rubrici: A. *Texte glagolitice în transliterație chirilică* (p. 25—68); *Codex Zographensis*, *Codex Marianus*, *Codex Assemanianus*, numit și *Evangelium Assemani*, *Psalterium Sinaiticum*, *Foile glagolitice de la Rila și Glagolita Clozianus*; B. *Texte chirilice: Savvina Kniga* (*Evangelium Savae*) și *Codex Suprasliensis*.

La cele mai multe din texte St. Stoianov și M. Ianakiev citează numeroase variante de lectură, ceea ce contribuie la aprofundarea analizei filologice a monumentelor. Fiecare fragment este precedat de comentarii filologice și textologice, însoțite de o scurtă caracterizare a monumentului.

La p. 95—100 autorii au plasat texte paralele pentru compararea diverselor redacții ale limbii vechi slave. Aceasta s-a făcut cu scopul de a se arăta studenților criteriile după care se editează textele de slavă veche.

În *Glosar* (p. 101—230) a fost inclus și un număr de cuvinte care nu apar în textele din culegerea de față. Astfel, *Glosarul* cuprinde toți termenii din *Codex Zographensis*, *Codex Marianus*, *Codex Assemanianus*, *Viața lui Chiril* și *Metodiu* și fragmente din alte monumente³. Am putea spune că *Glosarul* este, poate, cea mai bună realizare a autorilor. Pe lângă indicațiile de ordin gramatical, St. Stoianov și M. Ianakiev dau, în traducere bulgară, diverse sensuri ale cuvintelor și formelor ce apar în textele vechi slave. Pentru a preciza într-o măsură și mai mare valorile semantice ale cuvintelor, autorii citează sintagmele în care acestea apar (vezi, de pildă, construcțiile cu prepoziții, regimul verbelor etc.). De asemenea, sprijinindu-se pe principiul etimologic, St. Stoianov și M. Ianakiev au normalizat scrierea cuvintelor, mai ales în ceea ce privește folosirea ierurilor, a lui *ѣ*, *ѥ* s.a. De altfel, calitățile remarcabile ale *glosarului* sînt evidente pentru oricine îl folosește.

În afară de cele relevate pînă aici, mai trebuie menționat că manualul celor doi lingviști bulgari mai cuprinde: la p. VI—VII alfabetele glagolitice și chirilice, întovărite de comentarii, lista abrevierilor (p. 231—232), iar în anexă, fotocopii ale unor monumente vechi slave: *Codex Zographensis*, *Codex Marianus*, *Codex Assemanianus*, *Psalterium Sinaiticum*, *Inscripția țarului Samuil* din anul 933, o inscripție funerară descoperită la 16.X.1952 de doi tineri arheologi bulgari (Stancio și Magdalena Stancev) cu ocazia săpăturilor de la o biserică din Preslav (scrisă cu caractere chirilice, inscripția este mai veche decît cea a țarului Samuil), *Savvina Kniga* și *Codex Suprasliensis*.

¹ Prima a apărut în 1956.

² Vezi și textul reconstruit de T. LEHR-SPLAWIŃSKI, *Życoty Konstancy i Metodego. Przeniad polski, ze wstepem i objaśnieniami oraz z dodatkiem zrekonstruowanych tekstów staroecerkiewno-słowiańskich*, Poznań, 1959, XL + 152 pagini.

³ *Glosarul* conține și cuvintele ce apar în textele, care nu figurau în prima ediție. Termenii vechi slavi sînt însoțiți peste tot de traducerea în limba bulgară.

Din cele spuse pînă aici reiese cît de valoroasă și utilă este ediția de față a culegerii de texte întocmită de autorii bulgari¹. În afară de aceasta, execuția tehnică a cărții este ireproșabilă și merită toate laudele: literă clară, frumoasă și elegantă.

Noi am fi așteptat, totuși, de la autori ca, în afară de variantele de lectură ce însoțesc textele, la fiecare fragment să apară și unele comentarii lingvistice (fonetice, gramaticale și chiar lexicale), mai ales că manualul se adresează și studenților de la secția fără frecvență.

În fine, o observație de amănunt: la p. 68, unde e vorba de studiul lui Ilie Bărbulescu, *Iarăși despre Savina Kniga și Codex Suprasliensis in Dacia Traiană*, se cuvenea precizat că acesta a fost publicat în nr. 1—2 al «Arhivei» pe 1937, p. 59—75.

În încheiere, putem releva că, alături de alte ediții de texte vechi slave², culegerea întocmită de St. Stoianov și M. Ianakiev constituie un ajutor prețios în procesul de studiere al acestei limbi, fiind în același timp, foarte utilă specialiștilor.

A. VRACIU

O. V. GORŠKOVA — T. A. HMELIOVSKAIA, Сборник упражнений по старославянскому языку, Moscova, 1960, 172 p.

În ultimii ani, studiul științific al limbii slave vechi i se acordă o atenție din ce în ce mai mare. Cîmpul investigațiilor s-a lărgit și, pe lîngă studiul de bază, s-au elaborat unele lucrări auxiliare. Dintre acestea face parte și culegerea de exerciții pe care o prezentăm.

Așa cum se arată în prefață, lucrarea, are menirea să ajute la aprofundarea, verificarea și uneori la lărgirea cunoștințelor teoretice predate la cursul de slavă veche și cuprinde exerciții pentru toate capitolele prevăzute în programa analitică, cu excepția capitolului privind lexicul. La baza culegerii stă o concepție unitară, și trebuie relevat faptul că exercițiile sînt alcătuite așa încît în prezentarea slavei vechi metoda sincronică să se îmbine cu cea diacronică.

Lucrarea cuprinde 359 exerciții privind una sau mai multe teme; la acestea se adaugă trei exerciții generalizatoare care cuprind 107 teme.

Capitolul I, intitulat *Grafia, ortografia și fonetica* (p. 5—39, tratează următoarele probleme: sistemul fonetic în a doua jumătate a sec. al IX-lea, structura fonetică a silabei în limba slavă veche, vocalele și consoanele, procese fonetice tirzii reflectate în monumentele sec. al XI-lea și parțial în cele ale sec. al X-lea în care se cuprind: a) schimbări legate de căderea vocalelor reduse și b) schimbări nelegate de căderea vocalelor reduse.

Reține atenția faptul că vocalelor reduse li se acordă, pe drept cuvînt, o deosebită atenție; numeroase exerciții se referă atît la poziția ierurilor, cît și la reflectarea proceselor fonetice tirzii în monumentele de limbă slavă veche.

Capitolul al II-lea este rezervat *Morfologiei* (p. 40—124). La Substantiv se dau formele substantivului din a doua jumătate a sec. al IX-lea, după datele monumentelor de limbă slavă veche din sec. al X-lea — al XI-lea. Primul grup de exerciții se referă la stabilirea categoriilor gen și număr, derivarea prin sufixe, formarea cuvîntelor compuse și sistemul declinării nominale. Urmează exerciții consacrate fenomenelor tirzii (după sec. al IX-lea) în domeniul declinării substantivelor, iar al treilea grup de exerciții privește schimbările fonetico-morfologice și morfologice în limba slavă veche. Aceste exerciții, în care se fac numeroase referiri la forme reconstituite din slava comună sau la cele din latină și lituaniană, prevăzute cu multe și judicioase explicații, dau posibilitatea aprofundării problemelor de gramatică comparativă-istorică, privind evoluția terminațiilor

¹ În prezent St. Stoianov și M. Ianakiev pregătesc pentru tipar ediția a III-a a cărții.

² Vezi de exemplu: A. LESKIEN, *Handbuch der albulgarischen Sprache*, ed. a VI-a, Heidelberg 1922, p. 179—261. W. VONDRÁK, *Kirchenslavische Crestomathie*, Göttingen, 1910. W. VONDRÁK, *Cirkevněslovanská chrestomatie*, Brno, 1925. S. SŁOŃSKI, *Wybór tekstów starosłowiańskich*, Lvov, 1926. H. UŁASZYŃ, *Język starocerkiewno-słowiański* (Zarys gramatyki — Wziewienia — Teksty — Słownik), Lvov, 1928. P. DIELS, *Altkirchenslavische Grammatik*. II. *Ausgewählte Texte und Wörterbuch*, Heidelberg, 1934. M. WEINGART, *Staroslověnské teksty*, Praga, 1937. ST. ROMANSKI, *Старобългарски език*, Sofia, 1945. J. HAMM, *Čítanka starocerkvenoslavenskoga jezika s rječnikom*, Zagreb, 1947. A. VAILLANT, *Manuel du vieux slave*, Tome II. *Textes et glossaire*, Paris, 1948. *Chrestomatia slovianška* (sub redacția lui T. LEHR-SPLAWINSKI), vol. I, Cracovia, 1949, *Teksty południowo-słowiańskie*, (Textele vechislave, p. 1—16, au fost pregătite de FR. SŁAWSKI). A. M. SELISCEV, *Старославянский язык*, vol. II, Moscova, 1952, p. 1—50. A. DOSTÁL, *Staroslověnské teksty*, Praga, 1954 (litografate). C. VERDIANI, *Manuale di slavo antico*, Roma, 1956. (La p. 172—214 sînt texte, iar la p. 217—278, glosarul).

cazual. Problemele de fonetică se întrepătrund cu cele de morfologie în vederea explicării proceselor fonetice care survin în cursul flexiunii.

În dorința de a prezenta un îndrumar de rezolvare a anumitor probleme, câteva exerciții (ca de pildă: 190, 193, 196) se transformă într-o documentată expunere în care se dezbate problema evoluției unor terminații cazuale. În același scop, se dau și unele paradigme de declinare (сѣнь, сѣнь etc.).

După câteva exerciții consacrate problemelor adjectivelor și numeralelor, o atenție deosebită se acordă verbului, căruia i se dă cea mai mare extensiune în cadrul morfologiei. Numeroase și variate exerciții au ca obiectiv lămurirea unor probleme ca: rădăcina verbului, clasele verbale (se adoptă clasificarea verbelor în patru conjugări tematice și una atematică), temele verbale — a prezentului și a infinitivului, aspect, timpuri și moduri.

Merită să fie relevat faptul că, în special la acest capitol, exercițiile privind atît verbele tematice cît și cele atematice sînt astfel concepute încît stimulează gîndirea studenților și-i îndrumă spre explicarea fenomenelor și rezolvarea creatoare a problemelor. Și la verb, adeseori, formele din slava veche sînt prezentate paralel cu cele din slava comună, iar în vederea înțelegerii evoluției terminațiilor verbale se fac numeroase referiri și aplicații ale diverselor legi fonetice. Considerăm pozitiv faptul că unele exerciții mai dificile sînt însoțite atît de o expunere cuprinzătoare cît și de un exemplu de rezolvare (ex. 301, 307, 308, 315) care constituie indicații și îndrumări deosebit de prețioase.

Prin temele consacrate supinului și infinitivului se urmărește delimitarea condițiilor în care se folosesc aceste forme verbale și precizarea cazului în care stă complementul drept al supinului și al infinitivului iar exercițiile referitoare la participii se ocupă de formarea și folosirea lor, insistînd asupra fenomenelor tîrzii reflectate în acest domeniu.

Capitolul al III-lea, *Particularități sintactice ale limbii slave vechi* (p. 122—130) cuprinde puține exerciții care se referă numai la anumite probleme ale sintaxei în care sînt înglobate și prepozițiile și conjuncțiile.

Capitolul final intitulat *Exerciții generalizatoare* (p. 131—143) prin concepția sa se deosebește structural de celelalte capitole. Cele 107 teme cuprinse în acest capitol nu se referă la acele probleme gramaticale studiate în baza anumitor exemple extrase din diverse monumente de limbă, ci la aprofundarea particularităților grafice, ortografice, fonetice, morfologice și sintactice a trei fragmente ilustrative din: Codex Marianus, Codex Zographensis și Codex Suprasliensis. Acest capitol atît de interesant reprezintă aplicarea cunoștințelor generale la un caz particular.

În continuare (p. 144—153) autoarele prezintă un compendiu al morfologiei slave vechi în care se cuprind tabele sinoptice ale declinării nominale pe teme, parțial declinarea pronumelui, declinarea adjectivelor în formă lungă (determinată), conjugarea verbelor tematice și atematice și declinarea participiilor în formă nominală (nedeterminată).

Lucrarea se încheie cu un glosar sumar (p. 154—169) care cuprinde numai parțial termenii atestați în exerciții.

Trebuie subliniată străduința autoarelor de a elucida cu ajutorul unor exerciții o serie de probleme importante din domeniul limbii slave vechi. Culegerea prezentată este o lucrare valoroasă, care, prin felul cum sînt alcătuite exercițiile, reușește să ușureze asimilarea și aprofundarea capitolelor respective din cursul de limba slavă veche. Se relevă bogăția de exerciții ilustrative selecționate cu deosebită grijă din diverse monumente de limbă slavă veche. Unele observații de concepție sau de amănunt pe care le vom formula în continuare nu afectează întru nimic valoarea lucrării. Astfel, judecînd după succesiunea capitolelor și după concepția generală care dă unitate lucrării socotim că ar fi fost oportun să cuprindă și unele exerciții referitoare la particularitățile monumentelor de redacții slave (slavone) cu privire specială la redacția rusă. Mai evident apare utilitatea acestui capitol dacă ne referim la faptul că un mare număr de exerciții sînt consacrate aprofundării unor monumente canonice. Această aprofundare ar fi fost ușurată de cunoașterea parțială a trăsăturilor redacțiilor, căci slava veche nu poate fi izolată de redacții.

Considerăm că problema subgenului personal trebuia să apară mai bine conturată. La flexiunea numelor nu se face nici o mențiune în legătură cu această trăsătură caracteristică a slavei vechi și unicul substantiv masculin însușit declinat în compendiu (p. 144) este prezentat cu acuzativul identic cu nominativul; la sintaxă, doar o singură întrebare se referă la această particularitate care, prin importanța ei, credem că merită mai multă atenție.

Am subliniat faptul că autoarele au acordat vocalelor reduse o deosebită atenție. Ni se pare că vocalelor nazale, lichidelor silabice *ŕ, ĭ*, metatezei lichidelor în (grupurile

*or, *ol, *er, *el), palatalizării dentalelor și a labialelor — ținând seama de faptul că sînt trăsături esențiale ale foneticii limbii slave vechi — era necesar să li se acorde un volum mai mare de exerciții din care să reiasă mai bine deosebirea și asemănările cu limba rusă.

Nu ni se pare indicat ca declinarea adjectivelor determinate să fie inclusă în lucrare de două ori (p. 78—79 și 147).

Credem că exercițiile consacrate sintaxei ar fi fost mai eficiente dacă s-ar fi acordat o extensiune mai mare construcțiilor sintactice speciale: dativ absolut, dativ cu infinitiv, acuzativ cu infinitiv, pentru a reliefa mai bine trăsăturile specifice ale sintaxei limbii slave vechi.

Glosarul de cuvinte de la sfîrșitul culegerii ar fi fost mai util dacă, pe lângă traducerea termenilor în limba rusă, la fiecare cuvînt s-ar fi specificat ce parte de vorbire este așa cum se procedează în majoritatea glosarelor.

Din punct de vedere al condițiilor tehnice trebuie să subliniem următorul inconvenient: vocala *ы* în tabelul alfabetului (p. 7) ca și în glosar apare scrisă cu regularitate în această formă de pildă: *мытарь, мыто* (p. 161), *крати* (p. 160), *самыши смолы* (p. 166) spre deosebire de tabelul vocalelor (p. 14) și exerciții în care este redată exclusiv prin *ы* ca de pildă: *мыти, мысати, самыши* (p. 112). Textul slav vechi prezintă unele greșeli de tipar dăunătoare. Astfel se relevă redarea vocalei *и* prin *и* ca în exemplele: *наки* (p. 64), *шита* (p. 94), *иш* (p. 98) etc. Toate acestea nu scad însă cu nimic valoarea lucrării ele putînd fi ușor eliminate la o viitoare ediție care, nu ne îndoim, va deveni curînd necesară.

LUCIA DJAMO

JOSEF MACŮREK, K otázce vztahů listiny české, ukrajinské a moldavské v druhé polovině 15. století (Cu privire la problema legăturilor dintre documentele de cancelarie cehe, ucrainene și moldovenești din a doua jumătate a sec. al XV-lea), în „Sborník filologické fakulty“, Brno, 1960, XI, p. 151—159.

De cîțiva ani, prof. Macůrek întreprinde cercetări în domeniul diplomatiei medievale, preocupîndu-se în deosebi de pătrunderea limbii cehe în actele emise în cancelariile feudale din Polonia, Lituania, Ucraina și Moldova, în sec. al XIV-lea al XV-lea. Spre deosebire de cercetările de pînă acum, autorul admite că, în această perioadă, forme de limbă din vechile documente cehe, chiar și din limba slovacă vorbită, au pătruns în formularul actelor de cancelarie din sud-vestul Ucrainei și nordul Moldovei.

După cum a arătat într-un studiu anterior¹, acest proces a început încă din a doua jumătate a sec. al XIV-lea. Împrejurări istorice favorabile au înlesnit pătrunderea spre răsărit a elementelor de proveniență ceacă și slovacă. În primul rînd, dezvoltarea neașteptată a limbii cele literare care, sub influența categorică a mișcării revoluționare husite, a devenit o limbă bogată și cultivată, capabilă să exprime complicate noțiuni teologice și juridice. În a doua jumătate a sec. al XV-lea, în timpul lui Matei Corvin și în perioada stăpînirii jagellone în țările cehe (1471—1526), limba ceacă se bucura de o largă răspîndire teritorială. Ceha era folosită ca limbă diplomatică în Polonia, Lituania, Ucraina și Slovacia. Pe de altă parte, purtătorii ei spre răsărit au mai fost și cehii care se stabiliseră în Volinia cu treburi negustorești sau ca luptători în detașamentele de mercenari, aflați în slujba regilor poloni. Există chiar o serie de documente în limba ceacă, emise de aceste organizații militare feudale. În sfîrșit, emigrația husită și a «fraților cehi» spre răsărit — mai precis spre nordul Moldovei și în părțile răsăritene ale Halicului —, în cursul sec. al XV-lea, a dat un impuls și mai mare răspîndirii ideologiei husite și elementelor de limbă în această parte a Europei.

¹ Cf. K. dějinám česko-ukrajinských a česko-rumunských vztahů 2. pol. 14. a 1. pol. 15. století, în «Slovanské historické studie», Praga, 1959, III, p. 127—184. Vezi prezentarea noastră în «Romano-slavica» V, p. 202—203.

Pe linia acestor cercetări, J. Macůrek a mai publicat două studii, primul intitulat: «Pe urmele limbii literare cehe în sud-vestul Ucrainei la finele sec. al XIV-lea și prima jumătate a sec. al XV-lea» (*Po stopách spisovné češtiny v jihozápadní Ukrajině koncem 14. a v 1. pol. 15. století*, în vol. «Franku Wollmanovi k sedmdesátinám», Praga, 1958, p. 42—62) și celălalt: «În legătură cu limba ceacă literară în Polonia în sec. al XV-lea și la începutul sec. al XVII-lea» (*K otázce spisovné češtiny v Polsku v 15. a poč. 16. století*, în «Slovanské historické studie», IV, 1961, p. 163—261).

Există temeuri istorice care ne îndreptăţesc să admitem că în cursul acestui secol, limba cehă a avut o forţă de atracţie neobişnuită. Era doar limba vorbită de oştile taborite, ale căror victorii răsunătoare au fost tot atâtea lovituri puternice date edificiului feudal din Europa centrală. Numai aşa se explică folosirea ei în cancelaria feudalilor poloni şi litvani. E de presupus, deci, că formularul diplomatic ceh a circulat în aceste părţi, fiind luat ca model mai ales la redactarea actelor externe. În legătură cu aceasta, Macůrek constată că actele externe din cancelaria ucraineană şi a Țării Moldovei, din a doua jumătate a sec. al XV-lea, cuprind elemente de limbă, care se deosebesc de documentele latineşti, poloneze şi maghiare contemporane, apropiindu-se însă de formularul ceh. Se înţelege, că nu e vorba de apropieri şi identităţi întâmplătoare, care şi-ar avea rădăcinile în formele europene ale actului diplomatic, ci de împrumuturi şi legături stricto sensu de la un act la altul.

În susţinerea tezei sale, autorul produce argumente de limbă din analiza unor acte de donaţie, convenţii externe, confirmări şi acordări de privilegii, emise în cancelariile lituană, polonă şi moldovenească, între 1456 şi 1499.

Formele de limbă, subliniate de autor ca provenind din limba literară sau din textele literare cehe, sînt cunoscute în cercetările de pînă acum, însă ele au fost considerate polonisme sau slavonisme, în general. Din comparaţia cu documentele cehe din aceeaşi perioadă, ies aşadar la iveală cuvinte şi construcţii gramaticale, a căror provenienţă ne duce spre formularul diplomatic ceh din evul mediu. Ele au pătruns în răsărit prin intermediul cancelariei poloneze sau al celei maghiare, dar şi direct prin influenţa vechilor texte literare sau a pisarilor chei.

Din actele *cest-ucrainene*, Macůrek citează următoarele forme: *nevymenjaja*, *nevymenjajuči*, *z dani*, *z myty*, *detem ego*, *slušalo i tjało*, *z naŝei voli i rozmyslu*, *s ego dŭkami*, *mlyn mĕstski*, *budut rychlejši*, *počivych knjažat*, *abych tut zostal*, *ažby este pamjatovali*, *dali bog*, *peču maem*, *smeti budut* ş.a., iar din cele moldoveneşti: *gleitovati*, *gleituem*, *na usim svĕtĕ*, *myto žaplatošĭ*, *bez nikotoroju zabavu*, *abychom in myta polechĕli*, *nepriatel utekl*, *urik*, *zabavi*, *chočum tĕ milovati*, *pameti*, *našim listom umrtvom*, *platno prodajut loktem*, *pan nas napomenul*, *upominul*, *ego osvĕcenosti*, *knjaz*, *pakli bychom*, *napomenet*, *valĕiti*, *jako na nich sluši*, *valky počinati jako koli*, *meži*, *kral*, *odpuslit*, *pokoj nebyl zlamán* ş.a.

Însă mai există şi o altă grupă de cuvinte care, după părerea autorului, au pătruns din mediul maghiar sau din graiul slovac în sfera limbii ucrainene scrise ca, de pildă, *chotar*, *urik*, *bantovati*, *urednik*, *varekogo*, *robiti* ş.a.

Încheind acest articol, autorul îşi exprimă speranţa că această teză va trezi noi îmbolduri pentru cercetarea şi aprofundarea problemelor legate de istoria formularului diplomatic medieval din centrul şi răsăritul Europei. În orice caz, sugestiile şi argumentele lui Macůrek deschid noi perspective şi pentru studiul diplomatiei moldoveneşti.

TR. IONESCU-NIŞCOV

JOSEF MACŮREK — MILOŠ REJNUŠ, *K otázce spisovné češtiny v Polsku v 15. a poč. 16. století*. (În legătură cu limba cehă literară în Polonia în sec. al XV-lea şi la începutul sec. al XVI-lea), în „Slovanské historické studie“, Praga, IV, 1961, p. 163—261.

În primul capitol al acestui studiu, autorii se ocupă cu relaţiile istorice ceho-polone din *Perioada prehusită*. Suita acestor relaţii începe cu un tratat de asistenţă mutuală, încheiat la 25 iunie 1395 între Polonia şi Țările cehe, prin care îşi făgăduiau ajutor reciproc în eventualitatea unui atac din afară. Urmează participarea cehilor — se înţelege, mercenari, în genere boiernaşi scăpătaţi şi dornici de aventuri şi pradă — la luptele polonilor cu oştile Ordinului teuton din 1410 (Grünwald) şi 1414, care s-au distins în arta militară a timpului. Printre aceştia s-a remarcat şi Jan Žižka, devenit apoi un vestit conducător de oşti în rîndurile mişcării revoluţionare husite.

La începutul sec. al XV-lea, aceste legături devin foarte strînse şi variate. Înfîinţarea la Praga a unui colegiu lituan de către regina Poloniei, Hedviga (1397), prezenţa studenţilor poloni la Universitatea Carol, ca şi activitatea academică desfăşurată de cîţiva profesori chei la Universitatea din Cracovia deschid perspective noi pentru circulaţia elementelor de cultură. Deşi în Polonia limba latină era atotstăpînită, totuşi odată cu textele latineşti pătrund în curţile feudalilor poloni şi manuscrise cehe. Scrierile reginei Hedviga

erau redactate mai mult în cehă decât în polonă. De asemenea, textele poloneze din sec. al XIV-lea și de la începutul celui următor conțin numeroase bohemisme, iar primele traduceri de texte religioase, cazanii și psaltiri, s-au făcut după originale ceh.

Despre actele de cancelarie însă nu se poate spune același lucru. În timp ce, la sfârșitul sec. al XIV-lea, încep să apară în Cehia acte de cancelarie în limba națională, în Polonia acestea erau redactate în latinește, cu caracteristicile documentului latin din cancelaria feudală europeană. Însă, elemente din formularul diplomatic ceh au pătruns în actele emise în această vreme în cancelaria Haliciului care, începând de la mijlocul sec. al XIV-lea, făcea parte din statul polon. Principatul Haliciului se bucura de o anumită independență, în ceea ce privește problemele interne și sta în strînse legături cu ținuturile ceh și sileziene.

Trecînd la capitolul următor, intitulat *Perioada mișcării revoluționare husite și moștenirea ei* (p. 169—176), autorii profilează momentele istorice mai importante, care au consolidat relațiile ceho-polone începute în sec. al XIV-lea. În cursul anului 1420, atît înainte cit și după izbucnirea războaielor husite, soli cehi sînt trimiși în Polonia, spre a oferi lui Wladislaw Jagello sau cneazului Witold al Lituaniei tronul regatului ceh. Se știe că Wladislaw a primit cu simpatie această ofertă, însă marea nobilime împreună cu ierarhia clericală au făcut front comun împotriva oricăror legături cu Cehia «eretică». Nici chiar Sigismund Koributovici, nepotul lui Wladislaw, sosit la Praga în acest scop, în primăvara anului 1422, cu asentimentul regelui și cu învoirea marelui cneaz Witold, n-a putut rămîne prea mult timp. Deși prezența lui Koributovici în Cehia ar fi constituit un mijloc eficient pentru a schimba raportul de forțe dintre Sigismund de Luxemburg, Ordinul teutonic și Polonia, totuși în anul următor e rechemat de rege împreună cu toată suita lui. Între timp, adversitatea față de mișcarea husită devenise atît de puternică în Polonia, încît la 4 aprilie 1424, regele semnează așa zisul edict de la Wieluń, prin care adepții husitismului sînt urmăriți și pedepsiți.

Cu toate acestea, punțile n-au fost rupte definitiv. Husiții continuă să intervină în relațiile interne ale Poloniei și pînă la urmă încep negocieri cu Świdrigail, adversarul lui Witold. În 1431, se ajunge din nou la încheierea unui tratat de asistență mutuală între husiți și Wladislaw — tratat îndreptat împotriva Ordinului. Peste doi ani (1433), cînd Jan Capek se urnește în fruntea detașamentelor taborite spre ținuturile baltice, i se alătură și unități ale armatei poloneze. De acum înainte, trecerile dintr-o parte în alta sînt foarte frecvente, mai ales de către participanții la luptele cu teutonii, purtate între 1454—1466.

Un moment istoric foarte important pentru evoluția ulterioară a relațiilor ceho-polone îl constituie domnia lui Jiří de Poděbrad (1458—1471). Din cauza vrăjmășilor interne, dar și încolțit de furia papală, Jiří de Poděbrad încheie un tratat de alianță cu Cazimir al IV-lea care, interesat fiind în problema succesiunii la tronul regatului ceh, rămîne fidel obligațiilor luate prin acest tratat. După moartea lui Jiří de Poděbrad, la 22 mai 1471, fiul lui Cazimir, Wladislaw al II-lea, deși în vîrstă numai de 4 ani, e ales rege al țărilor ceh.

Odată cu pîtrunderea predicatorilor husiți în Polonia, e de presupus că aceștia duceau cu ei și texte religioase în limba cehă. Cea dintîi traducere a bibliei în limba polonă (1455) — așa zisa biblie a reginei Sofia — s-a făcut după un original ceh. Împrejurările istorice, amintite mai sus, crează însă condiții favorabile pentru evoluția formularului diplomatic din perioada husită. Nu există nici un act de cancelarie din această vreme scris în limba polonă, în schimb s-a păstrat un număr apreciabil de acte în cehă.

Apariția documentelor în limba cehă pe teritoriul Poloniei se datorește atît monumetelor literare, cit și faimei de care se bucura limba cehă. După înfrîngerea mișcării revoluționare husite, tot mai des se redactează acte de cancelarie și scrisori în limba națională, mai ales în perioada domniei lui Jiří de Poděbrad. Începînd din 1432, folosirea limbii ceh în cancelaria feudală din Silezia era un lucru obișnuit. În sfîrșit, o incontestabilă influență pozitivă s-a exercitat, în acest sens, și din partea cancelariei ungare și slovace unde, începînd de pe la 1430, actele oficiale erau redactate în cehă.

Din punct de vedere cronologic, primul act în limba cehă, provenit de la un străin, este o scrisoare a lui Sigismund Koributovici, adresată lui Oldrich Rožemberk, la scurt timp după sosirea sa la Praga. Din 1429 s-a păstrat o altă scrisoare, iar din 1431 două scrisori aparținînd cneazului Świdrigail. Însă diplomația cehă s-a îmbogățit cu o colecție întreagă de scrisori provenite de la mercenarii cehi, care au luat parte alături de poloni la luptele împotriva Ordinului, în perioada așa zisului război de 13 ani (1454—1466), în bazinul Vistulei de Jos. O serie de alte acte au fost redactate în cancelaria curții regale, avînd ca obiect angajarea mercenarilor sau împrumuturi pentru nevoile militare.

În cap. III, *Despre perioada jagellonă* (p. 176—212), autorii trec în revistă cele mai importante evenimente istorice generate de federația dinastică jagellonă, dintre 1471—1526. A fost o colaborare ceho-polonă, care a durat mai bine de o jumătate de veac, în timpul căreia, fiecare din cele două popoare slave și-a urmat destinul său propriu. În această perioadă, Polonia era o mare putere europeană, a cărei prietenie era căutată până și de curia papală. Prezența unui jagellon în fruntea Coroanei cehă — devenit apoi din 1490 și rege al Ungariei — consolidează și ridică prestigiul țărilor cehă pe plan extern. Se înțelege, că evoluția relațiilor dintre cele două țări nu s-a desfășurat întotdeauna la același nivel istoric. Forțe străine au intervenit deseori în mersul firesc al evenimentelor. De aceea și autorii, trecând la menționarea actelor și scrisorilor redactate în Polonia, împart epoca dinastiei jagellone în două perioade.

I. Din prima perioadă (1470—1490) s-au păstrat următoarele colecții: a) scrisori regale redactate în anii 1471—1488, b) scrisorile voievodului din Sandomierz și ale starostelui din Cracovia, Jakub z Dębna, c) scrisorile feudalului Komorovsky în chestiunile privitoare la Slovacia din 1476, 1479 și 1480, d) scrisorile pircălabului de Cracovia, Mikulaš Synovec, e) scrisorile mercenarilor polonezi din 1486 și f) scrisorile unor cehi, aflați în misiuni diplomatice în Polonia.

II. În cursul celei de-a doua perioade (1490—1526) s-au scris cele mai multe acte și scrisori în limba cehă pe teritoriul Poloniei: a) actele emise de cancelaria regală și scrisorile suveranului polon din această perioadă, b) actele și scrisorile redactate de înalții dregători polonezi, c) feudații poloni stabiliți în regiunea Opavei, d) diferite personalități care activau în mișcarea umanistă a timpului, e) o serie de mercenari proveniți din mica nobilime polonă, care și-au desfășurat activitatea în principatul Haliciului, f) în sfârșit scrisorile citorva căpetenii de lefegii cehi, aflați în slujba feudalilor poloni.

Această bogată activitate cancelaristă și epistolară în limba cehă a fost înlesnită și condiționată de o serie de fapte istorice, dintre care cele mai de seamă merită a fi semnalate aici: a) la 29 iunie 1471, dieta de la Kutna Hora a trimis o solie în Polonia, spre a anunța pe Wladislaw al II-lea de alegerea sa ca rege al Coroanei cehă. Înminind viitorului rege mesajul dietei, solii au spus atunci printre altele: « în tot regalul nostru se folosește numai limba slavă și nici chiar în actele publice nu-i îngăduit să se întrebunțeze o altă limbă străină » (p. 201); b) legăturile directe și practica diplomatică din cancelaria cehă, precum și exemplul limbii cehă devenită limbă oficială în Silezia superioară; c) o influență indiscutabilă a avut și uzanța diplomatică din ținuturile Osvětim și Zátor, care în a doua jumătate a sec. al XV-lea au fost smulse Sileziei și alipite la statul polon; d) un rol pozitiv a avut, în această privință, și prezența mercenarilor cehi în Polonia, ca și îndelungata colaborare militară dintre cele două țări; e) un exemplu, care se cerea imitat, a fost desigur și practica folosită în cancelaria ungară între 1470—1490. Întreaga corespondență a lui Matei Corvin cu Moravia și Silezia se făcea în limba cehă.

* * *

Relațiile și faptele istorice analizate în studiul de față sînt mult mai numeroase și neîncăpătoare într-o scurtă prezentare ca aceasta. Socot totuși că cele de mai sus constituie un material suficient de convingător, pentru a subscire, fără nici o rezervă, împreună cu autorii, la următoarea concluzie: după înfrîngerea mișcării revoluționare husite, limba cehă continuă să se dezvolte și să se îmbogățească cu forme și expresii noi, devenind în cursul sec. al XV-lea și la începutul celui de-al XVI-lea limba oficială în cancelaria feudală din Europa centrală (Cehia, Moravia, Silezia, Slovacia, Ungaria, Polonia și Lituania). Folosind o metodă strict științifică, autorii au legat în chip convingător elementele de cultură feudală de neconținutul pendulare a relațiilor istorice dintre țările cehă și Polonia, realizînd astfel un studiu foarte instructiv. El poate constitui un model și pentru cercetările de diplomatică rominească din perioada feudală.

Partea a doua acestui studiu cuprinde un număr de 67 anexe, scrisori și acte de cancelarie dintre 1422 și a doua jumătate a sec. al XVI-lea.

TR. IONESCU-NIȘCOV

ВОПРОСЫ СЛАВЯНСКОГО ЯЗЫКОЗНАНИЯ (Probleme de lingvistică slavă), fasc. 5, Moscova, 1961, 200 pag.¹

Cele nouă studii publicate în volumul de față tratează diverse aspecte actuale ale raporturilor lingvistice balto-slave (articolele semnate de J. Otrębski, V. A. Dibo,

¹ Cf. recenzie la fasciculele 1—4 semnată de G. MIHĂILĂ, în SCL, XI, 1960, nr. 2, p. 284—289.

V. N. Toporov, I. Kazlauskas și V. M. Illici-Svitici), chestiuni de etimologie slavă (V. F. Mareș, G. P. Klepikova și O. N. Trubaciov) și problema împrumuturilor lexicale din limbile finice de pe litoralul Mării Baltice în limba rusă veche (contribuția lui D. N. Șmeliov).

În cele ce urmează vom discuta mai detaliat studiul lui J. Otrębski, legat de problema vechilor relații lingvistice balto-slave, studiu intitulat *Limba iatvingilor* (p. 3—8).

Autorul și-a asumat sarcina de a defini poziția lingvistică a iatvingilor în cadrul celorlalte idiomuri baltice și raportul ei cu limbile slave. Pentru rezolvarea acestei probleme controversate J. Otrębski folosește datele restrinse puse la dispoziție, pe de o parte, de dialectele lituaniene de pe teritoriul locuit anterior de iatvingi (e vorba de particularități produse sub acțiunea substratului iatving), iar pe de altă, de toponimia regiunii respective. Particularitățile fonetice caracteristice dialectelor lituaniene din zona substratului iatving ar fi: 1) diftongul *ei*, în loc de *ie*; 2) *s, z*, în loc de *š, ž* din baltica comună. De aici autorul conchide că limba iatvingilor era mai apropiată de vechea prusiană, decât de lituaniană și letonă. Dar iatvinga posedă, cum bine arată J. Otrębski, și particularități comune cu limbile slave. Este vorba, ca și în vechea prusiană, de: 1) prezența lui *s, z*, în loc de lit. *š, ž* < i.-e. **k', g'* și c, *dz* < **tj, *dj* (ca în poloneză); 2) transformarea palatalelor *t', d'* în *k', g'* (și procesul invers al trecerii lui *k', g'* la *t', d'*), fenomen petrecut și în limbile slave de est și de sud. După cum se știe, în limbile slave de est o consecință a acestui proces a constituit-o prefacerea lui **tj, *dj* (prin faza *t', d' > k', g'*) în *č, (d) ž*: cf. rus. *сеча* < **svetja*, *мечка* < **medja*¹.

Folosind materialul lingvistic și toponomastic, J. Otrębski ajunge la concluzia că iatvinga a constituit puntea de tranziție între limbile baltice și slave. În orice caz, acest caracter trebuie atribuit iatvingei într-o măsură mai mare decât limbii vechilor prusieni (v.p. 6), care de asemenea posedă particularități în comun cu limbile slave.

Autorul menționează apoi influența slavă de est și polonă asupra iatvingilor, dar și cea exercitată de idiomul acestora asupra polonezei. Prin influența iatvingă J. Otrębski explică scindarea teritoriului lingvistic polon în două: de est și de vest. Această influență s-a exercitat pe teritoriul de est în regiunea Mazowsze și Małopolska. Nu întimplător aici predomină, ca și la iatvingi, pronunțarea consoanelor *s, z, c* (și *zdz*), în loc de *š, ž, č* (și *ždž* < **zdj*) (v.p. 7).

Trebuie spus că ipoteza formulată de lingvistul polon în studiul de față are o mare șansă de veracitate. Într-adevăr, în rîndul limbilor slave nu există nici una care să poată fi considerată ca făcînd trecerea spre idiomurile baltice. Această punte de tranziție era, deci, normal să fie căutată pe teritoriul lingvistic al balților. Față de cercetările mai vechi, potrivit cărora limba aceasta trebuia să fi fost letona sau prusiană, argumentele invocate de J. Otrębski sînt mult mai verosimile². După părerea noastră, rămîne încă deschisă problema raporturilor dintre vechea prusiană și iatvingă.

Fără să fie complet, studiul lingvistului polon prezintă o importanță deosebită pentru problema teritoriului unde a avut loc contactul între slavi și baltici, pentru istoria și clasificarea limbilor baltice, pentru istoria și dialectologia polonă și, în fine, pentru problemele teoretice legate de acțiunea substratului în viața limbilor și dialectelor.

Celelalte studii publicate în ultima fasciculă a «Problemelor de lingvistică slavă» vădese preocupări intense de lingvistică comparativ-istorică (balto-slavă și indoeuropeană).

Astfel, în articolul lui V. A. Dîbo, foarte bogat în fapte, este tratată problema *reducerii cantității* vocalelor și sonantelor în *limbile italo-celtice*, relevîndu-se importanța acestui fenomen pentru accentul și intonația din balto-slavă și alte idiomuri indo-europene (p. 9-34).

Studiul lui V. N. Toporov (p. 35—70) este consacrat *evoluei verbului slav și baltic*. Cam în aceeași vreme o lucrare similară, dar de proporții mai reduse, a publicat Chr. S. Stang³, pe care autorul nostru n-a avut cum s-o consulte⁴.

În ampla cercetare a lui I. Kazlauskas (p. 71—107) este discutată istoria *substantivelor cu tema în -i- în lituaniană*. Analiza acestui proces în limbile baltice, în primul rînd în lituaniană, care a păstrat un sistem de declinare mai vechi și mai bogat în teme în -i-,

¹ Consoanele **c', (d) ž*, s-au obținut însă, precum se știe, și din **k', g'*, ca rezultat al primei palatalizări a velarelor. Vezi și J. OTRĘBSKI, *Gramatyka języka litewskiego*, vol. I, Varșovia, 1958, p. 354—357.

² Că iatvinga este mai apropiată de limbile slave decât vechea prusiană, autorul o arătase deja în studiul: *Zagadnienie galindów*, Extras din vol. «Studia historica w 35 — lecie pracy naukowej Henryka Łomianskiego», p. 39—40. Vezi și articolul de toponimie *Dūlgas*, publicat de același autor în «Beiträge zur Namenforschung», Jg. 8, 1957, p. 280—281.

³ *Zum baltisch-slavischem Verbum*, «International journal of slavic linguistics and poetics», IV (1961), p. 67—74. Autorul este cunoscut prin cercetări în acest domeniu, cf., de exemplu, *Das slavische und baltische Verbum*, Oslo, 1942.

⁴ Studiul lui V. N. Toporov a fost definitivat în anul 1957 (cf. p. 70).

permite să se facă considerații interesante cu privire la evoluția acestor teme în limbile slave, pe terenul cărora fenomenul respectiv nu poate fi urmărit în toate etapele desfășurării lui.

În continuare, volumul cuprinde studiul lui V. M. Illici — Svitici, în care autorul se ocupă pe larg (p. 108—137) de *tipurile de rădăcini verbale terminate, în limbile baltice, în sonante, de funcțiunea și originea rădăcinilor respective*.

Lingvistul ceh V. F. Mareš discută (p. 138—148) raportul dintre *vydova* și *vydovica* în diverse limbi și dialecte slave, G. P. Klepikova (p. 149—185) — etimologia unor denumiri slave de păsări (*аист, ласточка, ворон*), iar O. N. Trubaciov (p. 186—190) — denumirea tribală *углич*.

Fascicola se încheie cu articolul lui D. N. Šmeliov (p. 191—199), în care sint examinate *împrumuturile din limbile finice de pe litoralul Mării Baltice în limba rusă veche*.

* * *

După cum vedem, colectivul de redacție al ultimei fascicule din «*Вопросы славянского языкознания*»¹ vedește o preocupare susținută în selectarea temelor și a problematicii studiilor, pe care le publică. Relevăm caracterul unitar al volumului și înalta ținută științifică a articolelor. Ele constituie contribuții valoroase la cercetarea diverselor probleme de lingvistică comparativă-istorică a idiomurilor slave și baltice în raporturile lor cu celelalte limbi și dialecte indo-europene.

A. VRACIU

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ, повремени спис за словенску филологију, vol. XXIV, 1959—1960, Belgrad, VII + 526 p. + 1 pl.

Volumul de față, ca și volumele precedente², cuprinde studii cu o tematică variată, axată, mai ales, pe cercetarea diferitelor aspecte ale limbii sîrbocroate și a problemelor adiacente. Materialul este grupat în următoarele capitole: «*Studii și articole*», «*Critică*», «*Cronică*», «*Bibliografie*», «*In memoriam*», iar la sfîrșitul volumului se află un indice de materii, unul de cuvinte și altul de nume.

O bună parte a capitolului «*Studii și articole*» este rezervată prezentării moștenirii lingvistice a regretatului academician A. Belić³. Aici sint publicate articolele: *Дело Александра Белића*, p. 1—14 (*Opera lui Alexandar Belić*) al lui M. Pavlović, *Осерт на Белићеву учење о језику*, p. 15—48 (*Privire asupra concepțiilor despre limbă ale lui A. Belić*) al lui M. Stevanović și *Bibliografija lucrańil profesorului Aleksandar Belić*, p. 49—84, întocmită de Irena Grickat. În aceste articole se subliniază preocupările multiple și intensa activitate depusă de lingvistul iugoslav⁴, precum și contribuția de seamă adusă de el la dezvoltarea lingvisticii iugoslave, în special, și a slavisticii și lingvisticii, în general.

Alte patru articole abordează diferite probleme ale dialectologiei iugoslave. În articolul dialectologului sloven R. Kolarić *Slovenska dijalektologija*, p. 213—224, (*Dialectologia slovenă*) se face o succintă prezentare a stadiului cercetărilor asupra dialectelor limbii slovene, analizîndu-se în mod critic rezultatele obținute pînă acum. Autorul insistă în mod deosebit asupra problemelor legate de stringerea materialului pentru *Atlasul lingvistic sloven*, acțiune începută în anul 1945 din inițiativa cunoscutului dialectolog Fr. Ramovš. Materialul va fi cules, pe baza unui chestionar format din 870 întrebări, din 312 localități. În 1958 se culesese deja material din 176 puncte. Milija Stanić, în articolul *О неким неакцентувањим дужицама (и краткоћама) у ускочком говору*, p. 307—319, (*Despre unele vocale lungi (și scurte) neaccentuate în graiul uscocilor*), expune, pe baza unui bogat material, grupat pe categorii de cuvinte, unele deosebiri dintre acest grai (situat la est de localitatea Drobňjak) și limba literară, în ceea ce privește cantitatea vocalicelor. Principala deosebire constă în aceea că graiul uscocilor prezintă, într-o serie de cazuri, vocale lungi în locul celor scurte corespunzătoare din limba literară. Berislav M. Nikolić se ocupă, în articolul *Придевски акценат у маџванском говору*, p. 321—326, de particulari-

¹ V. N. Toporov (redactor responsabil), S. B. Bernstein, R. M. Teitlin (secretar responsabil) și E. V. Česko.

² Vezi recenzia noastră la volumele XXII și XXIII în «*Romanoslavica*», VI, p. 297—302

³ Vezi necrologul publicat de MIRCO JIVCOVICI în «*Limba romînă*», nr. 4, 1960.

⁴ Numărul lucrărilor publicate de A. Belić trece de 600.

tățile pe care le prezintă accentul adjectivelor în graiul din Mačva, oprindu-se în mod special asupra explicării lor din punct de vedere istoric, iar Dušanka Ignjatović, în articolul *O jednom nezabeleženom dijalekatskom tipu s osertom na buduće vreme uopšte*, p. 327—357 (*Despre un tip dialectal de viitor, neatestat până acum, cu privire la timpul viitor în general*), face o documentată analiză morfologică și sintactică a tipului de viitor exprimat prin prezentul precedat de conjuncția *da*, formă notată de autoare în localitatea Gornja Banjana din Serbia apuseană.

În articolul *Nord et Sever*, p. 251—264, lingvistul Y. E. Boeglin supune unui amănunțit examen etimologic cele două cuvinte folosite pentru desemnarea noțiunii de « miazănoapte ». El ajunge la concluzia că în timp ce termenii folosiți pentru denumirea celor trei puncte cardinale est, vest și sud sînt, mai mult sau mai puțin, în legătură cu soarele, etimologia cuvintelor *Nord* și *Sever* trebuie căutată în rădăcinile *Nor-* și *Sver-* cuprinse în numele țărilor scandinave Norvegia și Suedia (*Svering*), cu specificarea că aceste rădăcini ar fi avut sensul de « partea dinspre apă (a pămîntului) ». Tot studii etimologice amănunțite sînt și articolele: *Узвик «варда» и неке изведеније од те речи*, p. 289—306 (*Interjecția «varda» și unele derivate de la acest cuvînt*) al tinerei cercetătoare Biljana Šljivić-Šimšić și *Sloven. in kajk. Purga-purga*, p. 359—362, al lui R. Kolaric.

Articolul lui M. Pavlović *Опозитно условљена диминутивност*, p. 225—230 (*Diminutivele condiționate opozițional*) este consacrat studierii unor probleme privind modul de realizare al sensului diminutiv și condițiile în care sufixele diminutive pierd acest sens. Autorul analizează valorile sufixului sîrbocroat -ica în limba contemporană, sprijinindu-se pe material din limbile franceză și albaneză.

Filologia este prezentă în acest capitol prin articolele *Ватикански свитак*, p. 247—250 (*Pergamentul de la Vatican*) al lui Đorđe Sp. Radojić și *Неке језичке и правописне црте Ватиканског хрватског молитвеника*, p. 281—287 (*Unele particularități ortografice și de limbă ale Molitvenicului croat de la Vatican*) al lui Dragoljub D. Jeremić. Bazîndu-se pe unele particularități de limbă și pe unele referiri cuprinse în pergamentul de la Vatican¹, Đ. Sp. Radojić evidențiază proveniența lui sîrbă și-l datează între anii 1346—1365. Pergamentul fusese datat de Jagić ca provenind din secolul al XII-lea și de Krasnoselțov ca provenind din secolul al XV-lea. Molitvenicul croat din Vatican scris cu alfabet latin, arată D. D. Jeremić, prezintă unele trăsături de limbă care duc spre concluzia că a fost scris în regiunea Dubrovnicului la sfîrșitul secolului al XIV-lea și în primul deceniu al secolului al XV-lea.

Jerzy Ślizinski ne prezintă un moment din relațiile culturale sîrbo-polone în articolul *Z kontaktów Wuka Stefanowicia Karadžicia z Polakami*, p. 201—212. I. Pudić — un aspect al relațiilor lingvistice sîrbo-germane în articolul *Немачки утицај у делима М. А. Рељковића*, p. 265—280 (*Influența germană în operele lui M. A. Reljković*), iar Mitar Pešikan tratează o problemă de istorie a scrierii slave în articolul *О означавању «ј» у првобитној словенској азбуци*, (*Despre notarea lui j în primul alfabet slav*).

Tot la capitolul « Studii și articole » este publicat și un amplu studiu de sintaxă a verbului francez, semnat de Vlado Drasković: *Инфинитив иза предлога «а» и «де» као допуна финитном глаголу у француском језику*, p. 85—200 (*Infinitivul precedat de prepozițiile a și de ca complement al verbului în limba franceză*).

La capitolul « Critică » I. Grickat recenzează studiul lui P. A. Dmitriev asupra propoziției atributive în limba sîrbocroată (p. 363—374)², M. Pavlović — lucrarea lui Alfred Zareba *Nazwy barw w dialektach i historji języka polskiego*³, p. 374—377, Anica Šaulić — cartea lui Sadovnikov *Zagadki russkogo naroda*, Moscova, 1955, 333 p. (p. 377—383), Berislav M. Nikolić — cele două ediții, sîrbocroată⁴ și germană⁵, ale *Dialectologiei* lui P. Ivić (p. 383—386), Y. E. Boeglin — *Toponimia franceză* a lui Albert Dauzat⁶ (p. 386—387).

La capitolul « Cronică » Berislav Arandelović-Živković publică o cronică de la cel de al II-lea Congres al slavistilor iugoslavi, ale cărui lucrări s-au desfășurat la Zagreb între 23 și 24 septembrie 1959.

¹ Pergamentul cuprinde liturghia lui Ioan Gură-de-Aur.

² Vezi P. A. DMITRIEV, *Особенности построения сложного предложения с „определятельным придаточным в сербохорватском языке“* în „Ученые записки“, пг. 250, серия филологических наук вып. 44. Славянское языкознание, Leningrad, 1958, p. 56—114.

³ Lucrarea a apărut în seria « Prace językoznawcze », Wrocław, 1956.

⁴ Vezi Dr. PAVLE IVIĆ, *Dijalektologija srpskohrvatskog jezika (Увод и италијанско наречеј)*, Матица српска, Нови Сад, 1956, 218 p. + 1 hartă.

⁵ Vezi PAVLE IVIĆ, *Die serbokroatischen Dialekte, ihre Struktur und Entwicklung*. Erster Band: *Allgemeines und die stohavische Dialektgruppe*, Mouton & CO. (S — Graven, Hage, 1958), 325 p. + 1 hartă.

⁶ Vezi ALBERT DAUZAT, *La Toponymie Française*, éd. Payot, Paris, 1946, 135 p. + 8 hărți.

La capitolul « Bibliografie » (p. 395—499) este prezentată bibliografia pe anul 1958 a lucrărilor de filologie slavă și indoeuropeană apărute în Jugoslavia și în publicațiile slovene din Triest și Celovac. Lista bibliografică cuprinde 960 de titluri. Aproape fiecare titlu de lucrare este urmat de o scurtă prezentare a conținutului.

D. GĂMULESCU

MIROSLAV IANAKIEV, Българско стихознание (Versificația bulgară), Sofia, 1960, 231 pag.

În trecut problemele versificației bulgare au fost puțin studiate. Primul cercetător care a inițiat studiile în acest domeniu a fost Nikola Naciöv, care publică în anul 1895 o lucrare privitoare la structura versului în poezia populară.

Unele observații interesante referitoare la poezia populară sint cuprinse în teza de doctorat a lui Stoian Giugev¹, ca și în studiile folcloristice ale lui Mihail Arnaudov (1934).

De asemenea, creația citorva poeți bulgari a constituit obiectul unor preocupări ale Nadei Sakázova, Stepan Pop Vasiliev și Emanuil Pop Dimitrov. Astfel, într-o lucrare publicată la Sofia în anul 1920 N. Sakázova se ocupă de muzicalitatea poeziei lui P. Iavorov, iar E. P. Dimitrov, într-un studiu mai amplu, publicat în « Anuarul Universității din Sofia » (1943), de versificație în general, cu referiri speciale la poezia bulgară.

Cu metode noi, elaborate mai cu seamă în cadrul lingvisticii structurale, metrica bulgară este studiată, în comparație cu cea rusă, într-un articol publicat de R. O. Jakobson în « Volumul omagial Liubomir Miletici », apărut la Sofia în anul 1933.

După eliberarea Bulgariei cercetările de versificație cunosc, ca și alte studii de teorie literară și de lingvistică, o amploare din ce în ce mai mare. Putem menționa de exemplu, cercetările întreprinse de autorul cărții de față și de O. Deikova (1948, 1957) asupra structurii versului în opera poetului revoluționar Nikola Vapțarov. De asemenea, merită a fi relevat studiul acad. E. Gheorghiev (1960) cu privire la ritm în poezia populară bulgară.²

Dar cea mai amplă cercetare în acest domeniu o constituie, fără îndoială, prezenta monografie a lui M. Ianakiev. Pe baza unei analize concrete și scrupuloase a poeziei bulgare autorul elaborează și o nouă metodă de studiere a categoriilor cu care operează versificația.

După părerea lui M. Ianakiev (p. 3), în teoria versificației vor putea fi obținute rezultate fructuoase numai după efectuarea, în prealabil, a unor cercetări statistice. Ocupându-se, în altă parte a cărții (p. 85—88), de metodele cu ajutorul cărora trebuie să fie inițiate asemenea cercetări, M. Ianakiev subliniază, cu deosebită pregnanță, importanța metodei statistice. Această metodă nu este însă aplicată de autor pe măsura așteptărilor. De altfel, din examinarea lucrării nu reiese suficient de clar raportul dintre domeniul lingvisticii sincronice și cel al versificației.

Interesantă este, în schimb, ideea subliniată de M. Ianakiev (p. 16 și urm.) că specialul în metrică este obligat să cunoască cît mai profund latura sonoră a vorbirii omenești.

Este locul să amintim că lipsurile unor teorii emise în legătură cu problemele versificației au fost provocate mai ales de faptul că autorii lor nu stăpîneau îndeajuns domeniul foneticii. Cu acest prilej M. Ianakiev subliniază că trebuie luate neapărat în considerație cele mai noi realizări ale foneticii.

Într-adevăr, în ultima vreme cunoștințele noastre despre latura sonoră a limbajului uman s-au îmbogățit în mod considerabil, mai cu seamă în urma aplicării metodelor experimentale (instrumentale) din ce în ce mai perfecționate. Autorul ține seamă de ele, fapt care-i permite să facă numeroase observații, cu caracter general sau particular, în diversele capitole ale lucrării.

După ce definește obiectul disciplinei (teoria versificației) și explică noțiunile de bază cu care operează aceasta, M. Ianakiev discută, cu multă competență, probleme variată a căror însemnătate în metrică este incontestabilă. Este vorba, între altele, de analiza sunetului vorbit, de silabă, cantitate, intonație, pauză, accent logic (al frazei), ritm și măsură (metru) etc. Urmează apoi studierea raportului dintre estetică și ritm, problema interpretării ritmului și a creației poetice, tehnica versificației, metodele de investigație specială, versul în poezia populară bulgară ș.a. În afară de aceasta, autorul schițează și unele momente mai importante din evoluția versificației bulgare, așa cum se manifestă ea în opera unor

¹ *Rhythme et mesure dans la musique populaire bulgare*, Paris, 1931.

² *Ритмичните основи на българското народно стихосложение*, în *Езиковедско-стихословни изследвания* в памет на академик Стоян Романски, Sofia, 1960, p. 793—811.

poeți reprezentativi ca Hristo Botev, Ivan Vazov, Pencio Slaveikov, Peiu Javorov, Nikolai Liliev, Dimco Debeleanov, Hristo Smirnenki și Elisabeta Bagreana. (Structura poeziei lor este analizată de M. Ianakiev la p. 138—215).

În tratarea tuturor problemelor legate de versificație autorul vine cu puncte de vedere noi, ceea ce mărește valoarea cărții. Nu găsim însă totdeauna justificată folosirea unei terminologii particulare, prea complicate, pretențioase, mai ales acolo unde ea nu spune nimic deosebit. Ne întrebăm dacă era nevoie ca semnalul izolat (cuvîntul) în procesul comunicării orale să fie denumit *fema* < gr. $\varphi\eta\mu\iota$ « vorbesc » (v. p. 28—42).

Pe de altă parte, avem impresia că lucrarea este uneori eclectică. Autorul încearcă să aplice aici diferite noțiuni elaborate nu numai în cadrul teoriei informației, ci și în acela al curentelor structuraliste, fără să-și definească însă în mod clar poziția.

O calitate demnă de relevat o reprezintă utilizarea, întemeiată, a datelor furnizate de teoria literaturii și lingvistica generală, în măsura în care aceste discipline vin în contact. În ceea ce privește datele lingvisticii, M. Ianakiev se dovedește bine documentat în cuceririle mai noi, obținute mai cu seamă datorită aplicării teoriei informației.

Putem spune că prezenta monografie inițiază o etapă nouă în cercetarea problemelor de versificație bulgară. Actualitatea cercetărilor de acest gen rezultă și din faptul că problemele de versificație ocupă un loc de seamă în tematica celui de-al V-lea Congres Internațional al Slavistilor. Între altele, sînt prevăzute comunicări axate pe aspectul istoric, comparativ-istoric și tipologic al versificației slave: originea versului slav, influența reciprocă între versul popular și cult în istoria literaturilor slave, raportul dintre versificație și particularitățile prosodice ale limbilor slave, problema ritmului, istoria și analiza comparativă a rimelor etc.¹ O contribuție valoroasă la elucidarea uneia dintre aceste probleme o constituie și monografia de față a lui M. Ianakiev.

A. VRACIU

EUFROSINA DVOICENKO MARKOVA, Prima versiune rusească din opera lui C. Negruzzi («Cultura Moldova», 1961, nr. 53, p. 4).

Revista «Cultura Moldovei», 1961, Nr. 53, p. 4, care apare la Chișinău, publică o foarte interesantă informație literară despre cunoscuta năvălă istorică a lui Costache Negruzzi, *Alexandru Lăpușneanu*. Nota se intitulează: *Prima versiune rusească din opera lui C. Negruzzi* și e semnată de Eufrosina Dvoicenko-Markova, cercetătoare la Institutul de literatură universală din Moscova și o bună cunosătoare a relațiilor istorice și literare romîno-ruse. Pînă acum, s-a crezut că prima tălmăcire în limba rusă a acestei năvăle s-a făcut în 1922 (vezi I. Osadcenko, *Prezența lui Costache Negruzzi în presa rusă din sec. al XIX-lea*, în «Limba și literatura moldovenească» 1958, 2, p. 13), însă autoarea a descoperit că faptul acesta s-a petrecut cu mult mai înainte și anume în 1859.

La această dată, Boleslav Hasdeu, unchiul lui Bogdan P. Hasdeu, a transpus în limba rusă năvăla lui Negruzzi. Ea se intitulează: *Aleksandr Lopusnean (1564—1569)* și a fost publicată în «Семейный круг» Petersburg, 1859, 8, p. 149—172. Versiunea rusă e, de fapt, o prelucrare a celei romînești, însă cu toate acestea Boleslav Hasdeu n-a găsit de cuviință să menționeze nimic despre existența numelui lui Costache Negruzzi. Cred însă că autoarea trebuia să tragă o concluzie din acest fapt.

TR. I-NIȘCOV

¹ Vezi tematica congresului, în Rsl., VI, 1962, p. 307—311.

VIII CRONICA

COLOCVIUL INTERNAȚIONAL DE CIVILIZAȚII BALCANICE

(Sinaia, 9—14 iulie 1962)

La începutul lunii iulie 1962 s-au desfășurat, timp de o săptămână, lucrările Colocviului internațional de civilizații balcanice, organizat de Academia R.P.R. și de Comisia națională română pentru U.N.E.S.C.O. și susținut de Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură. La lucrările colocviului au prezentat comunicări și au participat la discuții savanți din 16 țări — din Peninsula Balcanică (Albania, Bulgaria, Grecia, Iugoslavia, România, Turcia), din Orientul Apropiat (Iran, Liban) și din alte țări ale Europei (Uniunea Sovietică, Polonia, Cehoslovacia, Ungaria, Franța, Italia, Anglia, Austria).

Lucrările colocviului au fost deschise de acad. Athanase Joja, președintele Academiei R. P. Române și președinte al Comisiei naționale române pentru U.N.E.S.C.O. Acad. Tudor Vianu, secretar general al Comisiei naționale, a expus obiectivele și programul colocviului, care a cuprins două mari teme: *Unitatea și diversitatea civilizațiilor balcanice* și *Contribuția lumii balcanice la legăturile dintre Orient și Occident*. Participanții la colocviu au fost salutați de dl. N. Bammate, reprezentantul directorului general al U.N.E.S.C.O., care a adus mulțumiri autorităților române pentru buna organizare a colocviului, iar la încheierea lucrărilor a formulat concluziile și angajamentele sale în numele U.N.E.S.C.O.

În cadrul colocviului au fost prezentate 26 de comunicări de o înaltă ținută științifică, atingând o serie de probleme generale ale istoriei, civilizației, artei, literaturii și limbilor popoarelor balcanice.

Astfel, dintre comunicările de istorie și arheologie pot fi citate: acad. Em. Condurachi (România), *Influențe grecești și romane în Balcani*; acad. C. Daicoviciu (România), *Importanța civilizației dace*; acad. Wl. Antoniewicz (Polonia), *Culturile neolitice de ceramică pictată în Polonia*; prof. N. Todorov (Bulgaria), *Structura etnică a orașelor medievale balcanice*; prof. A. Daskalakis (Grecia), *Elemente comune ale mișcărilor de eliberare a popoarelor balcanice*; prof. A. Tamborra (Italia), *Lumea balcanică, Italia și relațiile dintre Orient și Occident din epoca Reformei și a Contrareformei până la trezirea naționalităților în sec. al XIX-lea*; prof. A. S. Tveritinova (U.R.S.S.), *Importanța surselor orientale pentru istoria popoarelor balcanice*; prof. I. Perenyi (Ungaria), *Coezența civilizațiilor balcanice*; prof. I. Hrbeek (Cehoslovacia), *Slavii balcanici și țările arabe și altele*.

Alte comunicări au avut ca obiect istoria artelor și a literaturii popoarelor balcanice și interacțiunea dintre ele. Printre acestea menționăm: acad. G. Opreșcu (România), *Artă românească în contextul artei balcanice*; prof. Sv. Radojčić (Iugoslavia), *Relațiile artistice romino-sirbe în lumina unor descoperiri recente*; prof. D. Anghelov, *Mișcarea bogomililor în Balcani și influența ei în Europa occidentală*; prof. P. Georgountzos (Grecia), *Limba și literatura greacă ca intermediar între Est și Vest*; prof. A. Mirambel (Franța), *Contribuția literaturii grecești moderne la relațiile dintre Orient și Occident*; prof. M. Domi (Albania), *Unele momente și aspecte ale contactelor culturale ale poporului albanez cu alte popoare*; prof. H. B. Yönetken (Turcia), *Dimiurie Cantemir în istoria muzicii turcești și altele*.

Una din comunicări, și anume cea a acad. Vl. Gheorghiev (Bulgaria), a fost consacrată unei probleme de lingvistică: *Problema lingvistică comună a popoarelor balcanice*.

Comunicările au fost urmate de ample discuții științifice, la care au luat parte numeroși oameni de știință străini și români. Ca și comunicările, ele s-au referit la problemele mari ale studiului civilizațiilor balcanice, la necesitatea unei mai bune cunoașteri reciproce, la intensificarea cercetărilor și la dezvoltarea pașnică a relațiilor dintre țările balcanice și celelalte țări din Orient și Occident.

Dintre membrii Asociației Slavistilor invitați a lua parte la lucrările colocviului (acad. E. Petrovici, acad. Al. Rosetti, prof. M. Pop, Gh. Mihăilă, Șt. Ștefănescu, P. Ș. Năsturel, Vl. Diculescu), au participat la discuțiile în jurul lucrării acad. Vl. Gheorghiev academicienii Al. Rosetti și E. Petrovici, care au subliniat importanța studiilor consacrate « uniunii lingvistice balcanice ».

La sfârșitul lucrărilor a fost constituit un comitet provizoriu, format din reprezentanți ai țărilor balcanice și ai altor țări participante la colocviu, având ca președinte pe acad. T. Vianu și vicepreședinte pe acad. Em. Condurachi, care urmează să se întrunească în aprilie 1963 pentru a pune bazele unei Asociații internaționale de studii balcanice. Reprezentantul U.N.E.S.C.O., dl. N. Bammate, și secretarul general al Uniunii internaționale a societăților de filozofie și științe umane, prof. Ronald Syme (Anglia), el însuși membru al comitetului provizoriu, au promis sprijinul lor pentru ca viitoarea Asociație să intre în Uniune și să fie afiliată, printre organizațiile științifice neguvernamentale, la U.N.E.S.C.O.

Reuniunea de la Sinaia, prima de acest fel în domeniul balcanologiei, a arătat cât de necesare sînt contactele științifice în domeniul istoriei, civilizației, artei, literaturii și lingvisticii, atît pentru cunoașterea reciprocă a rezultatelor cercetărilor și pentru stringerea contactelor directe dintre savanții diverselor țări, cit și pentru progresul acestor științe în țările balcanice, păstrătoare ale unor civilizații milenare, care au adus o contribuție importantă la istoria culturii umane.

★

Comitetul internațional provizoriu s-a întrunit în zilele de 22—24 aprilie 1963 la București, pentru a pune bazele *Asociației internaționale de studii sud-est europene*. După constituire, Comitetul internațional și-a ales biroul executiv format din: D. Zakythinos (Grecia), președinte; Vl. Gheorghiev (Bulgaria), A. Mirambel (Franța), Faik Reșit Unat (Turcia), și F. Barisić (Iugoslavia), vicepreședinti; E. Condurachi (România), secretar general, și A. Buda (Albania), trezorier.

Cu această ocazie au fost adoptate statutele asociației și a fost stabilit planul de activitate pentru anii 1963—1964. Acest plan prevede o serie de lucrări științifice importante, precum și pregătirea, pentru anul 1965, la Sofia a unui mare congres de istoria civilizațiilor balcanice.

G. M.

DIN ACTIVITATEA ASOCIAȚIEI SLAVIȘTILOR DIN REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ

(ianuarie—iunie 1962)

În prima jumătate a anului 1962 activitatea Asociației Slavistilor a cuprins o serie de comunicări publice ținute atât în București, cât și în cadrul filialelor din Cluj și Iași. În această perioadă, Asociația a primit vizita prof. dr. Jerzy Słaziński de la Institutul de slavistică al Academiei Polone de Științe, care a ținut o comunicare la 8 mai 1962 (v. în volumul de față, p. 481—488).

Printre comunicările prezentate în cadrul Asociației, două au fost prilejuate de comemorările a doi mari scriitori slavi, recomandate de Consiliul Mondial al Păcii: Božena Němcova și Pencio Slaveikov. Prin aceasta, Asociația Slavistilor continuă tradiția de a lua parte la sărbătorirea marilor creatori, reprezentanți de frunte ai literaturilor slave.

Dăm mai jos, lista comunicărilor ținute în cadrul Asociației Slavistilor în lunile ianuarie—iunie 1962¹:

La București

- 1) 9 ianuarie: Prof. **AL. SEVERIN**, *Lipovenii din R.P.R.*²
- 2) 27 februarie: Lect. **CORNEL BARBORICĂ**, *Viața și opera Boženei Němcova (Cu prilejul centenarului morții marelui scriitor cehe).*
- 3) 13 martie: Asist. **DORIN GĂMULESCU**, *Influențe sîrbocroate în graiurile românești din Banat (pe baza ALR).*
- 4) 3 aprilie: Conf. C. N. **VELICHI**, *Participarea emigrației bulgare la revoluția burghezo-democratică de la 1848 din Țara Românească.*
- 5) 17 aprilie: **ANTON BALOTĂ**, *Din istoria relațiilor populare medievale dintre romîni și slavii de sud.*
- 6) 8 mai: Prof. dr. **JERZY SŁAZIŃSKI** (Varșovia), *Din activitatea fraților cehi în Polonia.*
- 7) 22 mai: **DAN ZAMFIRESCU**, *Cultura romînă din secolele al XIV-lea—al XVI-lea. Puncte de plecare pentru o discuție.*
- 8) 5 iunie: Asist. **ION PETRICĂ**, *Relațiile politice și economice între Moldova și Polonia în a doua jumătate a sec. al XV-lea.*
- 9) 19 iunie: Lect. **LAURA BAZ-FOTIADE**, *Viața și opera lui Pencio Slaveikov (Cu ocazia comemorării a 50 de ani de la moarte).*

La filiala din Cluj

- 1) 20 aprilie: Lect. **ȘT. BITAN**, *Dostoievski și literatura universală.*
- 2) 29 mai: Acad. E. **PETROVICI**, *Elemente românești în documentele lui Ștefan cel Mare.*

¹ Lista continuă pe cea publicată ultima dată în Rsl. VII, p. 242—243.

² Prof. AL. SEVERIN, membru fondator al Asociației Slavistilor, a decedat în ziua de 8 aprilie 1962. Aducem și pe această cale condoleanțele noastre familiei sale.

La filiala din Iași

1) 26 ianuarie: Cerc. șt. ZAMFIRA MIHAIL, *Lucrări consacrate studiului limbii ruse apărute în limba română până la 1854*.

2) 8 mai: Asist. PAUL POPA și asist. V. CRĂCIUN, *Două monografii sovietice despre M. Sadoveanu*.

Comunicările prezentate s-au bucurat de buna apreciere a numeroșilor participanți. În cadrul discuțiilor s-au făcut o serie de observații și completări, menite să aprofundeze problemele dezbătute și să ducă la îmbunătățirea lucrărilor respective în vederea publicării.

În afară de această activitate și de pregătirea pentru tipar a noilor volume «Romanoslavica», comitetul Asociației Slaviștilor din R.P.R. a definitivat, cu participarea unui mare număr de membri ai Asociației, lista comunicărilor ce vor fi prezentate la cel de-al V-lea Congres Internațional al Slaviștilor, care va avea loc la Sofia în zilele de 17–23 septembrie 1963. Aceste comunicări vor fi publicate în «Romanoslavica», în limbile rusă, franceză și bulgară, precum și în cele două volume pe care le va edita Comitetul slaviștilor bulgari în vederea Congresului.

În activitatea sa, Asociația Slaviștilor din R.P.R. s-a bucurat de un larg sprijin material și moral din partea Ministerului Învățământului și personal din partea tovarășului ministru acad. Ilie Murgulescu, cărora comitetul Asociației le exprimă și pe această cale recunoștința sa. În organizarea acțiunilor sale Asociația a căpătat de asemenea sprijinul Academiei R.P.R., reprezentată în comitetul Asociației prin academicienii Emil Petrovici, Petre Constantinescu-Iași și Al. Rosetti. Asociația a fost primită ca membru colectiv în Comitetul Național al istoricilor din R.P.R., la 18 aprilie 1962. Printre alte institute științifice, Asociația colaborează cu Institutul de Studii Romîno-Sovietice.

Comunicările Asociației Slaviștilor au avut loc, ca și înainte, în sala Muzeului de istorie a Orașului București (Bd. 1848, nr. 2), iar la Cluj și Iași în cadrul facultăților de filologie respective. Comitetul Asociației exprimă și pe această cale mulțumiri Direcției Muzeului și Decanatelor celor două facultăți.

La 21 iulie 1962 a avut loc, în fața consiliului științific al Facultății de filologie a Universității — București, susținerea disertației de candidat în științe a lect. Tatiana Nicolescu, membru al Asociației Slaviștilor: *L. N. Tolstoi și literatura română*.

Ampla lucrare a Tatiane Nicolescu — din care unele capitole au fost publicate anterior — cuprinde: o parte introductivă (capitolele: *Tolstoi în România și despre România; Personalitatea lui L. N. Tolstoi și opinia publică românească din timpul vieții scriitorului*) și o serie de capitole consacrate următoarelor probleme: pătrunderea și răspindirea operei lui L. N. Tolstoi în România (până la 1917; între 1917–1944; între 1944–1960); lupta de opinii în jurul operei lui Tolstoi în România la sfârșitul sec. al XIX-lea — începutul sec. al XX-lea și între cele două războaie mondiale; ecoul și influența operei lui Tolstoi în creația unor scriitori români de la sfârșitul sec. al XIX-lea și din prima jumătate a sec. al XX-lea; critica noastră nouă despre L. N. Tolstoi; 1960 — anul Tolstoi. Partea a doua a lucrării cuprinde note, o bibliografie a operelor lui Tolstoi apărute în românește și a materialelor critice scrise despre el între 1880–1960 (circa 2500 titluri), bibliografia izvoarelor și a lucrărilor critice consultate.

Disertația a fost apreciată favorabil de recenzenții oficiali (acad. T. Vianu, acad. E. Petrovici, prof. M. Novicov), de o seamă de specialiști sovietici, care au trimis observații la autoreferat (acad. N. K. Gudzi, prof. dr. T. Motiliova și alții), și de participanții la discuții, întrunind unanimitatea voturilor Consiliului științific al facultății și, ulterior, ale Consiliului științific al Universității — București.

Această disertație vine să se adauge disertațiilor de candidat în științe, din domeniul slavisticii sau al relațiilor slavo-române, susținute în ultimii ani, în Uniunea Sovietică, de o serie de membri ai Asociației Slaviștilor. Reproducem mai jos, pentru informare, titlurile acestor disertații:

Al. Vianu, *Rusia și Țările Române la sfârșitul secolului al XVIII-lea* (Universitatea «M. V. Lomonosov», Moscova, 29 dec. 1953);

Maria Comșa, *Ceramica feudală timpurie (sec. VI–XII) pe teritoriul R.P.R.* (Universitatea «M. V. Lomonosov», 20 februarie 1956).

Șt. Ștefănescu, *Proprietatea feudală în Țara Românească în secolele al XIV-lea — XVI-lea* (Universitatea «M. V. Lomonosov», 12 aprilie 1957);

ACAD. NIKOLA V. MIHOV

(18.III.1877 — 5.IV.1961)

La 5 aprilie 1961 a încetat din viață la Sofia marele erudit acad. Nikola V. Mihov, savant și biograf de renume mondial.

Opera sa reprezintă un fenomen cu totul excepțional în știința bulgară: Mihov a publicat un uriaș material bibliografic referitor la istoria demografică a Turciei și Bulgariei, la istoria economică și culturală a Bulgariei și la alte probleme, lucrând singur, nesprijinit de regimul burghez, reușind să facă singur ceea ce se realizează astăzi doar cu mari colective de cercetători științifici.

S-a născut la Gabrovo, la 18 martie 1877 și și-a petrecut copilăria în orașul său natal și la Brăila. A studiat la Geneva și la Bruxelles, unde și-a trecut și doctoratul. În anul 1900 se întoarce în Bulgaria, fiind profesor, funcționar la Institutul de statistică, la Biblioteca Națională din Sofia etc. Încă din anul 1909 se remarcă la primul congres internațional de bibliografie de la Bruxelles, unde și rămâne ceva timp, lucrând la Institutul Internațional de Bibliografie. În anul 1912 Academia din Petersburg îl cheamă în calitate de consultant pentru alcătuirea unei bibliografii sud-slave. De aci pleacă la Berlin și curând Mihov, recunoscut ca bibliograf reputat de către cercurile științifice din străinătate, lucrează în marile biblioteci și depozite de cărți din principalele centre europene — Paris, Berlin, Londra, München și altele. În Bulgaria burgheză opera sa era privită nu numai cu neîncredere și indiferență, ci chiar cu dușmănie. Aceasta se explică atât prin atitudinea antiștiințifică a cercurilor oficiale burgheze, cât și prin orientarea politică a lui Mihov, care nu lăsa nici o îndoială. Este foarte semnificativ faptul că primul său articol a fost o corespondență, tradusă din franțuzește, referitoare la înmormântarea lui Engels și publicată în anul 1895 în ziarul social-democrat de la Tîrnovo «Освобождение». Mihov a continuat să publice articole cu orientare marxistă. Dintre acestea trebuie menționat studiul său «De la Copernic la Marx», care apare în 1908 în revista bulgară «Начало», sub pseudonimul Dr. Nikolsohn. Totuși, dat fiind că lucrările sale erau foarte apreciate în străinătate, Academia Bulgară a început să-i tipărească cunoscutele sale lucrări utilizate astăzi de toți cercetătorii străini și bulgari.

N. Mihov a publicat câteva serii bibliografice fundamentale, la care a lucrat o viață de om. Prima dintre acestea este *Библиографски източници за история на Турция и България*, Sofia, 1914—1934, în 4 volume. Ea reprezintă baza tuturor celorlalte studii bibliografice ale sale. La acest studiu Mihov a muncit 25 de ani, cercetând în mod direct circa 75.000 de lucrări.

A doua serie importantă este *La population de la Turquie et de la Bulgarie au XVIII-e et au XIX-e s., recherches bibliographiques avec données statistiques et ethnographiques*, Sofia, 1915—1935, în patru volume. Așa după cum scrie el însuși în introducere, Mihov a lucrat la această bibliografie 20 de ani: «am început-o în Biblioteca de stat din München în vara anului 1912 și am terminat-o la Londra în British Museum în vara anului 1932». Numai pentru alcătuirea primului volum autorul a cercetat 6.000 de lucrări. De astă dată, spre deosebire de prima serie, Mihov nu dă doar simple indicații bibliografice, ci extrage cu exactitate acele pasaje necesare istoricului ce se ocupă cu problema respectivă.

În *Bibliographie des articles de périodiques allemands, anglais, français et italiens sur la Turquie et la Bulgarie*, Sofia, 1938, autorul a cercetat 60.000 de numere de ziare

și reviste din care a dat indicații asupra a 10.044 articole, referitoare la Bulgaria până la războiul din 1877—1878.

De o mare importanță sînt celelalte serii: *La Bulgarie et son peuple d'après les témoignages étrangers. I. Extrait des publications françaises*, Lausanne, 1918 (nr. 6, din Bibliothèque des peuples balkaniques) și mai ales cele 5 volume referitoare la istoria comerțului bulgar, în care se publică o serie de rapoarte consulare belgiene, austriece și franceze.

Lucrările lui N. Mihov, prin vasta lor informație și mai ales prin metoda riguroasă de lucru, sînt cunoscute în toată lumea, reprezentînd în mare măsură știința bulgară în străinătate. Ele au fost apreciate de cei mai cunoscuți savanți și bibliografi din U.R.S.S., S.U.A., Anglia, Franța, Germania, Cehoslovacia etc.

Deși unul dintre bibliografii străini citați de Mihov scria că «prin operele lor bibliografii își scurtează viața ca s-o lungească pe a celorlalți cercetători în domeniul științei», N. Mihov a ajuns la vîrsta de 84 de ani, avînd fericirea să trăiască aproape două decenii în regimul democrat-popular, care i-a recunoscut marile sale merite, i-a publicat o serie de lucrări și l-a ales membru al Academiei de Științe. În anul 1959 Academia Bulgară de Științe și Institutul Bibliografic Bulgar «Elin Pelin» i-au dedicat un volum omagial, la care au colaborat cei mai cunoscuți bibliografi din țară și din străinătate.

Opera lui Mihov, nesecat izvor de informație științifică, exemplu de muncă neobosită, de metodă riguroasă de lucru și mai ales de modestie, reprezintă o mîndrie a științei bulgare.

C. N. VELICH

IVAN POPOVIĆ

(1923—1961)

La 20 iulie 1961 s-a stins din viață, la Hamburg, unde se afla într-o călătorie de studii, Ivan Popović, unul dintre tinerii slaviști și balcanologi iugoslavi, care s-au afirmat în ultimii ani. Pierderea lui, în plină creație științifică, a fost puternic resimțită de lingvistica iugoslavă.

Ivan Popović s-a născut la 22 ianuarie 1923 la Belgrad. Aici își face studiile secundare și universitare, luîndu-și licența (în anul 1949) la Facultatea de litere și filozofie din Belgrad, la catedra de slavistică. După aceea devine asistent și colaborator al Institutului de limba sîrbocroată de pe lângă Academia de științe din Belgrad. În anul 1953 susține aici teza de doctorat, consacrată graiurilor sîrbești din Bačka (Provincia Autonomă Voivodina). În anii următori își extinde cercetările dialectologice voivodinene. Legăturile sale cu această regiune devin și mai intense în anul 1955, cînd este ales docent de istorie a limbii sîrbocroate la Facultatea de litere și filozofie din Novi Sad, recent înființată; acum devine și membru al Secției de limbă a instituției «Matica Srpska» din Novi Sad. Ultimii ani îi petrece la Belgrad, ca membru al redacțiilor unor reviste și colaborator al mai multor instituții științifice din țară (în special al Institutului balcanologic din Sarajevo, reorganizat de regretatul H. Barić) și din străinătate.

Opera științifică a lui Ivan Popović constă din trei cărți tipărite și circa 100 de lucrări și articole de specialitate, dintre care vreo 30 publicate în reviste de lingvistică cunoscute din străinătate; la acestea se mai pot adăuga circa 250 de articole populare științifice publicate la rubrica «Limba noastră», în ziarul «Borba» de la Belgrad în curs de mai mulți ani (din 19.X.1955 pînă la 26.VII.1961).

Ca volume aparte a tipărit: *Istorija srpskohrvatskog jezika* (Matica Srpska, Novi Sad, 1955, 165 p.); *Kako je postao naš jezik* (Dečja knjiga, Beograd, 1956, 40 p.; ediție pentru elevi a istoriei limbii sîrbocroate); *Geschichte der serbokroatischen Sprache* (O. Harrasowitz, Wiesbaden, 1960, 687 p. + 15 hărți + 1 hartă în culori; ediția germană este, față de cea sîrbocroată precedentă, mult amplificată, completată și îmbunătățită). Teza sa de doctorat, *Govor Gospodjinica u svetlosti bačkih govora kao celine*, va fi inserată (cf.

« Glasnik SAN », V—1, 1953, 133—134), în seria de studii « Srpski dijalektološki zbornik », editată de Institutul de limba sârbocroată de pe lângă Academia de științe de la Belgrad.

Lucrările și articolele sale, răsfrînte prin revistele despecialitate, tratează probleme de dialectologie sârbocroată, în special voivodineană chestiuni de istorie a limbii sârbocroate și starea actuală a limbii literare, probleme de fonetică, etimologie, semantică și toponomastică. Ivan Popović era preocupat în special de probleme de balcanologie, ocupîndu-se în cadrul acestora de relațiile lingvistice sîrbo-romîne, sîrbo-albaneze, greco-sîrbe și sîrbo-bulgărești. Articolele sale consacrate acestei problematice i-au fost tipărite în publicațiile Academiei de la Belgrad « Južnoslovenski filolog », « Naš jezik », « Glasnik SAN », « Zbornik radova Vizantološkog instituta SAN », ale asociațiilor și societăților științifice din alte centre (« Zbornik Matice Srpske », « Godišnjak Balkanološkog Instituta », « Radovi Naučnog društva NR B i H », « Makedonski jezik » ș. a.) și în alte reviste și ziare. Unele articole au fost publicate și în limba albaneză sau romînă (în « Jeta e Re », « Përparimi » de la Prishtina, « Fllaka e Villaznimit » de la Skopje, sau în revista « Lumina » de la Virșeț). Contribuțiile lui Ivan Popović scrise în limbi străine au văzut lumina tiparului în publicațiile științifice de frunte din mai multe țări europene (« Welt der Slaven », « Zeitschrift für slavische Philologie », « Beiträge zur Namenforschung », « Probleme der neugriechischen Literatur », « Vasmer-Festschrift », « Voprosy slavyanskogo jazykoznanija », « Slavjanskoe jazykoznanie », « Slavjanskaja filologija », « Ricerche slavistiche », « Annali dell'Istituto Orientale di Napoli », « Wiener slavistisches Jahrbuch », « Revue des études slaves », « Vox Romanica », « Cercetări de lingvistică », Cluj).

În scrierile sale Ivan Popović a dat dovadă de multă inventivitate, originalitate și a folosit o bogată documentare. Chestiunile de limbă sîrbocroată sînt studiate de el în legătură cu realitatea istorică și legăturile limbii sîrbocroate cu limbile înconjurătoare. Ivan Popović nu privea faptele de limbă sîrbocroată în mod izolat (« unilateral și nedialectic », cum avea să se exprime), ci cercetînd în mod perseverent relațiile acesteia într-un ansamblu balcanic.

Cunoscînd în bună măsură limba romînă și problemele ei esențiale, Ivan Popović abordează în mai multe dintre lucrările sale chestiuni de lingvistică romînească. Astfel, încă din anul 1949 prezintă (în « Južnoslovenski filolog », Belgrad, XVIII, 1949—1950, 328—335) unele lucrări ale acad. Emil Petrovici, discutîndu-le amplu și competent. Urmărind drumul vlahilor medievali în regiunile sîrbocroate și terminologia pastorală de origine romînească din aceste părți, Ivan Popović publică studiul său important *Contribuție la studierea cuvintelor romînești în limba sîrbocroată* (« Lumina », Virșeț, IX — 3/4, 1955, 73—83)¹, scoțînd în evidență 34 de termeni noi, cu sensuri noi sau cu o arie de răspîndire mai largă, completînd în felul acesta lista cuvintelor de proveniență romînească în limba sîrbocroată dată anterior de Sextil Pușcariu (*Studii istroromîne*), II, București, 1926, 274—315). Pe lângă un articol programatic privitor la studierea contactelor lingvistice sîrbo-romîne din Banat (publicat în ziarul « Dnevnik » din Novi Sad, XIV — 3172, 29.I. 1955, 1), regretatul lingvist a mai publicat în revista Institutului de lingvistică din Cluj articolul *Note și etimologii: s.-cr. lažuga « laitue »* (« Cercetări de lingvistică », II, 1957, 291—292). După informațiile date de autor însuși (cf. *Geschichte der serbokroatischen Sprache*, Wiesbaden, 1960, 573), dăduse la tipar un studiu recapitulativ intitulat *Valacho-Serbia* (în revista « Südost-Forschungen » din München).

Totuși cele mai multe probleme de lingvistică romînească sînt incluse în cele două ediții (sîrbocroată și germană) ale *Istoriei limbii sîrbocroate*, mai ales în ediția completată și amplificată din 1960. Astfel, în ansamblul relațiilor lingvistice slavo-romîne, Ivan Popović se ocupă aici mai ales de « daco-slavă », de problema slavilor din Dacia (ediția germană cit. p. 44—46, 137—139, 290—292), de problema dificilă a formării limbii romîne și de cea a romînilor balcanici (*ibid.*, p. 59—64, 159, 239—240, 470), mergînd pe urmele maestrului său, Henrik Barić, cunoscutul albanolog, balcanolog și indoeuropenist iugoslav (cf. « Lumina » IX — 1/2, 1955, 70). Soarta slavilor în Dacia, din cele mai vechi timpuri și pînă la asimilarea lor în masa romînească, toponimia slavă din regiunile romînești și cea romanică sau romînească în părțile iugoslave, împrumuturi lexicale și alte raporturi lingvistice sîrbo-romîne — toate acestea și-au găsit oglindire în cartea sa².

Prin moartea lui Ivan Popović lingvistica iugoslavă pierde o forță tină, spre care erau îndreptate frumoase speranțe, iar lingvistica romînească pierde un prieten — slavist care-i cunoștea îndeaproape problemele și le aborda în mod științific.

Zrenjanin (Iugoslavia)

RADU FLORA

¹ Cf. recenzia semnată de B. BERIĆ, în Rsl, IV, 1960, p. 384—385.

² Cf. și recenzia publicată de H. MIHĂESCU, în SCL, XII, 1961, nr. 2, p. 278—282.

INDICE DE NUME DE PERSOANE

A

Adamescu, Gh., 477
 Adamski, W., 59, 62
 Adamus, Kristyna, 507
 Agura, D., 166
 Ahmanova, O. S., 515, 516
 Aitzetmüller, R., 152, 535
 Alecsandri, Vasile, 218
 Aleksić, Rad., 534
 Alexandrov, B. F., 366
 Alexandru cel Mare, 332, 398
 Alexandru, I., țar, 29, 38, 60
 Alexeev, M. P., 317
 Alunans, Juris, 521
 Ana Ivanovna, țarină, 20, 22
 Andreescu, C., 172
 Andreev, M., 493
 Andreicin, Liubomir, 111, 114, 115,
 116, 126, 155
 Andreico, pisar, 215
 Andriescu, Al., 113
 Andrzejewski, J., 294
 Anghelov, D., 549
 Antioh Cantemir-vodă, 21
 Antoniadă, C., 315
 Antoniewicz, W., 499, 500, 549
 Antoșin, S. N., 175
 Anunczin, W., 501
 Aprilov, V., 164
 Arandelović-Zivković, Berislav, 545

Arbos, Ph., 501
 Arnaudov, Mihail, 546
 Arntz, Helmut, 99, 100, 102, 103,
 105—108
 Arsache, M., dr., fost ministru al lui
 Alexandru Ghica, 64, 65, 73
 Aslan, Alecu, hatman, 83
 Aurispa, Giovanni, 313
 Avanesov, R. I., 125, 126
 Azarie, Cronica lui, 65

B

Bădina, O., 81
 Badirian, G., 501
 Bagration, P. I., general, 31—35, 45, 57
 Bagreana, Elisabeta, 547
 Bako, Bela, 475
 Bălăceanu, Ștefan, căminar, 53
 Balașa, G., 510
 Bălcescu, N., 60—64, 66—71, 81, 85,
 218, 245, 324, 341, 342, 349, 393
 Balmen, Jakob de, 249
 Balta Liman, convenția de la, 64, 73
 Bammate, N., 549, 550
 Barnea, I., 481
 Barons, Kr., 521
 Barborică, Cornel, 551
 Bărbătescu Mihai, comis, 22, 23
 Barbu, sluger, 23
 Bărbulescu, I., 137, 169, 527

- Bárkoczy*, locotenent colonel, 23
Baronia, Cezar, 118
Bartok, B., 512
Barviński, Eug., 205
Basarab, Matei, domn, 411
Basarab, Neagoe, domn, 309, 310, 312, 313, 319, 321—324, 326, 328—332, 336—338, 342—345, 347, 348, 353, 354, 356—358, 361, 363—368, 370, 371, 373, 375—386, 388—398, 403, 406, 407, 410—412, învățăturile lui, 314, 315, 317, 318, 320, 321, 325—334, 336—338, 341—352, 354—356, 359—362, 364—368, 370—373, 377, 379—383, 387—389, 391—398, 403—407, 409—411, 413—422
Basarab cel Tânăr, zis *Țepeluș*, domn, 353—478, 384, 413
Basarab, Teodosie, fiul lui *Neagoe*
Basarab, 341—352, 355, 359, 360, 367—369, 371, 376, 383, 387, 396
Băzăvani, sat, 88
Baz-Fotiade, Laura, 551
Bednii, Demian, 239
Bein, F. I., consilier, 51
Belic, A., 544
Belinski, V. G., 245, 247, 553
Belous, F., 165
Belozerski, V. M., 254—256
Bem, J., general, 60, 61, 69, 71, 83, 86
Beniuc, Mihai, 227, 228, 232
Benveniste, E., 101
Berechet, Șt. G., 172
Berezowski, S., 500, 501
Bergmane, A., 520
Berici, B., 557
Beritić, Nada, 504
Berneker, E., 140, 151, 199, 202, 206, 207
Beron Petăr, 114, 119
Bernstein, S. B., 101, 137, 138, 151, 157, 164—166, 169, 174, 175, 218
Besonov, P., 164
Biala Góra, bătălia de la, din 1620, 470
Bidlo, Jarosław, 470, 471
Bielinski, V. G., 269
Bielski, Martin, 193, 203, 325
Biezbardis, Kaspars, 521
Biliarski, P., 164
Biliński, M., 251
Biriukov, P. I., 274
Birsan, Olimpia, 305
Birsan, Zaharia, 300
Bitan, Șt., 551
Blok, Alexandr, 238, 239
Bobrić, N. P., 496
Bobrzynski, K., 311
Bodea, C. C., 81, 84
Bodogae Teodor, 366
Boeglin, Y. E., 545
Boesch, H., 501
Bogdan, D. P., 137, 150, 152, 162—164, 166, 167, 169, 173, 174, 177, 216, 218, 318, 344, 365
Bogdan, I., 137, 139—141, 143—145, 149, 150, 152, 156, 161, 163, 165, 167, 169—171, 173, 176—179, 181, 183—191, 193, 194, 196—201, 204, 207, 209, 210, 215, 218, 342, 378, 425, 528
Bogdan, Voevod, domn, 221
Bogorov, Ivan, 124
Boiardo, Maria Matteo, 313
Boldescu, V., 304
Boliac, Cezar, 69—71
Boncev, Neșo, 123
Bopp, Fr., 109, 100, 107
Boris, V. A., 496, 498
Borkovski, V. I., 157
Borovski, căpitan, 37
Borowy, W., 311
Boslková, E., 514
Botev, Hr., 124, 498, 549
Botulescu, Vlad, de Mălăești, 24
Bourciez, E., 90, 96
Boureanu, R., 290
Bracciolini, Poggio, 313
Bradati, Iosif, 116
Bradtko, P. von, 99, 100
Braeski, B., 304
Brandès, G., 264
Branicki, 68
Braniște, Ene, 366
Brătianu, Dimitrie, 67
Brătulescu, Victor, 370
Breazul, Gh., 312
Breslașu, Marcel, 233
Bria, I., 365

Brian-Chaninov, B., 316
Brînzeu, F., 311
Briullov, K., 247
Briumlev, I. V., 494
Briusov, V., 234
Brivzemnieks, Fricis, 521
Brodowska-Honowska, Maria, 529, 530
Brückner, A., 130, 133, 179, 181, 183, 184, 186, 188, 190, 192—203, 205—209, 216, 315, 506
Brudzinski, Faustyn, 83
Brugmann, K., 107
Brüske, H., 163, 171, 179
Buchard, J., 415
Bucşeneasca, Alexandra, jupineasă, 31
Budagov, R. A., 112, 146
Budai-Deleanu, I. 218
Budescu, Şerban, serdar, 23
Bulahovski, L. A., 131, 157, 161
Bulat, Toma, Gh., 345, 481, 491
Buonaccorsi, Filippo, 313
Burada, T., 165
Burlasová, Sona, 511, 512
Burmov, T., 495
Burrow, T., 99, 104
Buslaev, F., 316, 326
Butkiewicz, P., agent, 80—82
Byron, G. G., 245
Bystroń, J. S., 506

C

Cabasila, N., 356
Calboreanu, G., 305
Calimachi, Sc., domn, 53
Călinescu, G., 262, 345, 365
Candrea, I. A., 88—90, 216, 218, 477
Cantacutuzino, Constantin, 21, 24
Cantacuzino, Dimitrie, cneaz, 82
Cantacuzino, Gheorghe, domn în Țara Românească, 19
Cantacuzino, Matei, serdar, 23
Cantacuzino, Pîrvu, serdar, 22, 23
Cantacuzino, Răducanu (Rudolph) 24
Cantacuzino, Ştefan, vel vornic, 24, 350, 356, 357, 359
Cantacuzino, Toma, spătar, 20

Cantemir, Constantin, domn, 21
Cantemir, Dimitrie, domn, 21, 218, 321, 329, 364
Cantemir, Ion, Antioh, «cneaz al Moldovei», document de la, 164,
Canuş, Petre, 44, 46
Capidan, Th., 91
Cappelli, Adriano, 130
Caragea, Ioan Vodă, 52—54, 57
Caraman, P., 156
Carol al VI-lea, împăratul Austriei, 19
Cartoian, N., 309, 315, 318, 346, 365
Casinski, nume coxspirativ, 83
Castiglione, Baldassare, 315
Catalinici, B., 497
Cazacu, A., 196
Cazacu, B., 113, 344, 488
Cehov, A., 225, 297
Ceplitis, L., 524
Cercel, Petre, domn, 408
Cerepnin, L. V., 28
Cernişkaia, I. I., 496
Cernih, P. I., 131
Cernişevski, N. G., 245, 253, 254, 269
Chajęski, Alfred, 258
Charewiczowa, L., 198
Chelicki, Piotr, 469
Chişimăia, I. C., 67, 155, 174, 277, 218, 245, 309, 325, 345, 348, 350, 355, 359, 360, 375, 380, 391
Chmielowski, P., 314
Chodakowski, Z., 506
Chrzanowski, Ign., 315
Ciachir, Nicolae, 5, 6, 9, 13, 553
Ciceagov, P. V., amiral, 52, 54, 57
Cihac, A. de, 88, 145, 152, 204, 218
Cimpina, Barbu, T., 390, 391, 407
Cimpineanu, Ion, 60, 61, 66
Ciobanul, Mircea, domn, 312, 319, 408, 409, 411
Ciobanu, Ştefan, 167, 315—317, 345, 362, 365, 371
Cipariu, Tim., 90, 92
Cîrstea, N., 272
Cirus, 313
Ciura, Al., 274
Ciurea, Al. I., 364
Cobden, Richard, 61
Codrescu, Teodor, 166, 343, 344, 383

Colgouhoum, Robert, consul englez la București, 70
Comșa, Maria, 552
Conachi, C., 204, 218
Condurachi, Em., 549, 550
Condurachi, M., 198
Constantin cel Mare, împărat, 357, 404
Constantinescu, A., 477
Constantinescu-Iași, P., 27, 41, 552
Costăchel, Valeria, 174, 189, 342, 362, 388
Costăchescu, Mihai, 88, 137, 139—142, 145—147, 149, 150, 152, 172, 173, 176, 178, 181—184, 186—189, 191, 197, 198, 202—204, 209, 217, 221
Costin, Miron, 91, 112, 184, 204, 216, 218, 389, 391, 409
Costin, Nicolae, 205, 315
Cozianul, Mardarie, cronică lui, 140—142, 144, 148
Crăciun, V., 552
Craiovescu, Barbu, mare ban, 412
Craiovescu, Pîrvu, mare vornic, 411, 414
Crețulescu, Gheorghe, vornic, 24
Crețulescu, Iordache, vornic, 22, 23
Crețulescu, Toma, postelnic, 22
Cristea, T., 501
Cristescu, Dumitru, 364
Croitoru, M., 553
Cupșa, I., colonel, 303
Curtius, G., 100
Cuzinski, Vlad, 300
Cvijić, J., 501
Czajka-Czajkowski, Mihail, 59, 68
Czartoryski, Adam, 60—64, 66—70, 77
Czernyszew, Al., 251

D

Daicoviciu, C., 549
Dan, Mihail, 395
Danilevski, M., 34, 39
Danilo, K. J., 246, 247
Danysz, Antoni, 314
Dapontes, C., 23, 24
Darie, Ion (Cezar Petrescu), 303
Dăscălescu, Nicola, general, 11
Daskalakis, A., 549

Dauzat, Albert, 545
Davidescu, N., 301
Deanović, Mirko, 503
Debeleanov, Dimcio, 547
Debicki, L., 251
Deborin, 9, 12
Deikova, O., 546
Del Chiaro, 331
Deleanu, H., 290
Dembinski, H., general, 60, 61, 69, 70
Dembowski, Eduard, 245, 246
Demetrius, Lucia, 285
Demianciuk, Vasile, 160, 161
Dénes, Fr., 502
Densusianu, Aron, 342
Densusianu, Ovid, 90, 97, 218, 342
Derjavin, N. S., 27, 54
Desniŭkaia, A. V., 101, 106—108
Despina, Doamna, 328, 347, 348, 367, 369, 376
Deșu, Andrei, 48
Diakovici, Vl., 27
Dibo, V. A., 542, 543
Diculescu, Vl., 550
Diehl, Ch., 363
Diels, P., 537
Diez, Fr., 165
Dimitriev, P. A., 545
Dimitrov, E. P., 546
Dimitrov, K., 36
Dinekov, P., 112
Dinić, M. J., 444
Djamo, Lucia, 137, 176, 529, 534, 535, 539
Dobrogeanu-Gherea, C., 261, 267—270, 275, 278, 279
Dobroliubov, N. A., 245, 254
Dobrowolski, K., 500—502, 505, 560, 513
Dobrovski, Jan, 122, 315
Dogiel, Mateusz, 162, 163
Domaracki, Stanisław, 251
Domi, M., 549
Donat, Ion, 387
Dosoŭtei, mitropolit, 204, 218
Dostál, A., 537
Dostoevski, F., 262, 298, 299, 303
Drăganu, N., 88, 346
Dragičević, R., 443
Dragomir, N., 501

Dragomir, S., 140, 144, 150, 152, 303, 503
Đrašković, Vlado, 495
Đrazen Grmek, Mirko, 492
Drinov, M., 123
Drogozewski, A., 255, 256
Drugănescu, Gavril, vel vornic, 20
Drugănescu, Preda, vornic, 20—23, 25
Drumev, V., 122
Dubrovin, N., 29, 39
Dudescu, C., logofăt și spătar, 21—24
Dudescu, Ștefan, medelnicer, 22
Dudik, Beda, 164
Duicev, I., 362
Dumitrescu, Maria, 553
Dumitrache, Ion, 84
Dunăre, Nicolae, 502, 508, 512, 514, 515
Đurković, Ljubomir, 443
Durnovo, N., 161
Duzi, I. M., 246
Duzinchevici, Gh., 59
Dvoicenko-Markova, Eufrosina, 547
Dynowski, W., 505—507, 513

E

Eclesiarhul, Dionisie, 484
Efendi, Ismail, 321
Eftimiu, Elena, 365
Eftimiu, Victor, 301, 302, 304
Eliau, Al., 365
Elschek, O., 509
Elscheková, A., 509
Eminescu, Mihail, 218
Engelhardt, vicepreședinte de divan, în Țara Românească 32, 34
Engelhardt, P. V., 246, 247
Engels, F., 344
Endzelin, J. M., 102, 521—523, 525
Erbiceanu, Vespasian, 425
Ermolov, general, 46
Essen, general, 28
Esenin, 228, 239

F

Façon, N., 360
Fadeev, 236, 238
Faustin, nume conspirativ, 83

Fedin, Konstantin, 234
Ferdinand I, regele Cehiei, 470, 471
Fick, A., 100
Filimon, Nicolae, 484
Filitti, Ioan, C., 20, 354, 375, 384—387
Firekers, Kr., 521
Flaška, Smil, 314
Flora, Radu, 557
Florescu, Antonache, clucer, 22, 23
Florescu, G. D., 412
Focas, Nicefor, împărat, 363
Fodor, Ecaterina, 101, 129
Fotino, Dionisie, 54, 55
Fotinov, K., 122
Fraenkel, E., 99, 101, 104
France, Anatole, 225
Franko, Ivan, 251
Frankowski, E., 506
Frankowski, Maria, 508
Fredro, Alexandru, 186
Freidson, V. I., 495
Freilich, Iozef, 60, 69
Friedrich, J. J., 107
Frödin, J., 501
Frumkina, R. M., 515, 519
Frunzescu, Dimitrie, 89
Fuad Effendi, Comisarul Porții, 73
Fuller, D.F.C., 6
Furmanov, D., 238, 240

G

Gagić, Jeremija, 443, 446
Gajek, J., 506—508
Galinka, E. M., 525
Gămulescu, Dorin, 546, 551
Ganev, Venelin, 498
Gaster, M., 152, 343, 411
Gavril, exarh, 43, 409, 413
Găzdaru, D., 332
Gebauer, Jan, 130, 131
Geissler, G., 67
Georgescu-Buzău, G., 61
Georgountzos, P., 549
Gern, Karol, 251
Gheorghiev, E., 100, 103, 105, 107, 108, 546
Gheorghiev, Hristo, 497
Gheorghiev, Vl., 100—103, 105, 106, 108, 115, 116, 550

Gheorghiu-Dej, Gh., 10
Gherov, Naiden, 124
Ghibănescu, Gh., 90, 137, 170, 171
Ghica, Grigore, domn, 20, 21
Ghica, Ioan, 60, 61, 63, 66, 68—71, 85
Ghijuțchi, Adrian, 261
Gillany, general, 23
Giugev, Stoian, 546
Giurescu, Constantin, C., 19, 28, 342, 356, 481
Gladkov, F., 234, 235
Gladys, M., 506, 507, 514
Gładyszowa, Maria, 505
Gleason, G., 517
Glixelli, Șt., 309, 321, 336, 346
Gloger, Z., 179, 181, 184, 185, 186, 216
Goga, O., 266
Gogol, N. V., 247, 248, 252, 297, 299, 303
Golescu-Arăpilă, Al., 81
Golescu, A. G., 61, 67
Golescu, N., 66
Golescu, Ștefan, 67
Golești, frații, 63
Golovațki, I. F., 164, 165
Gomionita, minăstire sirbească, 452
Gomulka, Władysław, 294
Gordon, J., 258
Görgey, A., general, 70
Górka, O., 198
Gorki, Maxim, 225, 209, 235, 236, 308—313, 305, 306
Górnicki, Lukasz, 315
Górski, Henric, 63, 73, 77
Gorškova, O. V., 537
Gorzalczyński, A. J., 258
Goslar, Iulian, Maciej, 496
Gostinu, toponimic, 477, 478, 479
Gostyński, T., 189, 205
Goszczyński, Seweryn, 248
Gottwald, K., 8, 16
Grabis, R., 520, 523
Gradowicz, agent polon, 64, 65, 73, 77
Gramsci, A., 371
Grandgent, C. H., 97
Grant, Effingham, cumnatul lui C. A. Rosetti, 70
Graur, Al., 105, 96, 100, 152
Greceanu, Grigore, ban, 22, 23
Greceanu, Șt. D., 20

Grecescu, C., 377
Greco, Vasile, 309, 312, 318, 319, 323, 325, 342, 344, 345, 352, 356, 357, 360, 361, 367, 369, 370, 372, 392, 395
Gregor, Alois, 315
Grekov, colonel, 43
Grekov, B., 317
Gren, Zygmunt, 285
Greon, V., 404, 411, 417
Griboedov, A., 247
Grickat, Irena, 544
Grimm, J., 100
Gröber, Gustav, 99
Groszczyński, S., 134
Gudzii, N. K., 314, 316, 317, 363, 552
Guevara, Antonio de, 315, 415, 422
Gundulić, Ivan, 503
Gusty, Paul, 301

H

Habovštiak, A., 509, 514
Hamm, J., 528, 531—534, 537
Handelsman, M., 59—61, 66—69
Hardenberg, K. A., Ministrul Prusiei, 74
Hasdeu, B. P., 137, 164—166, 199, 218, 325, 330, 341, 342, 349, 350, 356, 477, 547
Hașdeu, Boleslav, 547
Häufler, V., 501
Hausherr, I., 365
Hebsfel, Fr., 321
Heintsch, Karol, 250
Herseni, T., 501
Herten, A., 247
Hilari, nume conspirativ, 83
Hilendarski, Paisie, 115
Hinkulov, L., 247, 247, 251, 254—256
Hirt, H., 99, 100, 102, 103, 105—108
Hitrov, N. I., 499
Hmeliovskaja, T. A., 537
Hodoș-Bodrog, minăstire, 451, 452
Holban, T., 79, 172
Holub, J., 152
Holub-Pacewiczowa, Z., 500—502
Hordeiciuk, M., 258
Hořejší, Vl., 96
Horodincă, Georgeta, 263
Horváth, P., 511

Hováthová, E., 509
Hrabr, călugăr, 112
Hrebinka, E., 247
Hrinčenko, B. D., 186, 190, 193, 196,
 199—201, 204, 222
Hrisoverghi, vornic, 33
Hristov, G. P., 36
Hristov, Hristo, 495
Hroziencik, J., 510
Hugo, V., 245
Hurmuzaki, Eudoxiu, 31, 54, 165,
 166, 172, 321, 331, 370, 395
Husarski, W., 311
Huska, A., 514
Hvostov, K. V., 494

I

Iancovici, Sava, 443, 504
Iane, vel medelnicer, 22, 23
Iaroșenko, V., 172, 175, 192
Iațimirski, A., 137, 167—169, 172,
 173, 218, 342, 343
Iavorov, Peio, 546, 547
Ibrăileanu, Garabet, 261—263, 275,
 277—279
Ignatiev, N. P., 495
Ignjatović, Dușanka, 545
Ilarion, mitropolit de Chiev, 314
Ileev, St., 115
Illici-Svițci, V. I., 543, 544
Iolkina, N. M., 528
Ioan Vodă cel Cumplit, domn, 325, 393
Ionescu, Dimitrie, Gh., 79, 174
Ionescu-Nișcov, Tr., 425, 478, 540,
 542, 547
Iordan, Iorgu, 23, 90, 95, 125, 148,
 151, 321, 524
Iorga, N., 21, 24, 28, 72, 83, 97,
 198, 261, 271, 272, 278, 309, 310,
 312, 317, 318, 320, 322, 325, 327,
 331, 332, 334, 335, 337, 343—345,
 348—351, 353, 355—359, 365, 368,
 373, 375—377, 380, 385, 391, 493,
 395, 396, 406, 416
Iorgulescu, B., 35, 63, 82, 84
Ipsilanti, Constantin, 35, 43
Isaiev, I. I., general, 31, 32
Iufu, I., 451
Ivakin, I. M., 317

Ivan IV cel Groaznic, țar, 362, 406, 422
Ivănescu, Gh., 174, 189
Ivanov, Iordan, 138, 143, 147, 149,
 151, 536
Ivanov, M., 115
Ivanov, V. V., 100, 101, 498
Ivanovici, Nicolai, 444—447, 449
Ivanović, Vuko, 445
Ivić, P., 545
Ivireanu, Antim, 366
Izdbieński, Benedykt, episcop de
Poznań, 471

J

Jablonszi, A., 174
Jagić, V., 170, 508
Jagiellończyk, Kazimierz, 159
Jagietto, Władysław, 160
Jakobson, R. O., 546
Jakubowski, Zygmunt, 285, 286
Janakiev, Miroslav, 534—537, 546, 547
Janiszewski, Leon, 250
Jasieńczyk, Julian, 251
Jdanov, A. A., 366
Jeremić, Dragoljub, D., 545
Jireček, H., 478
Jireček, K., 28, 156, 166, 167, 444, 536
Jivcovi, Mirco, 544
Joja, Atanase, 549
Jukov, E. M., 7, 9
Jukovskaia, N. P., 496
Jukovski, V., 247
Justinian, împărat, 363

K

Kajdan, A. P., 493
Kaluźniacki, E., 163—165, 172, 201,
 216, 357
Kamenski, N. M., conte, general,
 33—37, 45, 57
Kapeluš, H., 133
Karadžić, Vuk, 498
Karagheorghe, G., 31
Karaman, Lyuba, 504
Karavelov, L., 124, 497, 498
Karavia, căpitan, 42
Karłowicz, 178, 179

- Karnabatt, D.*, 302
Karpiński, Franciszek, 496
Karpov, consilier, 37, 38, 40, 48
Karski, E. F., 158
Kasabov, I., 498
Kaudžite, Matiss, 523
Kaudžite, Reinis, 523
Kazakov, N. I., 27, 29, 42
Kazlauskas, I., 543
Kiril, episcop, al Silistrei, 41
Kiriliuk, E. P., 246
Kirilov, 229, 230
Kiškin, A. S., 498
Klaus, A., 27
Klemensiewicz, Zenon, 131, 182, 196, 218
Klepikova, G. P., 543
Klimańska, Zofia, 256
Klimaszewska, Jadwiga, 505
Kniezsa, István, 148, 150, 152
Kochanowski, Jan, 132, 330
Kocianovski, V., 165
Kočiš, J., 514
Kociubinski, A., 19, 23, 24, 164
Koeppen, P. von, 37
Kogălniceanu, Mihail, 343
Kolarič, R., 545
Kolberg, O., 506
Kolesyński, Baltazar, 251
Kollár, Ján, 496
Kollataja, H., 506
Komniny, Jan, Amos, 470, 473—465
Komnino, H. M., general, 34, 44, 46
Konaski, Szymon, 255
Kondakov, N. P., 369
Kondratowicz, Ludovik, 258
Konobeev, V. D., 27, 29, 30, 34, 35, 37, 41, 48—51, 56, 496
Konopnicka, M., 134
Kopczynska-Jaworska, Br., 501, 512—514
Korbut, G., 179, 191, 193, 194, 198, 199, 216, 316
Kordowicz, Wiktor, 254
Korolenko, V., 225, 273, 297
Koronelli, G., 30, 32, 33, 35, 37, 38, 41, 42, 44, 48, 49, 51—54
Kosev, D., 27
Kossuth, L., 60, 69, 70
Kosciuszko, I. I., 496
Kostomarov, N. I., 250
Koszutski, Stanisław, 315, 316
Kot, Stanisław, 316
Kovács, A., 553
Kovalev, I. F., 498
Kowalska-Lewicka, Anna, 513, 516
Kowalski, Julian, 251
Kozlev, Nicola, 124
Koźmian, K., 133
Kozodavlev, O. P., 37
Kraev, I., 38
Krafta, Dr. Ivan, 7
Krahe, Hans, 101
Krajči, Grzegorz, 469
Krapuvin, P. F., 494
Krasno-Milasevici, președinte de divan, 30, 34, 36, 37, 42, 45—47, 49, 51, 54
Kreuchely, 55
Krivošein, V., 365
Krogzemis, Mikelis, 521
Kronvalds, Atis, 521
Kruczkowski, Leon, 133, 283—288, 290—294
Krzyżanowski, Julian, 133, 248, 315
Kryński, A., 178
Kseižopolschi, Adam, 80
Kubijowicz, W., 501
Kuev, K., 112
Kuhn, A., 99, 100
Kühne, H., 179, 216
Kunz, L., 514
Kuraszkiewicz, W., 158—161, 180, 181, 184, 185, 188, 190, 194—196, 198, 199, 206, 207
Kurow, J., 501
Kurz, J., 155, 524
Kurz, V., 491
Kuśnikov, S. S., senator, 30, 32, 33
Kutrzeba-Pojnarowa, Anna, 505, 507, 514
Kutrzeba, St., 198
Kutuzov, M. I., general, 29, 30, 33—35, 37—52, 54, 55, 57

L

- Lada-Zablocki, Tadeusz*, 250
Lambrior, A., 90
Lampi, Fr. 247

Lapedatu, Alexandru, 345, 354, 375, 382
Lăpușneanu Alexandru, domn, 354, 408, 421
Lasiczius, 105
Laua, A., 524
Lăudat, I. D., 345, 364, 365
Laurian, A. T., 152, 341
Lavreniș, B., 234, 237
Lavrov, P., 317, 318, 317, 342, 345
Lazăr, Gheorghe, 481, 482
Lazarevski, F. M., 251, 252
Lebedev-Polianski, P. I., 231—233
Lehr-Splawitski, T., 100, 101, 109, 132, 161, 179, 182, 196, 203, 218, 536, 537
Lekov, Ivan, 102, 111, 112
Lelewel, Joachim, 257
Lenin, V. I., 225, 231, 235, 236, 262, 265, 270—272, 278
Leotti, Angelo, 151, 152
Lepika, M., 520, 524, 525
Lepki, Bohdan, 247, 249
Lermontov, M., 247
Leskien, A., 100, 107, 109, 532, 537
Leszezycki, S., 499, 500, 502
Levcenko, M. O., 246
Levski, V., 497
Lewak, Adam, 59
Lewicki, Anatol, 165
Lewicki, St., 198
Lewis, H., 106
Lihaciov, D. S., 355, 380
Liliev, Nikolai, 547
Linde, S. B., 130, 133, 186, 189, 222, 227
Lința, E., 530
Lipervovska, N., 172
Lipski, Ludwik, 251
Litzica, C., 343
Liubobratci, căpitan, 33, 42
Lizlov, G. M., 498
Loga, Ion, 81—83
Loghini, L., 15—11, 13—15
London, Jack, 225
Lorichius, Reinhard, 315
Lottner, E., 100
Lovinescu, E., 301
Lovinescu, H., 284
Lubomirski, 68
Lukasik, St., 59, 63, 172, 179, 204, 216

Lamartine, guvernul lui, 62
Lüders, general, 85
Lup, dascăl de slavonie, 481—485
Lurie, S. I., 107

M

Machiavelli, N., 355, 389
Macrea, D., 534
Macri-Eftimiu, Agepsina, 301
Macurek, Josef, 539, 540
Magheru, G., colonel, 61
Maiakovski, Vladimir, 228, 229, 234, 235, 239
Maioreșcu, Titu, 263, 266, 268, 269
Mekedonski, arhivar, 42
Malinovski, Rodion, mareșal, 12, 15
Malinowski, B., 506
Manciulea, Ștefan, 318
Mann, Heinrich, 225
Mann, T., 225
Manolache, ban, vornic, 23, 45
Manowarda, Ioan Anastasie, 163
Marcu, Al., 68
Mareș, F. V., 543, 544
Markov, general, 39
Markov, O., 171
Marțela, Ștefan, 487—490
Martinet, A., 517
Martonne, Emm. de, 501
Maslov, I. S., 113
Massim, I. C., 152
Matei Corvin, rege, 444
Matei al Mirelor, prelat grec, 419, 420
Matuszewski, J., 183
Mavrocordat, C., 23
Mavrodin, 300
Mavrov, B., 377
Mazzini, G., 67, 68
Mehedinți, S., 278
Meillet, A., 99—101, 103, 104, 108, 139, 141, 530, 533
Melciuk, I. A., 515, 516, 518
Melhisedec, episcop, 165, 166
Meteș, Șt., 501
Meyendorf, J., 364
Meyer-Lübke, W., 90
Mickiewicz, Adam, 77, 133, 134, 245—247, 249—251, 253, 255

- Milenbach, K.*, 522, 523
Mihăescu, H., 557
Mihai Viteazul, domn, 393, 411, document de la, 427
Mihail, Zamfira, 552
Mihailovici, Alexei, țar, 362
Mihailovici, Paul, 172, 425, 427, 436, 441
Mihailov, A. D., 382
Mihailovski, N. C., 34, 39, 273
Mihăilă, Gh., 137, 155, 165, 170, 174—176, 218, 342, 542, 550, 553
Mihăilescu-Brăila, Dem., 305
Mihelson, I. I., general, 29
Mihnea cel Rău, domn, 352, 354, 359, 384, 393, 412, 414
Mihnea, Radu, domn, 314, 319
Mihnea Turcitul, domn, 411, 414, documentul de la, 429
Mihov, Nikola V., 555, 556
Miklosich, Fr., 88, 142, 144, 148, 165, 185, 194, 199, 206, 216, 327, 535
Milescu, Nicolae, 364
Miletič, Liubomir, 28, 90, 137, 166, 536
Militz, von, 55
Miller, I. S., 498
Millet, Gabriel, 173, 369
Milnicov, A. S., 496
Milojevič, B., 501
Milov, L. V., 493, 498
Mindrescu, S. C., 143, 152
Mirambel, A., 549
Mircea Ciobanul, domn, 324, 390
Mircea, Ion, Radu, 369
Mirčev, Kiril, 87, 113—115, 121
Mitu, Mihai, 155
Mjartan, J., 511, 514
Mladena, St., 140, 151, 152, 536
Mociornița, Margareta, 319
Moga, I., 501
Moisescu, G., 205
Moll, F. de B., 106
Morariu, T., 501
Moraru, N., 212
Morawski, K., 314
Morțun, I., 300
Mościcki, Henryk, 250, 255
Moskov, Mosko, 124
Moșin, Vlad, 504
Moszyński, K., 501, 505, 506, 508, 509
Moszyński, Leszek, 180, 181, 185, 191, 194, 195, 197, 198, 200, 202, 204, 205, 207
Motiliova, T., 552
Movilă, Petru, mitropolit de Chiev, 415
Mruskovič, St., 511
Muljajič, Žarko, 504
Müllenhof, A., 100
Müller, Johannes von, 504
Muntele Athos, 452
Muraviev-Apostol, Serghei, 494
Muraviov, M., 255
Murgulescu, Ilie, 552
Murzakievici, N., 164
Mutașcu, Traian, 395

N

- Naciov, Nikola*, 526
Nădejde, G. G., 299, 300
Nadejdin, I., 104
Nădejde, Iosif, 302
Naniescu, I., 347
Napoleon, 29, 264, 265, 267
Nasper, G. M., 498
Năsturel, Petre, Ș. 345, 361, 362, 369, 379, 380, 403, 420, 550
Nasz, Adolf, 505, 506, 508
Neaga, Doamnă, mama lui Neagoe. Basarab, 375
Neamțiu, Alexandru, 345
Neculce, Ioan, 23, 204, 218, 321
Nedioglu, Gh., 481, 483
Nedzvidski, A. V., 216
Nefedov, I. M., 496
Negrescu, I. D., 345, 416, 526—529, 534
Negruzzi, Costache, 218, 547
Nekovici, Atanasie, 32, 37, 42, 50, 51, 53—55, 57, 491, 492
Nestorenko, V. Z., 216
Nestorov, Zela, staroste, 33, 34, 37
Nestroy, Iohann, 321
Niceva, Ketii, 120
Nichitin, S. A., 495
Nicolae, I., țar, 60
Nicolaescu, Stoica, 166, 379, 425, 427, 436

Nicolescu, Tatiana, 261, 262, 297, 552
 Niedre, J., 523
 Niedźwiedzki, W., 178
 Niemczewski, S., 198
 Nifontov, A. S., 82
 Nikola, I. R., 511
 Nikolić, Berislav, M., 545
 Nikolskaia, A. A., 497
 Nistor, I., 198
 Nitsch, K., 506
 Nitzoglu, Panait, 487
 Njegoš, Petar, Petrović, 443—447, 504
 Notara, C., 301
 Novac, M., 503
 Novicicov, E., 487
 Novicov, Mihai, 225, 262, 552

O

Obertyn, lupta de la, 325
 Obrenovici, Mihail, printz srb, fiul lui
 Miloş Obranovici, 446
 Obrenović, Miloš, domnitor în Serbia,
 445, 446, 449, 498
 Obrucký, J., 510
 Occhi, C. A., 504
 Ocek, I. D., 499
 Odobescu, Al., 375
 Ohryzko, Jozofat, 257
 Olahus, Nicolaus, 504
 Oleševski, P. N., 494
 Olteanu, P., 174
 Onciul, D., 165, 342
 Opitz, Martin, 321
 Opreanu, S., 501
 Oprescu, G., 549
 Orăscu, A., pitar, 492
 Orbini, Mavro, 118
 Orghidan, N., 394
 Orlov, A. S., 316
 Orzechowski, St., 186
 Orzeszkowa, Eliza, 133
 Osadcenko, I., 547
 Osipov, M. O., 252
 Osterman, A. I., cancelar, 24
 Ostoróg, Jakub, 471, 473
 Ostrovski, A. A., 299
 Otel, I., 501
 Otrębski, Jan, 103—106, 522, 542,
 543

P

Paduceva, E. V., 515, 519
 Paegle, A., 525
 Palauzov, S. N., 498
 Palkowitsch, I., 496
 Pan, Anton, 484
 Panaïtescu, P. P., 57, 61—63, 69,
 79, 80, 91, 137—142, 144, 146,
 148—150, 152, 161, 171—174, 179,
 197, 198, 201, 204, 205, 216, 218,
 312, 315, 317—319, 321—327, 329,
 331, 342—346, 348, 351, 353, 355,
 359—361, 363, 364, 367, 368, 370,
 375, 379—382, 385, 387, 388, 390,
 403, 404, 413, 415, 420, 421,
 444
 Pantazi, medelnicer, 22
 Pantazoglu, spătar, 47
 Papacostea, V., 481
 Papée, Fr., 316
 Paprocki, B., 186
 Pârvev, Hr., 123
 Paryski, W. H., 500—502
 Paşaeva, N. M., 499
 Pascu, George, 88, 346
 Pastrnek, F., 536
 Postuhov, Ivan, 28, 41
 Pátková, Jarmila, 513, 514
 Pătruț, I., 95
 Păun, Ion, zis Cimpoeșul, 41
 Pavliukov, A. D., 498
 Pavliuc, N., 553
 Pavlovici, Alex., 491
 Pavlovici, Hr., 122
 Pavlović, M., 544, 545
 Pazdur, J., 513, 514
 Pedersen, H., 103, 104, 106
 Pelogić, Vasa, 499
 Penev, B., 115
 Perenyi, I., 549
 Periețeanu, Dimitrie, căpitan de pan-
 duri, 80, 83, 84
 Pešikan, Mitar, 545
 Petkanova, D., 112
 Petöfi, S., 245
 Petr, J., 130
 Petrescu, Cezar, 303
 Petrescu, I. D., 79, 80, 83
 Petrică, Ion, 551

Petrovici, Emil, 87, 174, 218, 550—552, 557
Petru cel Tânăr, domn, document de la, 425
Philippide, Alexandru, 90, 343
Piccolomini, Enea Silvio, 316
Picot, É., 487
Piotrovskaia, A., 285
Piru, Al., 342, 345, 364, 367, 373
Platard, Jean, 382
Pleščeev, 256
Plesea, Dan, 412
Podbereski, Romuald, 256
Poděbrad, Jiří de, 541
Podolák, Ján, 512—514
Pogodin, A. L., 498
Pojnarowa, Anna, K., 505
Pol, W., 502
Polubiński, Wl., 256
Pop, M., 550
Popa Florea, dascăl de slavonie, 481, 484
Popa-Lisseanu, G., 362, 371
Popa, Paul, 552
Popa, Victor, Ion, 304
Popescu, Ion, G., 311
Popescu, Nicolae, M., 370
Popiel, Al., 251
Popov, K., 124
Popov, N. P., 314
Popovici, D., 345
Popović, Ivan, 556, 557
Popović, P., 443
Popovici, G., 163
Popovici, Sava, 357
Popovici, V., 83
Popp, Mara, 501
Porfirogenetul, Constantin, 316
Porzig, W., 100, 101
Potocki, J., 506
Pott, A., 99, 100
Precup, E., 501
Preobrajenski, A. G., 222
Procopovici, Alexe, 345
Prodan, David, 88
Prokofieva, D. S., 498
Prozorovski, A. A., feldmareșal, 32, 38, 45, 57
Prudhomme, Sully, 336
Prus, B., 133

Pruteanu, Aglae, 303
Pudić, I., 545
Pușcariu, Sextil, 90, 96, 345, 365, 557
Pușkin, 245, 247
Pypin, A. N., 315

R

Rački, Franjo, 495, 496
Racoviță, Mihail, domn, 482
Radu de la Afumați, domn, 410
Radu cel Mare, domn, 141, 353, 363, 382, 384, 385, 387, 389, 394, 408, 414, 421
Radojčić, Đorđe, Sp., 545
Radojčić, Sv., 549
Radovici, C., 301
Rădulescu, Ion, Heliade, 63, 66
Radwańska-Paryska, Zofia, 500, 502
Rainis, Janis, 521
Rajč, Ioan, 118
Rajčević, Stjepan, 504
Rakovski, Gh., S., 122, 496—498
Rakowiecki, Jerzy, 288, 289
Rareș, Petru, domn, 327, 406, 452
Ravlić, Iaska, 502
Ramadan, C., vistier, 22, 23, 304
Rebreanu, L., 301
Reinfuss, R., 506, 514
Reinhardt, Max, 298
Rej, M., 132, 315, 316
Rejnuš, Miloš, 540
Repnina, Varvara, 248, 252
Repninski, St. Ia., general, 52
Rewiński, St., 251
Rex, Erwin, 329
Richelieu, duce de, 29, 33, 37, 51
Rilski, N., 122
Riumin, Bestujev, 494
Rodofinikin, C. C., 498
Rolland, Romain, 225
Romalo, Nadejda, 445
Roman, Filip, 262
Romanescu, Marcel, 369, 370
Romanski, St., 28, 34, 36, 40, 43—45, 54, 309, 334, 343, 348, 365, 368, 369, 534, 537

Rosetti, C. A., 62, 63, 70, 72, 90,
 92, 95—97, 102, 113, 137, 152,
 174, 175, 218, 335, 344, 550, 552
Rosetti, generalul Radu, 346, 393, 395
Rovinski, Pavel, A., 443
Rozenbergs, J., 525
Rozov, V., 160, 161, 178, 189, 194,
 196
Rudnicka, Janina, 505
Rumianțev, N. P., 29
Russjan, L., 59, 67, 69, 70, 71
Russo, Demostene, 309—312, 319, 320,
 323, 341—350, 354, 356, 357, 360,
 361, 367, 369—371, 376, 379, 383,
 403, 416, 417, 420
Russu, I. I., 101
Rustem, Jan, 247
Rybiński, Jan, 473
Rybiński, Maciej, 473
Rykaczewski, R., 165

S

Sadnik, L., 152, 535
Sadoveanu, Ion, Marin, 304
Sadoveanu, Mihail, 204, 218, 263
Sakázova, N., 546
Samburski, căpitan, 33
Sarmurcaș, A., prefect, 84, 85
Sandu, Ion, D., 345
Săteanu, C., 298
Sauvageot, Aurelian, 143
Sawicki, L., 500, 501, 506
Sawrymowicz, E., 248
Sbiera, Ion, G., 342
Scheludko, D., 171, 172, 179
Schiller, Fr., 284
Schleicher, A., 100
Schmidt, A., 493
Schmidt, J., 100, 107
Schmidt, W., 506
Schotten, Hermann, 316
Scutari, Dimitrie, 24
Sebastian, Mihail, 306
Seche, M., 487
Sega, J., 510
Seliminski, Dr. I., 48
Selișcev, A. M., 88, 130, 151, 533,
 537
Semcinski, S. B., 95

Semeonova, E., 50
Serafimovici, A., 229, 239
Serebrennikov, B. A., 521
Serghievski, M. V., 169, 171, 172
Severin, Al., 551
Sevastos, Mihail, 304
Shakespeare, W., 265, 266
Sierakowski, Zygmund, 251—256,
 258
Simedrea, Tit, 323, 325, 358, 413
Simonescu, D., 346, 361, 377, 487
Sircu, Polihron, 309, 342, 343, 363,
 417, 498
Skalkovski, A., 27
Skok, Petar, 503
Sládek, Iosef, Václav, 496
Slătineanu, Iordache, vornic, 31
Slaveikov, Pencio, 124, 537
Sławski, F., 131, 179, 187, 193, 199,
 202, 203, 206, 207, 537
Słoński, St., 205, 528, 533, 534, 537
Słowacki, Juliusz, 134, 248
Smironenski, Hirsto, 547
Smirnov, V. V., 499
Smite, E., 521
Soare, Z., Soare, 304
Sobolevski, A., 157, 173, 180
Socrate, 313, 314
Sofronie, de Vrața, episcop, 37, 41,
 49—53
Sokolova, M. A., 158
Sosenko, I., 247
Sowiński, Leonard, 255, 258
Spasovici, V. D., 315
Spiesz, A., 510
Spina, G., 304
Sreznevski, I. I., 138, 140, 142, 144,
 147, 157, 180, 181, 185, 188, 190,
 194—196, 198—201, 203, 205—207
Stahl, H., 173
Stanev, N., 28
Stang, Chr., S., 157—159, 189
Stanić, Milija, 544
Staniewicz, Jan, 253, 254, 257
Staniukovici, J., 289
Stankiewicz, Jan, 158, 159
Steuer mann, A., 299, 300
Stelmachowska, B., 506
Stenders, G. F., 521
Stepanova, M. D., 524

Stere, C. (C. Șercăleanu), 261, 263, 272, 273, 275, 276, 278, 279
Stetter, general, 35, 40, 43, 46, 47
Stoianov, St., 534—537
Stoicovici, Milenco, 446
Stoicovici, Olga, 176
Stoide, C., 172
Stoikov, Stoiko, 87, 115
Stojanović, Lj., 369
Storin, G., 301
Strilbičhi, M., 487, 488, 490
Strossmayer, Iosip, Iurj, 495, 496
Strukova, K. L., 494
Strungaru, Diomid, 481
Strzelnicki, Wladyslaw, 250
Sturza, Mihail, domnitor, 83
Sturza, Petre, 301
Svoboda, Ludvik, 7
Sydow, A., 502
Syme, Ronald, 550
Szujski, Józef, 314
Szydlowski, J., 507

Ș

Šafářik, P. J., 496, 509
Šahmatov, A. A., 125, 157
Șăineanu, Lazăr, 148, 218
Șandru, D. 311, 501
Șanski, N. M., 478, 525
Șanskaia, T. V., 478
Šaulić, Anica, 545
Șchiopul, Petre, domn, 353
Ściegienny, Piotr, 244, 246, 248
Școleriu, Toader, 487
Șerban, mitropolit, 22
Șerban, C., 20
Șestov, Leon, 273
Ševcenko, Taras, Grigorovici, 245—259
Šimko, I. I., 21
Șiriaev, Vasile, Grigorovici, 247
Șirokova, A. G., 122
Šišić, Ferdo, 495
Șișmariov, V. F., 175
Šliziński, Jerzy, 469, 475, 551
Șmeliov, D. N., 543, 544
Șneider, A. E., 496
Solohov, M., 234, 236, 238, 297
Șoptereanu, V., 553
Šrednicki, E., 251

Ștefan cel Mare, 221, 362, 363, 382, 387, 389—391, 393—395, 397, 398, 406—411, 413, 420, 452, documentul de la, 425
Ștefănescu, Margareta, 218, 345, 395
Ștefănescu, Șt., 342, 353, 354, 413, 550, 552
Știrbey, Barbu, domn, 65
Șulman, E., 20, 21
Świecicki, Paulin, 258

T

Tagliavini, C., 96
Taine, H., 273, 265
Tambarra, A., 549
Taman, V. M., 158, 188, 203, 209
Tamaș, Ștefan, rege în Bosnia, 444
Tănase, E., 96
Tăslăuanu, C. Octavian, 261, 272—274, 278
Tell, Cristian, general, 66
Teodorescu-Braniște, T., 305
Terec-Ungureanu, Gheorghe, pandur, 80, 83
Thumb, A., 107, 108
Tihomirov, M. N., 493
Tiktin, H., 90, 105, 143, 151, 152, 218
Timofeev, S., 232
Tocilescu, Grigore, 85, 89, 140, 152, 165, 359, 367
Todorov, Liuben, 111
Todorov, N., 549
Tolstoi, Alexei, 236
Tolstoi, Fiodor, Petrovici, 254
Tolstoi, Lev, 261—265, 267, 268, 270—269, 297, 298, 303, 552
Tolstoi, N. I., 145
Toma, armaș, 22
Toporov, V. N., 101, 543, 544
Totlich, Karol, căpitan, 80, 84
Trávníček, Fr., 143, 152, 186
Trnka, J., 510
Trubaciov, O. N., 543, 544
Truszkowski, W., 500
Tulbure, V., 253
Turdeanu, E., 318, 345, 357, 365
Turgheniev, I. S., 297, 298, 353

Turno, Ludowik, 251
Turnowski, Jan, 472
Tveritinova, A. S., 549
Twain, Mark, 225
Twardowski, Samuel, 474

T

Tancoov, K., 495
Tonev, B., 113, 114

U

Ulaszyn, H., 537
Ulianiŭski, V. A., 163, 165, 172
Upit, A., 521
Upitis, J., 521
Urbańczyk, St., 131, 179, 182, 196,
218
Ureche, Grigore, 112, 204, 218, 353,
393, 409
Urechia, V. A., 28, 31, 33, 34, 36,
40—46, 50, 51, 341, 351, 487
Uricarul, Axinte, 484

V

Văcărescu, Barbu, stolnic, ban, 22,
23, 34
Văcărescu, Ștefan, vistier, 22
Vaillant, A., 102—104, 108, 129, 130,
138, 152, 155, 528, 533, 534
Valdemars, Krišjanis, 521
Vapŭarov, Nikola, 546
Váša, Pavel, 315
Vascenco, V., 171, 487, 553
Vašica, I., 493
Vașile, căpitan, pristav, 49
Vasilenko, Z., 258
Vasilescu, A. A., 23
Vasiliev, A. A., 368
Vasiliev, P. Ștefan, 122
Vasmer, 140—144, 148—150, 152,
179, 181, 183, 186, 188, 189, 194,
195, 198—200, 202, 206, 209, 216
Vatikioti, D. P., locotenent, pristav,
42, 49, 52
Vazov, Ivan, 496, 498, 547

Vedina, V. O., 249, 250, 252, 254,
256, 257
Veidenbaums, Eduard, 521
Vekarić, Stjepan, 503
Velea, Stan, 283
Velichi, Constantin, N., 27, 551, 556
Venelin, Iuri, Ivanovici, 163, 164, 166
Vengherov, S. A., 275
Verdiani, C., 537
Veress, A., 248, 501
Vesniakov, A., 19
Vianu, Al., 19, 552
Vianu, Tudor, 262, 549, 550, 552
Viazovski, G. A., 246
Vinaver, Vuk, 504
Vinogradov, S. A., 498
Vinogradov, V. V., 113, 115, 125,
498, 521
Virtosu, Emil, 182, 378
Vișoiu, G., 345
Vlačić, Ljubo, 443
Vlad Călugărul, domn, 353, 365, 384,
389
Vlad cel Tânăr, domn, 321, 330, 384,
414
Vlad, Firușa, 261
Vlad, Tepeș, domn, 408, cronici, 139,
141, 142
Vladici, V., 251
Vladimir Monomohul, 364
Vlahuță, Al., 263
Vogler, Heryk, 290
Vogüé, E. M. de, 275, 298
Voinescu, Scarlat, prefect al fostului
județ Buzău, 84
Voinov, general, 38
Vondrák, W., 103, 104, 530, 535, 537
Vorobiov, V. S., 108
Voronțov, M. S., general, 35
Voroovski, V., 272
Vrabie, E., 89, 91
Vraceanski, Sofronie, 115, 116, 119,
120, 122
Vraciu, Ariton, 99, 526, 537, 544, 547
Vrčević, Vuk, 443
Vuković, Božidar, 452, 466, 467
Vukotić, Ivan, 445, 446
Vuksan, Dušan, 443
Vulovici, Svetozar, 342
Vydra, Jozéf, 509

W

Wald, L., 100
Waliew, E., 501
Waligorski, A., 505
Walis, F., general, 23
Wasilewski, Zb., 289
Wędkiewicz, St., 179
Węsierski, T. K., 496
Węgrzynowski, A., 251
Weigand, G., 309, 501
Weingart, M., 534, 537
Weiss, A., 302
Werner, Tomaz, 251
Wielki, Kazimierz, 160
Wirth, Andrzej, 288
Wysocki, general, 60, 61, 69

X

Xenofon, 313—315, 317
Xenopol, A. D., 28, 31, 342

Y

Yönetken, H. B., 549

Z

Zabłocki, colonel, 61, 62, 80, 81, 83
Zafirov, maior, 52
Zajączkowski, A., 179
Zaleski, A., 134
Zaleski, Bronisław, 251—254, 256, 258

Zaleski, Iózef, Bohdan, 248, 251, 252
Zambin, Ivan, 32, 491
Zamfirescu, Dan, 341, 403, 416, 417, 419, 423, 425, 426, 428, 419, 551
Zamfirescu, Duiliu, 261—268, 270, 272—274, 278
Zamoyski, Ladislau, 62
Zanetov, G., 27
Zapolski, A., 425
Zareba, Alfred, 507, 545
Zarić, Gheorghie, 446
Zass, general, 32, 33, 44
Zawistowicz-Adamska, Kazimiera, 505, 506, 508, 514
Zborowski, J., 514
Zdziechowski, Marian, 255
Zega, N., 553
Zeissberg, H., 314
Zeligowski, Eduard, 251, 252, 254—258
Zell, Ulrich, 316
Żeromski, Stefan, 290
Zeuss, K., 100
Zidnev, V. I., 498
Zieliński, G., 252
Zielonka, Michał, Tadeusz, 251
Zierhoffer, K., 217
Zimin, A. A., 372, 406
Zlatarski, V. N., 39, 493
Zubrzycki, D., 164
Zygmunt II August, rege, 471
Żywów, M., 250
Živković-Telemah, Štefan, 446
Žtika, J., 514

CUPRINSUL

I. ISTORIE

<i>Nicolae Ciachir</i> , Contribuția militară a României la eliberarea poporului cehoslovac (dec. 1944 — mai 1945)	5
<i>Al. Vianu</i> , Din acțiunea diplomatică a Țării Românești în Rusia în anii 1736—1738.	19
<i>Constantin N. Velichi</i> , Emigrarea bulgarilor în Țara Românească în timpul războiului ruso-turc din 1806—1812	27
<i>P. P. Panaiteșcu</i> , Revoluția română de la 1848 și alianța polonă	59
<i>Dimitrie Gh. Ionescu</i> , Date noi despre «episodul polonez» în revoluția munteană din 1848	79

II. LINGVISTICĂ

<i>Acad. E. Petrovici</i> , «Monoftongarea» ea > a după labiale în elementele slave ale dacoromânei	87
<i>I. Pătruș</i> , Despre substantivele ambigene românești	95
<i>A. Vraciu</i> , Balto-slava și indo-iraniana. Stadiul actual al cercetării raporturilor dintre ele	99
<i>Liuben Todorov</i> (Sofia), În legătură cu unele probleme ale limbii literare bulgare	111
<i>Ecaterina Fodor</i> , Contribuții la istoria pronumelor demonstrative în limba polonă	129
<i>Lucia Djamo</i> , Contribuții la studiul lexicului documentelor slavo-române	137
<i>Mihai Mitu</i> , Termeni de origine polonă în documentele slavo-moldovenesti I. 1388—1517	155

III. LITERATURĂ

<i>Mihai Novicov</i> , Eroul revoluționar al literaturii sovietice din primii ani de după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie	225
<i>Ion C. Chițimia</i> , Legăturile lui T. Șevcenko cu scriitorii și revoluționarii poloni	245
<i>Adrian Ghijicchi</i> , Lev Tolstoi în critica românească (1890—1917)	261
<i>Stan Velea</i> , Opera lui Leon Kruczkowski după al doilea război mondial	283
<i>Tatiana Nicolescu</i> , Piesa «Azilul de noapte» («На дне») pe scena românească (1904—1944)	297

IV. DISCUȚII

<i>I. C. Chițimia</i> , Considerații despre «Învățăturile lui Neagoe Basarab»	309
<i>Dan Zamfirescu</i> , Învățăturile lui Neagoe Basarab. Problema autenticității	341
<i>P. P. Panaiteșcu</i> , Învățăturile atribuite lui Neagoe Basarab. O reconsiderare	403

V. DOCUMENTE

<i>Tr. Ionescu-Nișcov</i> , Documente slavo-române în Biblioteca Națională din Sofia	425
<i>S. Iancovici</i> , Contribuție la cunoașterea relațiilor româno-iugoslave (Acte emise de Petar Petrović Njegoš)	443
<i>I. Iufu</i> , Manuscrise slave în bibliotecile din Transilvania și Banat	461

VI. MISCELLANEA

<i>J. Sliziński</i> , Din activitatea fraților cehi în Polonia	469
<i>A. Constantinescu</i> , Considerații etimologice, istorice și geografice asupra unui toponimic slav de lângă Dunăre — <i>Gostinu</i>	477
<i>Toma Gh. Bulat</i> , Știri noi cu privire la dascălii de slavonie de la Sfântul Gheorghe Vechi, Lup și Popa Florea	481
<i>E. Novicicov</i> , Un manual de limba rusă din prima jumătate a secolului al XIX-lea	487
<i>Toma Gh. Bulat</i> , O încercare de a se tipări un dicționar slavo-român la 1851	491

VII. RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

Славянский архив. Сборник статей и материалов. I, II (S. Iancovici)	493
<i>Wl. Antoniewicz</i> , Pasterstwo Tatr Polskich i Podhala, tom. I (Nicolae Dunăre)	499
«Anali Historijskog Instituta u Dubrovniku», III, IV—V, VI—VII (S. Iancovici)	502
«Etnografia Polska», I, II (Nicolae Dunăre)	505
«Slovenský Národopis» (Nicolae Dunăre)	508
«Carpatica», I, II (Nicolae Dunăre)	512
<i>O. S. Ahmanova, I. A. Melciuk, E. V. Paduceva, R. M. Frumkina</i> , О точных методах исследования языка (О так называемой «математической лингвистике») (Raisa Nanu)	515
<i>Mūsdienu latviešu literārās valodas gramatika. I. Fonētika un morfoloģija</i> (Ariton Vraciu)	520
<i>I. D. Negrescu</i> , Limba slavă veche (Lucia Djamo)	526
<i>Maria Brodowska-Honowska</i> , Słowotwórstwo przymiotnika w języku staro-cerkiewno-słowiańskim (E. Lința)	529
<i>Josip Hamm</i> , Staroslovenska gramatika (Lucia Djamo)	531
<i>Josip Hamm</i> , Starslovenska čitanka (Lucia Djamo)	534
<i>Stoian Stoianov — Miroslav Ianakiev</i> , Старобългарски език. Текстове и речник (A. Vraciu)	535
<i>O. V. Gorškova — T. A. Hmelioeskaia</i> , Сборник упражнений по старославянскому языку (Lucia Djamo)	557
<i>Josef Macůrek</i> , K otázce vztahu listiny české, ukrajinské a moldavské v druhé polovině 15. století (Tr. Ionescu-Nișcov)	539
<i>Josef Macůrek — Miloš Rejnuš</i> , K otázce spisovné češtiny v Polsku v 15. a poč. 16. století (Tr. Ionescu-Nișcov)	540
«Вопросы славянского языкознания», fasc. 5 (A. Vraciu)	542
«Jужнословенски филолог», vol. XXIV (D. Gămulescu)	544
<i>Miroslav Ianakiev</i> , Българско стихознание (A. Vraciu)	546
<i>Eufrosina Dvoicenko-Markova</i> , Prima versiune rusească din opera lui C. Negruzzi (Tr. I.-Nișcov)	547

VIII. CRONICA

Colocviul internațional de civilizații balcanice (Sinaia, 9—14 iulie 1962) (G. M.)	549
Din activitatea Asociației Slaviștilor din Republica Populară Română (ianuarie-iunie 1962) (G. Mihăilă)	515
<i>Acad. Nikola V. Mihov</i> (G. N. Velichi)	555
<i>Ivan Popović</i> (Radu Flora)	556
Indice	559

СОДЕРЖАНИЕ

I. ИСТОРИЯ

<i>Николае Чакир</i> , Участие вооруженных сил Румынии в освобождении чехословацкого народа (декабрь 1944 г. — май 1945 г.)	5
<i>Ал. Виану</i> , О дипломатической деятельности Валахии в России в 1736—1738 гг.	19
<i>Константин Н. Велики</i> , Болгарская эмиграция в Валахию во время Русско-турецкой войны 1806—1812 гг.	27
<i>П. П. Панаитеску</i> , Румынская революция 1848 года и союз с поляками	59
<i>Димитрие Г. Ионеску</i> , Новые данные о «польском эпизоде» в валахской революции 1848 года	79

II. ЯЗЫКОЗНАНИЕ

<i>Акад. Э. Петрович</i> , «Монофтонгизация» ea — a после губных согласных в славянских элементах румынского языка	87
<i>И. Пэтрул</i> , О румынских существительных обоедного рода	95
<i>А. Врачу</i> , Балто-славянский и индо-иранский. Современное состояние вопроса об изучении их взаимоотношений	99
<i>Любен Тодоров (София)</i> , К вопросу о болгарском литературном национальном языке	111
<i>Екатерина Фодор</i> , К истории указательных местоимений в польском языке	129
<i>Лучия Джамо</i> , К изучению лексики славяно-румынских грамот	137
<i>Михай Миту</i> , Термины польского происхождения в славяно-молдавских грамотах. I. 1388—1517 гг.	155

III. ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ

<i>Михаил Новиков</i> , Герой-революционер советской литературы первых лет после Великой Октябрьской Социалистической Революции	225
<i>Ион К. Кицимия</i> , Тарас Шевченко и польские писатели и революционеры	245
<i>Адриан Гижички</i> , Лев Толстой в румынской критике (1890—1917)	261
<i>Стан Веля</i> , Творчество Леона Кручовского после второй мировой войны	283
<i>Татьяна Николеску</i> , Пьеса «На дне» на румынской сцене (1904—1944 гг.)	297

IV. ДИСКУССИИ

<i>И. К. Кицимия</i> , Относительно «Поучений Нягоя Басараба»	309
<i>Дан Замфиреску</i> , Поучения Нягоя Басараба. Проблема авторства	341
<i>П. П. Панаитеску</i> , Поучения, приписываемые Нягоя Басарабу	403

V. ДОКУМЕНТЫ

<i>Тр. Ионеску-Нишков</i> , Славяно-румынские грамоты в Национальной Библиотеке — София	425
---	-----

С. Янкович, Новые данные о румыно-югославских отношениях (Документы, изданные Петром Петровичем Негошем).....	443
И. Юфу, Славянские рукописи в библиотеках Трансильвании и Баната.....	451

VI. СМЕСЬ

И. Слижинский, Из деятельности чешских братьев в Польше.....	469
А. Константиnescу, Этимологические, исторические и географические соображения об одном славянском придунайском топониме — <i>Гостину</i>	477
Тома Г. Булат, Новые данные об учителях по церковно-славянскому языку школы Святого Георгия-Старого, Луп и Попа Флора.....	481
Е. Новичков, Один учебник по русскому языку в первой половине XIX в.....	487
Тома Г. Булат, Проект печатания церковно-славянского румынского словаря в 1851 г.....	491

VII. РЕЦЕНЗИИ И БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЕ ЗАМЕТКИ

Славянский архив. Сборник статей и материалов. I, II (С. Янкович).....	493
Вл. Антонович, Пастушество в Польских Татрах и в Подхале, т. I (Николае Дунэре).....	499
„Anali Historijskog Instituta u Dubrovniku“ III, IV—V, VI—VII (С. Янкович).....	502
„Etnografia Polska“ I, II (Николае Дунэре).....	505
„Slověnský Národopis“ (Николае Дунэре).....	508
„Carpatia“ I, II (Николае Дунэре).....	512
О. С. Ахманова, И. А. Мельчук, Е. В. Падучева, Р. М. Фрумкина, О точных методах исследования языка (О так называемой «математической лингвистике») (Раиса Нану).....	515
Грамматика современного латышского литературного языка. Т. I. Фонетика и морфология (А. Врачу).....	520
И. Д. Негреску, Старо-славянский язык (Лучия Джамо).....	526
Мария Бродовска-Хоновска, Словообразование имени прилагательного в старославянском языке (Б. Линца).....	529
Йосип Хамм, Старославянская грамматика (Лучия Джамо).....	531
Йосип Хамм, Старославянская хрестоматия (Лучия Джамо).....	534
Стоян Стоянов — Мирослав Янакиев, Староболгарский язык. Тексты и словарь (А. Врачу).....	535
О. В. Горшкова — Т. А. Хмелевская, Сборник упражнений по старославянскому языку (Лучия Джамо).....	537
Йозеф Мацоурек, К вопросу об отношениях между чешскими, украинскими и молдавскими грамотами второй половины XV в. (Тр. Ионеску-Нишков).....	539
Йозеф Мацоурек — Милош Рейнуш, К вопросу о чешском литературном языке в Польше в XV и XVI вв. (Тр. Ионеску-Нишков).....	540
«Вопросы славянского языкознания», вып. 5 (А. Врачу).....	542
«Журнословенски филолог», т. XXIV (Д. Гамулеску).....	544
Мирослав Янакиев, Болгарская версификация (А. Врачу).....	546
Евфросиня Двойченко-Маркова, Первый русский перевод произведения К. Негрупи (Тр. Ионеску-Нишков).....	547

VIII. ХРОНИКА

Международный colloquium по балканским цивилизациям (Синая, 9—14 июля 1962 г.) (Г. М.).....	549
Из деятельности Ассоциации Славистов Румынской Народной Республики (Г. Михалэ).....	551
Акад. Никола В. Михов, (К. Н. Велики).....	555
Иван Попович, (Раду Флора).....	556
Указатель.....	559

SOMMAIRE

I. HISTORIE

<i>N. Ciachir</i> , La contribution de la Roumanie à la libération du peuple tchécoslovaque (dec. 1944— mai 1945)	5
<i>Al. Vianu</i> , De l'action diplomatique de la Valachie en Russie pendant les années 1736—1738	19
<i>Constantin N. Velichi</i> , L'émigration des Bulgares en Valachie pendant la guerre russo-turque de 1806—1812	27
<i>P. P. Panaïtescu</i> , La révolution roumaine de 1848 et l'alliance polonaise	59
<i>Dimitrie Gh. Ionescu</i> , Nouvelles données concernant «l'épisode polonais» de la révolution valaque de 1848	79

II. LINGUISTIQUE

<i>Acad. E. Petrovici</i> , La «monoftongaison» <i>ea</i> > <i>a</i> après les consonnes labiales dans les éléments slaves du daco-roumain.	87
<i>I. Pătruț</i> , Sur les substantifs ambigènes roumains	95
<i>A. Vraciu</i> , Balto-slave et indo-iranien. Stade actuel des recherches concernant leurs rapports	99
<i>Liuben Todorov</i> , Au sujet de certains problèmes de la langue littéraire nationale bulgare	111
<i>Ecaterina Fodor</i> , Contributions à l'histoire des pronoms démonstratifs polonais	129
<i>Lucia Djamo</i> , Contributions à l'étude du lexique des documents slavo-roumains	137
<i>Mihai Mitu</i> , Termes d'origine polonaise dans les documents slavo-moldaves. I. 1388—1517	155

III. LITTÉRATURE

<i>Mihail Novicov</i> , Le héros révolutionnaire de la littérature soviétique des premières années après la Grande Révolution Socialiste d'Octobre	225
<i>Ion Chițimia</i> , Taras Chevtchenko et ses relations avec les écrivains et les révolutionnaires polonais	245
<i>Adrian Ghijicchi</i> , Léon Tolstoï et la critique littéraire roumaine (1890—1917)	261
<i>Stan Velea</i> , L'œuvre de Léon Kruczkowski après la seconde guerre mondiale	283
<i>Tatiana Nicolesco</i> , La pièce «L'asile de nuit» («На дне») sur la scène roumaine (1904—1944)	297

IV. DISCUSSIONS

<i>I. C. Chițimia</i> , Considérations sur les «Conseils de Neagoé Bassarab»	309
<i>Dan Zamfiresco</i> , Les conseils de Neagoé Basarab. Le problème de leur authenticité.	341
<i>P. P. Panaïtescu</i> , Les conseils attribués à Neagoé Bassarab. Réconsidération	403

V. DOCUMENTS

<i>Tr. Ionesco-Nișcov</i> , Documents slavo-roumains à la Bibliothèque Nationale de Sofia . . .	425
<i>S. Iancovici</i> , Contributions à la connaissance des relations roumaino-yougoslaves (Actes émis par Petar Petrović Njegoš) . . .	443
<i>I. Iufu</i> , Manuscrits slaves dans les bibliothèques de Transylvanie et du Banat . . .	451

VI. MISCELANEA

<i>J. Slizinski</i> , L'activité des frères tchèques en Pologne . . .	469
<i>A. Constantinesco</i> , Considerations étymologiques, historiques et géographiques sur un nom de localité slave près du Danube — <i>Gostinu</i> . . .	477
<i>Toma Gh. Bulat</i> , Nouvelles informations sur les maîtres de langue slavonne de Sfintul Gheorghe Vechi, Lup et Popa Florea . . .	481
<i>E. Novicicov</i> , Un manuel de langue russe de la première moitié du XIX ^e siècle . . .	487
<i>Toma Gh. Bulat</i> , Un essai d'impression d'un dictionnaire slavo-roumain en 1851 . . .	491

I VII. COMPTS RENDUS ET NOTES BIBLIOGRAPHIQUES

Славянский архив. Сборник статей и материалов. I, II (S. Iancovici) . . .	493
<i>Wl. Antoniewicz</i> , Pasterstwo Tatr Polskich i Podhala, tom. I (Nicolae Dunăre) . . .	499
«Anali Historijskog Instituta u Dubrovniku», III, IV—V, VI—VII (S. Iancovici) . . .	502
«Etnografia Polska», I, II. (Nicolae Dunăre) . . .	508
«Slovenský Národopis» (Nicolae Dunăre) . . .	510
«Carpatia», I, II (Nicolae Dunăre) . . .	512
<i>O. S. Ahmanova, I. A. Mel'nik, E. V. Padučeva, R. M. Frumkina</i> , О точных методах исследования языка (О так называемой «математической лингвистике») (Raisa Nanu) . . .	515
<i>Mūdienu latviešu literārās valodas gramatika. I. Fonētika un morfolōģija</i> (Ariton Vraciu) . . .	520
<i>I. D. Negresco</i> , Le vieux slave. (Lucia Djamo) . . .	526
<i>Maria Brodowska-Honowska</i> , Słowotwórstwo przymiotnika w językustaro-cerki ewno- słowiańskim (E. Linja) . . .	529
<i>Josip Hamm</i> , Staroslovenska gramatica (Lucia Djamo) . . .	531
<i>Josip Hamm</i> , Staroslovenska čitanka (Lucia Djamo) . . .	534
<i>Stoian Stoianov — Miroslav Ianakiev</i> , Старобългарски език. Текстове и речник (A. Vraciu) . . .	535
<i>O. V. Gorškova — T. A. Hmeliovskaia</i> , Сборник упражнений по старославянскому языку (Lucia Djamo) . . .	538
<i>Josef Macūrek</i> , K otázce vztahu listiny české, ukrajinské a moldavské v druhé polovině 15 století (Tr. Ionesco-Nișcov) . . .	539
<i>Josef Macūrek — Miloš Rejnuš</i> , K otázce spisovné češtiny v Polsku v 15. a poč. 16 století (Tr. Ionesco-Nișcov) . . .	540
«Вопросы славянского языкознания», fasc. 5 (A. Vraciu) . . .	542
«Јужнословенски филолог», vol. XXIV (D. Gămlulescu) . . .	544
<i>Miroslav Ianakiev</i> , Българско стихознание (A. Vraciu) . . .	546
<i>Eufrosina Dvoičenko-Markova</i> , La première version russe de l'œuvre de C. Negruzzi (Tr. Ionesco-Nișcov) . . .	547

VIII. CHRONIQUE

Le colloque international de civilisations balkaniques (Sinaia, 9—14 juillet 1962) (G. M.) . . .	549
L'activité de l'Association des Slavistes de la République Populaire Roumaine (janvier — juin 1962) (G. Mihăilă) . . .	551
Acad. Nikola V. Mihov (C. N. Velichi) . . .	555
Ivan Popović (Radu Florea) . . .	556
Index . . .	559

ROMANOSLAVICA

AU APĂRUT

Vol.	I. 1958 — legat	lei 18,80
	II. 1958 — epuizat	—
	III. 1958 — legat	lei 20,70
	IV. 1960 — broșat	lei 21.—
	IV. 1960 — legat	lei 26.—
	V. 1962 — Istorie (broșat)	lei 11,60
	V. 1962 — Istorie (legat)	lei 17,90
	VI. 1962 — Filologie (broșat)	lei 14,80
	VI. 1962 — Filologie (legat)	lei 21.—
	VII. 1963 — Dialectologie (broșat)	lei 12.—
	VII. 1963 — Dialectologie (legat)	lei 17.—
	VIII. 1963 — broșat	lei —
	VIII. 1963 — legat	lei —

SUB TIPAR

Volumul IX

Volumele apărute, cu excepția volumului II, pot fi comandate direct la sediul Asociației Slavistilor din R.P.R., str. Pitar Moș nr. 7—15, raionul 30 Decembrie, București.

Manuscrisele nepublicate nu se restituie.

E.S.I.P.

Tiparul executat sub comanda nr. 11
Întreprinderea Poligrafică «Arta grafică»
Calea Șerban Vodă nr. 133
București — R. P. R.